

340.134(470+571)

1000

Уведено у нови инвентар бр. ~~588~~
1 јануара 1894. г.
Београд. 1000

КРАТКИ ОСВРТ
НА
РУСКИ ЗАКОН ОД 12. ЈУНА 1890.
О
МЈЕСНИЈЕМ ПРЕДСТАВНИЧКИЈЕМ КОРПОРАЦИЈАМА У ПРО-
ВИНЦИЈАМА И ОКРУЗИМА
(ЗЕМСКІЯ УЧРЕЖДЕНІЯ)

33474

1894.

Уведено у нови инвентар бр. ~~508~~

1. јануара 1894 год.

Београд.

1000

1000

КРАТКИ ОСВРТ

НА

РУСКИ ЗАКОН ОД 12. ЈУНА 1890.

О

МЈЕСНИЈЕМ ПРЕДСТАВНИЧКИЈЕМ КОРПОРАЦИЈАМА У ПРО-
ВИНЦИЈАМА И ОКРУЗИМА

(ЗЕМСКІЯ УЧРЕЖДЕНІЯ)

ОД

Д-РА ВЛАДИМИРА ЈАПАФАВЕ

АДВОКАТА У ЗАДРУ

Прије него се дотакнемо постанка и садржаја за-
кона 12. јуна 1890. потребно је да изведемо на чи-
сто значење рускијех израза *земство* и *земскія*, на
које ћемо унапријед често наилазити. Нама се чини,
а ћемо им са ријечима „мјесне представничке уредбе“
„области“ или „корпорације“ прилично смисао
и значење, али овај ријечније никакав буквални пријевод. По
што је у руском језику, ријеч *земство* долази,
истињачки, од *земля* и означаје у обичном зна-
чењу укр. *земля* и *земляне* ијеле крајине, а кашто и
становништво њеј предјела. Од *земства* изве-
дени придавници *земскій* означаје оно, што се односи
на *земство*, и с њим у одношају стоји; некада се
употребљавао назив *земскій соборъ* (народна скупштина),
а и данас се ријеч *земскій* употребљава, да се њом
означе органи јавне мјесне управе или јавни порези.
Ну од када је закон 1. јануара 1864. свијем класама
народа у некој мјери допустио учешће у мјесној управи,
означаје се ријечју *земство* цјелокупност провинцијал-
них или окружних становника, који се користе новом

организацијом, а под изразом *земско* разумевају се органи ове управе, на име провинцијалне и окружне скупштине и њихове егзекутивне комисије, као такођер у ширем смислу све што се на мјесну управу односи: уредбе, намети и т. д.

Пређемо ли након овог кратког претходног објашњења на сами закон, то ћемо увидјети по указу што га је цар Александар, уједно с његовим проглашењем, управио на равнајући сенат, како овај закон није друго до ли сушти плод ревизије наведеног закона 1. јануара 1864. који се истим предметом бави и како на његово мјесто ступа наредбом да укљони разне недостатке, који су се у поменутом закону, поред свих његових заслуга и на овом пољу уведених рефорама, ипак земаманом осјетили, те да тако провинцијама и окрузима створи услове слободнијег и здравијег развијања. Све до године 1864. приказује нам се у управи пређерана тежња за централизацијом са свијем њезицијем неприликама, међу којима је најглавнија била превласт свеможне бирократије; неприлика, тако рећи, од које су се све остале порађале. Дотле је старање око свијех, па чак и чисто локалних интереса, лежало у рукама органа централне управе, који привидно стајаху под надзором гувернеровим, али се у ствари отимаху свакој контроли, пошто гувернеру, као првом чиновнику централне власти, не остајаше времена да се појединачним питањима мјесне управе бави. Као чланови провинцијалних и окружних комисија бирали су баријерници плећства и градова, а у свакој мјесној задаћи тако малу енергију да се оне морали ослањати на појединце, који су од њих зависили. *Земство*, дакле, није могло изјави сачињава велика маса провинцијалних и окружних становника, не бијаше у њима још јунако, а није могло ни да буде, пошто тада још не бијаше збијених група грађана; на неким их мјестима растављаху големе класне разлике, а на другима провинције и окрузи не имаху још својих историјом одређених граница, ама бјеху проста административна подручја. Тек укинућем ropства стали су се поједини staleжи образовати, и тијем земство у стварну скупину склапати, тако

да је тим створена могућност да се получи нека децентрализација у управи, те да се поједине њезине гране повјере земству.

Тад је дошао закон 1. јануара 1864., то заслужно, епохално дјело цара Александра II; њиме је брига око мјеснијех интереса пренесена на бирача провинцијална и окружна тијела, тако да је вијећање о појединим закључцима повјерено провинцијалној или окружној скупштини, а њихово извршивање наложено комисијама од ње изабраним.

Не постоји много, а оно се осјетише разне мане и овога закона, које све јаче избијаху на површину, спријечавајући наравни развитак провинцијалне и окружне управе. Поред државне средишње области са гувернером на челу, која бригу води о општим земаљским интересима, бијаше нови закон, до душе, створио неку врсту нових аутономних управних власти, да се старају за мјесне интересе, али уз то пропустио да установи извјесна правила за међусобни одношај двију напоменутих власти, како би зајамчио успјех њихова заједничког дјеловања. Тако је између њих често долазило до сукоба, особито с тога, што је мјесна управа, ради ограничене егzekутивне власти, морала да се утиче увијек влади, на коју са своје стране не имађаше никаква утицаја. Друга се је мана осјећала у томе, што провинцијалним и окружним скупштинама не бијаше призната у закону довољна контрола над својим властитим извршним комисијама, тако да је први сенатски одсјек не само имао да одлучује о спорнијем пословима, него му је још просто било, да и у обичијем, чисто управнијем питањима својим утицајем утиче.

Ове неприлике, које су све то осјетљивије постајале, довеле су напokon до ревизије закона 1. јануара 1864., која је завршена усвојењем назочног закона 12. јуна 1890.; у сагласју с царевим указом на равнајући сенат, одређено је да овај закон постепено ступи у крјепост у слиједећим провинцијама: Бессарабија, Владимирскаја, Вологда, Воронежъ, Вјатка, Екатеринославъ, Казанъ, Калуга, Кострома, Курскъ, Москва, Нижниј Новгородъ, Новгородъ, Олонецъ, Орёлъ, Пенза, Пермъ, Полтава, Псковъ, Рјазанъ, Самара, Петроградъ,

Саратовъ, Симбирскъ, Смоленскъ, Таврисъ, Тамбаръ, Тверь, Тула, Уфа, Карковъ, Керсонъ, Черниговъ, Ярославъ.

Закон 12. јуна 1890., чији смо садржај у главним пртама ево вољни да овдје изложимо, обухвата у 6 чланака 138 параграфа, уз један додатак од 27 параграфа к чланку I, § 6.

Чланак I одређује у опште службене налоге округа и провинцијалних представништава, на које се овдје не можемо освртати, јер ће о томе бити ниже (§§ 62—64, 97, 98, 108 и 109) опширнијег говора, и то у смислу, да су провинцијална представништва позвана да одлучују у свијем предметима што се односе на цијелу провинцију или на више округа, дочим су окружна представништва надлежна да одлучују само у предметима који се тичу њихова властитог округа, а то с тога, што је у неким окружним питањима и провинцијално представништво позвано да своју каже.

Провинцијална и окружна представништва овлаштена су правно на набављање и уступ добара, на склапање погодаба, као и да се утичу редовитијем судовима ради заштите својих права; једном ријечи, призната су им права једне јуристичке особе.

Гувернеру припада надзор о службеном дјеловању корпорација, о којим је ријеч, на име, што се тиче редовитости и законитости њихова рада; у том погледу наићи ћемо кашње на још одређеније одредбе.

Док је до сада, у случају сукоба између гувернера и провинцијалних и окружних представништава, требало ићи на сенат, који пословаше као нека врста врховног судишта, ствара законодавац у 2-гом чланку по главнијем градовима провинција за то нову инстанцију, на име провинцијалну комисију, која по своме склопу јамчи за независност и справедљивост својијех одлука; њу на име, под предсједништвом гувернера, који, кад су гласови подијељени, својим гласом одлучује, састављају слиједећа лица: под-гувернер, начелник финансијалне коморе, прокуратор окружног суда (дакле први провинцијални чиновници), и три бирана члана, то јест покрајински маршал племства, предсједник извршне комисије и један члан провинци-

јалног заступства. Пошто су начелник финансијалне коморе и прокуратор од гувернера са свим неодвисни, то се није бојати каквом утицају или пресији са стране чиновничке већине на мањину изабраних чланова, па чак ни онда, кад се закључци примају простом већином гласова. Држи ли гувернер да се један закључак не да сложити са земаљским или мјесним интересима, дужан је да подигне свој приговор и његово извршење обустави, извијестивши о томе министра унутрашњих послова, који ће или наредити да се закључак изврши, или преко равнајућег сената одредити, да буде обустављен.

Овај одсјек закона садржи, као што се види, једну од најважнијих новотарија, којом је омогућен био благотворни заједнички и напоредни рад државних и провинцијалних власти.

Чланак III установљује посебне, колико провинцијалне, толико и окружне скупштине (*земская собранія*), а тако исто и извршне комисије (*земскія управы*) за провинције и за округе. Чланове окружних скупштина бирају окружне племићке скупштине и скупштине општинске (*волостной сходъ*), дочим се провинцијалне скупштине бирају између чланова окружних скупштина, што их ове задње за то нарочито изабирају. Даље, налазимо овдје опширне одредбе о начину избора чланова за окружне скупштине, којима је број смањен за 3222 према пређашњем, као што је такођер смањен и број одасланика у провинцијалне скупштине од 2307 на 1656, при чему треба опазити, да се ти бројеви односе махом на оне провинције, којима је напријед поменути закон намијењен. У појединим окрузима колеба се број чланова окружних скупштина између 15 и 40, а број чланова провинцијалних скупштина између 15 и 62. Сваке три године сазивље се окружна скупштина, као год и скупштина општинска, ради избора изасланика у провинцијалну скупштину, таман онако, као и изборни састанак (*съездъ*) малијех посједника, који одашиље своје биране бираче на окружну скупштину.

Далеко бисмо зашли, кад би хтјели да све одредбе, што се овијех одасланика и корпорација тичу,

као н. пр. избор, сазивање скупштина и т. д. свестрано и на по се у претрес узмемо; у језгри се ипак може казати, да заступници, што их на окружну скупштину, или, као што напријед рекосмо, у представничко тијело, одашиље изборни скуп племића, који су главом или по наслѣдству земљишни посједници, надмашују половину укупних одасланика, и да су бројем дво-струко јачи од онијех, које бирају сеоске општине. Тиме је племству осигуран надмоћни положај у окружним скупштинама, дочим то није тако у провинцијалним скупштинама што их ове потоље бирају, пошто провинцијалне нијесу, попут окружних, резултат избора по одређеним категоријама, пошто, другим ријечима, њих не бира племство, мали посједници и сеоске општине. Жене и младољетници, који у осталом имају законита својства за вршење изборног права, не могу, истина, лично то право вршити, али га могу вршити преко редовитог заступника; ну нико, па било као заступник или другојаче, не може више од два пута гласати. Искључени су надаље од изборнога права:

1. предсједник и чланови комисије подвржене представничком тијелу, изузевши маршала племства, предсједника мјесне извршне комисије и чланова провинцијалне скупштине;

2. чланови свештенства *христјанске* вјероисповиједи, уз црквено службовно особље (што у закону 1864. год. не бијаше установљено);

3. и 4. чиновници мјесне власти и управе полиције;

5. сељани што припадају сеоскијем општинама односног округа.

Окружна скупштина, о којој смо напријед већ говорили, дијели се по назочном закону на двије поле: једна, под предсједништвом маршала племства, обухвата чланове наслѣднога или особнога племства, а друга, под предсједништвом начелника провинцијалног или окружног централа, састоји се из свијех осталијех особа, које имају право на избор. Тиме је, према закону 1864. год., знаменита новотарија уведена, јер је овај пошљедњи само три изборна скупа допуштао.

Изборне именице, у којима је назначена припадност појединих бирача разнијем изборнијем класама, треба да су од извршнијех комисија држане свеђер у очевидности. Изборни састанци и скупови (*съѣзды*) могу за заступнике и биране бираче само такве људе бирати, који у дотичном изборништву уживају право гласања, а то је очито напредак према првашњем закону, по коме су скупови сеоскијех општина своје заступнике могли бирати из скупа земљишних посједника или из крила православног свештенства, дочим сеоско становништво мора сада да је заступано људима из своје средине. И сами изборни поступак уређен је тачно у погледу мјеста, начина, трајања и т. д., те је подвржен надзору гувернера, који у случају какве неправилности у изборном поступку, било по своме нагону, или на темељу стигавших му приговора, доставља изборне списе на ријешење у почетку споменутој провинцијалној комисији за послове *земства*; отприје је ово ријешење приговорâ припадало самијем скупштинама, и само кад би им гувернер одрекао своју потврду, одашиљали су се утоци на сенат. Провинцијална скупштина расписује, након прегледа изборнијех списа, или у опште нове изборе, или допушта да на мјесто кандидатâ, којима се ваљаност избора спори, буду проглашени изабранима они који су послје њих највише гласова добили.

Осим изабранијех заступника припадају провинцијалној скупштини:

1. окружни маршали племства, а гдје племство не сачињава корпорацију, предсједници окружних комисија;

2. чиновници деманијалне управе и

3. по жељи, један одасланик црквене управе.

На окружним скупштинама учествују осим изабраних заступника:

1. по један представник управе деманија и државних апанажâ;

2. по жељи, један изасланик црквене управе и

3. начелник провинцијалних и окружних централа.

Заслужује пажње, а вриједно би било да се многи парламенти на њу осврну, околност, што су заступници обвезани на саучешће у скупштинама, и што је

у случају неоправданог или довољно неоправданог неприступа, скупштина, на основу § 1440. казненог законика, овлаштена да против њих поступа.

Осврнемо ли се још на предмете, који спадају у круг рада провинцијалних и окружних скупштина, без даљег обзира на одредбе што се односе на унутрашњи пословни ред поменутих скупштина, и које нас мање занимају, то нам овај закон каже, да провинцијалним скупштинама у опсегу провинција, а окружним скупштинама у опсегу округа, спадају у надлежност слиједећи послови:

1. избор и дозначење плаће чиновницима, који постају потребни уведењем овога закона;
2. снабдијевање извршнијех органа земства с потребнијем службенијем дознакама;
3. преглед стања и раздиобе намета у готову и у нарави;
4. установљење износа мјеснијех намета ударених према владајућим законима;
5. преобраћање доприноса у нарави;
6. отпуштање заоставших пореза и ненаплативих или недужно исплаћених глоба;
7. установљење начина управљања са главницама што спадају у властитост или стоје на расположење провинције или округа, као и с осталијем добрима, те са здравственим, добротворним или иним уредбама јавнога благостања, у колико исте спадају у круг рада мјесних представничких корпорација;
8. набава и уступ лежећих фондова;
9. заведење особите закладе за провинцијалне и окружне потребе;
10. допуштање на кратко вријеме зајмова из главница њима припадајућих;
11. преобраћање провинцијалних или окружних путова у пољске друмове и обратно, као и одређивање правца истијем;
12. одмјеравање пролазне одредбине на умјетне путове и т. д. свога подручја;
13. приређивање изложба мјеснијех производа;
14. верифицирање дјеловања и рачунâ извршних комисија, те испитивање случајних тужаба стигавших

против речених комисија или против чиновника на провинцијалној или окружној служби;

15. договарање с владом односно уздржавања јавних калдрма (плочаника);

16. прихваћање закључака у питањима достављеним на расправу са стране владе или провинцијалне управе.

Као што се види, имамо од прилике иста права и дужности, које је и закон 1864. године садржао, само што је овдје све слободоумније разрађено; отпала је са свим пређашња обвеза на градњу црква са стране провинција, гдје би то потреба изискивала.

Ипак провинцијалним скупштинама — дакле не окружним скупштинама — остаје приуздржано:

1. дијељење међу провинцијом и окрузима здања, грађевина, јавних опћила, и иних терета намијењених јавном благостању;

2. наметање окрузима оних државних пореза, чија раздиоба на порезнике по закону припада мјеснијем представничкијем корпорацијама, као и раздиоба намета ударених у корист провинција и округа, те издавање трговинскијех свједоцаба и повеља;

3. раздиоба свота одређених за градње апсанâ у појединим окрузима, као и одбитак 5% од поменутих свота за уздржавање казних завода за недорасле;

4. грађење новијех лука на пловљивим ријекама и морским просторима, те напуштање старијех;

5. овлашћивање на држање новијех вашара и сајмова, на укидање или пренашање истих на друга мјеста, као и на заказивање и одгаћање рока, кад се имају држати;

6. наметање доприноса у нарави или у готову за истријебљивање резаваца и других живина шткодних пољима или ливадама;

7. утаначивање накнадних одредбина а) за губитак животиња или за друге штете нанесене посједницима земљишта, б) за недопуштену сјечу дрва и в) за гашење шумскијех пожара;

8. утаначивање трогодишње нормалне пристојбине, што су власници лађа дужни плаћати радницима, па чак и за пловидбу преко утаначеног рока по унутраш-

њијем ријекама, кад у дотичној погодби између власника лађе и радника не би о томе било никакве нарочите одредбе;

9. право издавања напутака окружним корпорацијама у таквим пословима, који, ма да спадају у круг рада провинцијалне скупштине, ипак по својој нарави захтијевају претходни развид или друге врсте уредовање на лицу мјеста;

10. испитивање резолуција прихваћених са стране окружних скупштина, било да те резолуције по своме садржају потпадају контроли провинцијалне скупштине, било да их гувернер, силом овога закона, њима доставља на претрес;

11. надлежност у пословима што се односе на узајамно (међусобно) осигуравање;

12. издавање овлаштења за склапање зајмова;

13. учешће при састављању обвезних правилника о предметима споменутим у овом закону;

14. право приказивања влади, преко гувернера, разнијех жеља, које засјецају у мјесне интересе и потребе.

С друге стране приуздржане су и окружним скупштинама такођер искључиво неке особите функције, као

1. раздиоба неких државних и провинцијалних намета у опсегу округа;

2. саопштавање провинцијалној скупштини миљења и закључака у питањима надлежности мјеснијех представничкијех тијела, као и односно пројеката у послима спадајућим у круг рада ове скупштине;

3. истицање на провинцијалној скупштини жеља управљених на владу у предметима мјеснијех интереса и потреба.

Обе се скупштине сазивљу једном на годину, свака за себе, и то најприје скупштине окружне, па онда провинцијалне; трајање засједања утаночено је у опће за прве на десет, а за друге на двадесет дана, али су, приволом гувернера, томе допуштени и изузеци. У случају потребе властан је министар унутрашњих послова, а у изванредним приликама (поводом рата, тешке оскудице у провинцији или округу) и сами гувернер, да сазове корпорације на ванредно засједање.

И ако је гувернер властан — а наравно и дужан — да откаже своју потврду сваком закључку скупштине, који би се противио владајућим законима или државнијем интересима, њему је, осим тога, и у још неколико одређених случаја (као год и министру унутрашњих послова) приуздржано изрично одобрење закључака, без којег одобрења односни закључци не би имали никакве законите моћи. То су случаји, у којима су по сриједи земаљски и државни интереси, и с тога ову одредбу не ваља тумачити као неко ограничење или контролисање скупштинског круга рада, него као тежњу ка што чвршћој заједници рада између државних и провинцијалних односно окружних власти.

Тако зване извршне комисије (*управа*) појединих провинција и округа састоје се из једног предсједника и два, а по жељи односне скупштине и четири члана, који, приволом министра унутрашњих послова, у провинцијалној извршној комисији могу порастати и до шесторице. Ове би се комисије могле назвати пословодним одборима скупштина; оне имају не само налог да закључке извршују, него и да их приправљају; даље, да опремају текуће послове, да надзиру ток читаве управе у провинцији и у округима, подносе скупштини извјештаје о рачунима провинцијалне управе и у опће надзиру вођење посала по разнијем округима. Гувернер је са своје стране позван да води надзор над комисијама са државних обзира, т. ј. он може у неким случајима, кад би то за добро нашао, наредити да се неки закључак преиначи и другијем замијени; кад би комисија ипак нашла за потребно да при своме становишту остане, онда је гувернер дужан да поднесе питање на ријешење напријед поменутој провинцијалној комисији за послове земства, чија је одлука за извршну комисију одлучна; једино провинцијалној, односно окружној скупштини остављено је насупрот тој одлуци право утока на равнајући сенат. Не да се порећи, да је тиме гувернеру дозначена знаменита област над управом, али је уједно та власт, па и случајна самовоља, згодно поткресана провинцијалном комисијом и коначнијем утоком на сенат.

Даља права, што се провинцијалној скупштини пристоје, састоје се у већ споменутом њезином саучешћу при састављању мјеснијех установа и правилника, у смислу IV чланка. То су понајвише одредбе у погледу јавне сигурности, саобраћаја и здравља, па о крчењу лука и железних путова и т. д. Законско утврђење овијех одредаба не може се довољно процијенити, јер је сва прилика, да ће се ова питања, која засјецају у јавно и мјесно благостање, разумније и успјешније уредити, него ли да се на сваком мјесту на по се, без надзора и без системе, тек онолико ради, колико је најпрече.

Предсједника и чланове овијех комисија бирају слободно — у смислу чланка V — надлежне скупштине на три године, али је потребно да су исти, по закону, у њима бирачи.

Предсједнике провинцијалних извршних комисија потврђује министар унутрашњих послова, а све остале предсједнике и чланове извршних комисија гувернер. Особе, које су међу собом у сродству, не могу бити уједно чланови једне те исте комисије. Плаћу предсједнику и члановима, који су иначе системизовани као државни чиновници, одређује изборна скупштина прије избора. Остале оvdје спадајуће одредбе претежно су практичне нарави, и сличне су обичнијем одредбама, што се у свакој управи налазе.

Кад би закључци и наредбе представничких тијела вређале приватна права трећијех особа (приватнијех лица, корпорација или друштава) — чланак VI — то се исти могу тужити суду, у смислу одредаба грађанско-казненог законика. Кад би по нарави саме ствари судбени пут био искључен, тад је дотичној странци, кад би притужени закључци били већ извршени, просто уложити уток на сенат, или иначе на гувернера, који је по наведеним одредбама дужан да га спроведе министру унутрашњих послова или провинцијалној комисији за земство. Против извршне комисије допуштен је уток на гувернера или на надлежну скупштину. Против закључака провинцијалне комисије остављен је пут приговора на сенат, а то преко гувернера и министра. У осталом провинцијални су чиновници одговорни и могу,

на предлог гувернера или скупштине, бити подвржени дисциплинарној или судбеној казни. Као дисциплинарни суд за чланове окружних комисија фунгира провинцијална комисија за земство, а за провинцијалну извршну комисију министарски савјет. Нижијем чиновницима суди дијелом гувернер, дијелом извршне комисије, а дијелом комисија за земство.

У једноме додатку уз овај закон долазе напокон прописи о састављању, одобрењу и руковању провинцијалних и окружних прорачуна, као и о разрезивању пореза. Пијединости о тијем прописима нећемо оvdје наводити; довољно је казати, да је њима ударен темељ здравој финансијској економији у провинцијама и окрузима, уз заштиту по могућности свијех интереса.

Осврнемо ли се при крају ове кратке расправе на укупни садржај и смјер закона 12. јуна 1890., то ћемо са радошћу морати да признамо како је оно, чему је 1864. године основа постављена, добро настављено овијем законом, који нам јамчи, да ће се руске провинције и окрузи у будуће сретно и у здравом правцу развијати, а нема сумње да ће овај правац, ако га се управа буде и надаље придржавала, најзад довести до коначне децентрализације и одстрањења бирократизма из свију грана аутономне управе.

А В А Л

или

НАРОЧИТО МЕНИЧНО ЈАМСТВО

Меница је исправа, која је намењена циркулацији. Она треба да иде из руке у руку, и као таква њена исплата треба да буде потпуно осигурана. И заиста, кад погледамо на давање покрића и на акцепт, видимо да законски прописи, који се односе на ово, имају за смер да се исплата менице осигура.

Ну, и ако је ово двоје довољно да се испуњење меничне обавезе обезбеди, често пута деси се случај, да менични ток застане. Меница не може даље да се пренесе, било с тога што лице, на које треба да се пренос учини, не познаје ни акцептанта, ни издаваоца, било што не верује у њихову моћ плаћања. Ето такво је питање морао законодавац себи са свим оправдано поставити, и он га је решио на тај начин: што је поставио наређење у § 88. тргов. законика, по коме „и преноситељи јамче један за другог да ће меница примљена и у одређено време бити исплаћена.“¹

Али законодавцу није то довољно било; он је претпоставио случај, да индосатор неће бити задовољан ни с толиком гаранцијом, па је у § 117. дао оваку одредбу: „Исплата менице осим пријема и преноса може се обезбедити и нарочитим меничним јамством.“

То нарочито менично јамство назива се иначе *авал*.²

На први поглед чини се да између авала, акцепта и преноса нема никакве разлике, јер према наведеном

¹ Види и § 116. истог закона.

² Овај авал, — којему нешто слична налазимо у старијој „*subscriptio*“ која је nastojala у том, да је некто трећи, који је кanio *intercedirati*, supodpisao *Secundu* i *Tertiu* — razvio се је изпрвице на *sajmovih*, те је био неким *prelazom* к *naledji* мјенице. *Vrbanić*, Мјенб. Зак. s. 450.

§ 117. све троје има један смер, а то је обезбеда меничне исплате. Па ипак, онако исто као што се акцепт од преноса разликује, тако исто и авал, са своје стране, одликује се како од акцепта тако и од преноса. Јер, прави смисао преноса, ради чега је он и установљен, неоспорно је тај, да се може меница преносити из руке у руку. И заиста, кад се узме на ум, да је меница, сама по себи, једна исписана хартија без стварне вредности, која се не може делити (цепати), па према томе не може ни употребљавати за исплате, ако се сума плаћања не би слагала с оном која је у меници изложена, онда је морао да се измисли начин, како ће се сопственост менице пренашати. Ту корисну улогу, као што рекосмо, врло згодно врши установа *жира* (*in dosso*) и то је њена права и директна улога. А што пренос уз то гарантује и исплату менице, то је само последица уговора о преносу, који, као што нам је познато, и по општем праву повлачи ту последицу, те се ни овде није могло одступити. У осталом, да онај, који преноси на другог какву ствар, треба за њу да јамчи, то је тако очигледно и природно, да то, чини се, не треба ни наглашавати нарочито, па ипак да се тако разуме.

Авал на против није последица никаквог другог уговора; он је сам за себе један специјалан уговор, који има само једну директну и главну цел, а то је: да осигура меничну исплату. И заиста, кад авалиста ступа у меничну обавезу, он, без икаквих других обвеза и обвеза, долази да добровољно обезбеди исплату дотичне менице.

Исто тако је јасна и очевидна разлика, која постоји између авала и акцепта, који се такође сматра као средство за обезбеђење исплате код меница.

Јер, шта је акцепт? Је ли то јамство, које се нарочито уговара, и без којег једна вучена меница може бити и не бити? Не, акцепт је *законско јамство*, јамство без којег вучена меница, ако само хоће тај карактер да одржи, не може да буде, и које ималац менице може увек да тражи, а ако му се не да, да захтева обезбеђење на други начин.

На против авал је *конвенционалне* природе. Њега може бити и не бити, и све зависи од споразума уговарајућих страна. Сем тога авал се одликује и другим карактерним особинама. Тако, н. пр. онај који већ има меницу у рукама, он не може да захтева авал (акцепт може тражити, ако није дат); њега може тражити само онај, коме се нуди меница; али ако ју је примио у сопственост без авала, онда је он изгубио сваки законски основ да га тражи.

Још нешто. Акцептант се означава још при стварању менице (овде се искључује акцептант за част) и нико други сем оног, чија се адреса налази на меници, не може меницу да акцептира. Са свим је друкчије код авала. Ту лице, које треба да постане јамац, није на меници ни по имену нити ма по чему означено, индивидуализовано. Авал, дакле, може бити свако ко хоће, а долази у врсту оних, који имају пасивне меничне способности.

Као што ћемо доцније видети и авал је *солидарно* обавезан; али се он разликује од *солидарности*, као врсте меничног обезбеђења. И заиста, солидарност меничне обавезе није последица нарочитог уговора, она је законска последица других уговора и обавеза, јер у § 116. каже се: „сви они, који су меницу потписали, њу примили или пренели, обавезни су један за другог, јемствујући према њеном притежатељу.“ Са свим друкчије стоји с авалом, јер ту је реч о једном уговору, који порађа обавезу одређену и која се специјално састоји у јамствовању за исплату менице.

Из овога што смо доведе навели види се да се *авал* зове онај менично-правни посао, по коме се, на основу датог *суотписа*, узима на себе обавеза да се исплати менична сума, у случају кад она о року не буде исплаћена од стране оних, који су дужни то учинити. Авал је, дакле, једно менично-правно изјашњење, којим се, додавањем нове гаранције, ојачава солидност менице.³ На тај начин он повећава кредит, олакшава

³ Der Aval war ursprünglich der *a vallo* (loco inferiori, am Fusse) des Wechsels Mitunterschiedene. *Goldsmidt*, Grundriss. s. 230. — Le mot *aval*, disait Jousse, est un terme particulièrement en usage dans le commerce, qui signifie *faire valoir*. — Bédarride, De la lettre de change, 2 edit. t. I. p. 535.

промет, изазива поверење у трговачке ефекте, а тиме корисно и плодно утиче на развој трговине и индустрије.

Четири су главна питања, која се имају расправити односно авала, и то: у ком се случају даје авал; ко га може дати; каква је форма авала, и најзад какво је дејство његово. Ми ћемо на овом месту проучити редом сва наведена питања:

1. У којим се случајима тражи и даје авал. На ово питање ми смо у главном већ одговорили, нагласивши да је прави и једини смер његов да огарантује исплату меничне обавезе. То гарантовање може, наравно, да се појави у разним приликама; тако, *трасант* може понудити авала како би лакше нашао ремитента за меницу коју издаје, а *преносач* опет може понудити авала у случају кад би хтео да пренесе меницу, а индосатор не би се задовољио његовим потписом и потписом осталих обавезника дотичне менице. У другој тачци § 90. тргов. зак., каже се да „јемац за издатеља и преноситеља одговара заједнички само с оним, за кога је јамчио,“ па би се као могло извести да закон и не предвиђа случај јамца за акцептанта, али нам практика показује да има *авала* и за *акцептанта*, и овај се појављује увек кад год је акцептант непознат ремитенту или овај нема поверења у њему.⁴

— Ceci pose, il est facile de s'expliquer le sens du mot *aval*, considéré en lui-même. Il vient des mots à *valoir*. *Bravard Veyrières—Demangeat*, Traité de la Lettre de Change, p. 309. — Реч *aval* (*avallum*, *avallus*, франц. „*aval*“, италијански „*avallo*“, изводи се по неким од старе француске речи „*val*“, што значи доле, ниже, испод, те показује на становитој исправи место за потпис испод другог потписа. *Aval est locus inferior*. Други опет држе да ту реч ваља извести од „à *valoir*.“ У мјенбеном промету значи „*aval*“ да на мјеници испод становитог имена или фирме стоји друго које име; с тога и знамење „*firmare a vallo*“ потписати испод другог већ постојећег потписа, према је се испрвице овај „*firmare a vallo*“ протезао само на онај потпис, који је стављен непосредно испод потписа издатника, који се је потписао на дну мјенице. *Vrbanić*, Мјенбени Закон, стр. 450 у noti 1. — Le mot *aval* est évidemment une contraction de la preposition et du verbe à *valoir*; de ce mot la pratique a tiré le verbe *avaliser*, pour désigner le fait de donner son *aval*. *Auguste Laurin*, Cours élémentaire de Dr. Comer. p. 453.

⁴ Наравно оваки су случаји ретки, али су ипак могући. Види: *Bravard sur Demangeat*, Traité de Dr. Com. p. 309. Он цитира старијег писца *Pothier*, Traité du contrat de change № 122. *Raban von Canstein*, у делу *Das Wechselrecht Oesterreichs*, S. 314 каже: Der *Aval* im weiteren Sinne. Darunter versteht man ein Doppeltes: die Mitunterzeichnung einer Wechselverpflichtung als... *Mitacceptant*. Још јасније он ово тврди у noti 33 (стр. 315). Die Mitunterzeichnung kann auf verschiedene Art erfolgen: Entweder derart, das

2. Ко може дати авал. Знамо већ да је авал једно менично изјашњење, а знамо и то, која су то лица што по §§ 76—78. могу чинити пуноважна менична изјашњења. Према томе и авал могу дати само она лица, која имају пасивну меничну способност. Решење овог питања, као што се види, лако је; и заиста, једина тешкоћа, која се односно тога појављује, јесте случај кад жена даде авал по меници, коју је њен муж издао или пренео.⁵

Према § 78. тргов. законика жене удате без допуштења свога мужа не могу предузимати меничне обавезе, спрам чега за пуноважну обавезу њену потребно је да она, ако, наравно, није трговкиња, има или нарочито писмено овлашћење, или да је и сам муж један од обавезника дотичне менице. Да узмемо случај да овлашћење не проистиче из нарочитог акта, а опет ништа не показује да и муж има удела у тој обавези. Шта из тога треба закључити; да ли ту има обавезе за жену или се она може позвати на опште право и огласити за ништаву своју обавезу, па не платити меницу? Нема спора да одрицање дате обавезе ништи кредит, а и противно је правичности, јер, најзад, ваљало је размислити о последицама обавезе пре него што је предузета, а не сад кад је она доспела до свог испуњења; а после, многи су постали саучесници дотичне обавезе само зато што су имали њену гаранцију, а кад им се ова одрече, они остају преварени. Ваља ту, дакле, прибећи принципима правним, те на основу њих решити питање. Еле, у овом случају, истина нема писменог овлашћења, али зар саучешће мужевље у овој обавези прећутно не излази из тога, што је оба-

eine gemeinsame Erklärung im Plural (z. B. wir acceptiren) oder dass eine einzelne Erklärung im Singular (z. B. ich acceptire) von mehreren derart unterschrieben wird, dass die Unterschriften nach der Stelle, wo sie angebracht sind, als zu dieser Erklärung gehörig angesehen werden müssen...

⁵ Што се тиче жена, то се оне, односно меничне способности, по позитивном европском праву могу делити у три скупа: у први скуп спадају трговкиње, оне су свагда мјенбено способне; у други скуп рачунају се пунољетне али неудате жене, осим у Француској, оне су по праву мјенбено способне; у трећи напокон скуп броје се жене удате; у Француској оне нису менично способне, у осталих држава могу се оне мјенбено-правно обавезати или приволом мужа (н. пр. у Прусији, Белгији, Русији и т. д.) или без те приволе; према томе да ли по односних законих могу управљати својим иметком независно од воље свога мужа. *Vrbanić*, стр. 77.

веза његове жене учињена у његовом интересу и зар се афоризам *is fecit cui prodest* не може овде истински применити. У осталом, ако се баш загледа и у § 3. трговачког законика, у коме је постављено начело одобравања мужевљег о томе, да жена може водити трговину, види се да и ту није наређено да се то „саизвољење“ даје баш у нарочитој форми; следствено, просто ћутање мужевље равна се писменом овлашћењу.⁶

Покрај ове погодбе по којој лице, што хоће да узме на себе обавезу нарочитог јамства, треба да има потпуну пасивну меничну способност, има и друга једна погодба, која, у осталом, проистиче из самог карактера овог менично-правног изјашњења. Авалу је, као што знамо, прави смер да створи нову гаранцију за испуњење меничне исплате, и с тога у ово јамство не може ступити ни једно од оних лица, која су раније по тој меници обвезана или као издавалац или преносилац или акцептант. Јер, шта би се допринело сигурности меничне исплате тиме, што би једно лице двапут јамствовало за једну исту исплату? Авал управо и долази зато, што су се ранији потписи показали као несигурни, па с тога нову гаранцију треба тражити у новим обавезницима.

Ето, из тих само разлога законодавац је у § 118. тргов. законика и поставио наређење, по коме се: „јамство ово даје од *трећег лица*.“⁷

Према овоме несумњиво је да издавалац, преносилац и акцептант не могу дати авал по истој меници.⁷

Међу тим није редак случај да се означени трасат не прими улоге, која му је намењена по извесној ме-

⁶ Тако решава ово питање франц. писац *Auguste Laurin*. Види његов *Cours élémentaire de Droit commercial*, p. 454 и 455, Or, pourquoi n'appliquerait pas à un acte de commerce déterminé ce que l'article 4 dit de l'exercice de la profession commerciale en general? Али други старији писци, као *Bravard sur Demangeat* и *Bédarride* налазе да авал неовлашћене жене нема вредности чак ни онда, кад она има свог оделитог имања, ако је наравно потпис опозвао онако како то прописује опште право.

По аустријском и немачком меничном праву жене су у опште способне за менично-правно обавезивање, ако имају 24 године живота, јер је ту постављено опште начело, по коме је „wechselfähig ist jeder, welcher sich durch Verträge verpflichten kann.“

⁷ Donc, la loi, par la qualification de *tiers*, designe tous ceux qui n'ont encore contracté aucune obligation à l'endroit du titre qu'ils prétendent garantir. Elle exelut donc la faculté de signer un aval le tireur, l'accepteur et les endosseurs. *Bédarride*, De la lettre de change, № 351. t. I.

ници, или, другим речма, одбије акцепт поднете му менице. У овом случају настаје питање, може ли тај *трасат* ступити у дотичну меницу као *aval*. Како не! Између акцепта и авала има значајне разлике и по величини примљене обавезе и по правима, која дотичним лицима припадају ако исплате меницу. Јер, кад *трасат* прими меницу, онда се, по § 87. трг. зак. самим тим претпоставља да је примио покриће или суму, која је потребна за исплату менице. Законска пресумција стоји, дакле, против њега и он мора платити меницу под утисцима веома бледе наде, да ће му издавалац или који од преносача накнадити овај издатак. Са свим је други случај код авала. Ту лице, које ступа у обавезу, даје јамство, које као таково не даје пресумцију о провизији; а настане ли случај да он мора исплату извршити, онда он, покрај оних права, које му обилато даје право имаоца менице, може да се користи и са *beneficium cedendarum actioni* из § 833. грађ. законика.

Јасно је, дакле, да *трасат*, који није хтео акцептирати меницу, може по њој дати *авал*.⁸

Исто тако налазимо код »посредовања при пријему« законско наређење, по коме се тражи да посредник буде »ко други,« дакле ни једно од оних лица, које је дотле ступило у исту меничну обавезу под видом каквог другог меничног изјашњења. Али ипак и ту се признаје да *трасат*, који је одбио пријем менице по наредби, може ову акцептирати за част издаваоца или кога од преноситеља.⁹ Шта више опште је мишљење, да би и сам *ималац менице* могао примити меницу за част кога од његових претходника. Разлози, који се наводе у корист оваког мишљења, заснивају се на томе, што *ималац* може своје право употребити како хоће, и, кад он жели кога од својих пријатеља са-

⁸ Ainsi l'aval ne peut être donné ni par le tireur ni par un endosseur ni par l'accepteur; au contraire, il pourrait très-bien être donné par la personne indiquée sur la lettre de change comme tiré ou comme recommandataire, tant que cette personne n'a pas accepté, *Bravard sur Demangeat, Traité*, p. 311, note 1. Исто тако *Bédarride*, »Ils peuvent donc, s'ils la refusent, donner un aval de garantie à la lettre de change ou au billet qu'ils ne veulent pas accepter.« *op. cit.* t. I. № 352. — *Auguste Laurin, Cours élémentaire de Dr. Com.* № 762 a).

⁹ Ils pourraient accepter par intervention, on ne saurait les empêcher de réaliser cette même intervention en donnant leur aval. *Bédarride, op. cit.* t. I. № 352.

чувати од непријатности да његова меница буде протестована због непријема, онда он то може учинити сам, нарочито што његово право тим актом не постаје ни мало сумњиво, јер он као платац за част има, према § 135. трг. зак. права на накнаду наспрам свију оних лица, која су с обавезом претходила његовом хонорату, а према § 98. истог законика он, као »притежатељ,« задржава сва права против издатеља и преноситеља.

Код авала се, напротив, не могу ови разлози применити, пошто *ималац менице* не може бити *авал*. Јер, акцепт се не даје само у погледу на исплату; он увек има акутну и корисну сврху, услед чега се и може разумети то да *ималац менице* интервенира у случају одбијања пријема. *Авал*, напротив, ништа не може да спречава, ништа да му претходи, па ни сам протест због непријема. Он се даје једино ради осигурања меничне исплате о року. Према томе од две ствари само једна може бити: или ће *ималац* задржати код себе менично писмено, или ће хтети да га пренесе. У првом случају *авал* је непотребан, јер ваља да неће хтети да јамствује за меницу, по којој је сам сопственик и по којој не мора тражити исплату. А у другом случају *авал* је још непотребнији, јер, потписујући се на меници као преносник, он постаје солидарни јамац. И онда, шта би тој обавези припомогао *авал*; зар би је он повећао?¹⁰

3. *Форма у којој се авал даје.* Једна од првих погодба, које се за форму авала траже, без сумње је *писменост*,¹¹ која у меничном праву чини општу погодбу како за саму меницу тако и за све остале уговоре који уз њу иду, као што су акцепт, пренос и т. д.¹² У осталом ова је погодба предвиђена самим законом,

¹⁰ *J. Bédarride, De la lettre, t. I. № 352 in fine.* — *Demangeat, Traité*, p. 31 nota 1.

¹¹ Die Schriftlichkeit im Wechselrecht entspricht gewissermassen dem Eintragungs- und Vertrauens-Prinzip im Grundbuchsrecht. Vgl. Strohal *Eigth. an Immob.* S. 1 ff. — *Brunner (End. Handb. II S. 168 ff.)* nennt mit Rücksicht darauf, dass die Schrift ähnlich wie der Eintrag in den öffentlichen Grundbüchern »unbedingt massgebend« ist, die Inhaber — und Ordre-papiere und damit auch die Wechsel: »*Papiere öffentlichen Glaubens.*« Пореди *von Canstein, Lehrbuch des Wechselrecht*, s. 82 у noti 15.

¹² *Ch. Demangeat, op. cit.* p. 312, вели да може бити и усменој јамствовања за меницу, само што таква обавеза не би била *авал*, али би имала вредности као обично јамство.

јер се у § 118. трг. законика изречно каже: „јамство ово даје се од трећег лица, које се као јемац потпише или на самој меници или изда особито за то писмено.“

Ну покрај тога што је овим законским наређењем утврђено начело писмености, њим је још усвојено два вида авала: *на самој меници и на одвојеном писмену.*

Знајући да је смер авала да меничном писмену да нову снагу и да му повећа кредит, нама се са свим оправдано намеће питање: па зар авал, стављен на саму меницу, није већ сам по себи знак неке несигурности, некаквог крпежа, који изазива сумњу и на тај начин шкоди промету дотичног мен. писмена? Најзад ако баш много и не шкоди у дотичном случају, пошто је ту дошао авал, он онима, за које је авал дат, много шкоди за њихове будуће менице или оне што су већ пуштене у циркулацију.¹³ Да бисмо одговорили на ово умесно питање ваља нам се обратити изворнику меничног законика, француској *Ордонанси* од 1673. год. У тој ордонанси, дакле, налазимо да је њеним чл. 33. био допуштен авал само на меничном писмену, а никако и на одвојеном акту. Али убрзо се увидело да такав авал више шкоди него што помаже, и тако је практика трговачка врло брзо утврдила авал на одвојеном писмену.¹⁴

Имајући на уму ову практику, комисија, којој је била поверена израда француског трговачког законика, избацила је авал на меници и усвојила авал на одвојеном писмену. Али се ужасни протести подиглоше про-

¹³ *Savary*, такође један од најстаријих писаца, покрај ових разлога вели: „како је примећено да су авал на меницу обично стављали они, који нису имали имања, те је то био мамац за лакше пренашање меница.“ Видети *Emile Olivier, Revue pratique, t. V p. 226* и *Demangeat sur Bravard, op. cit. p. 314.*

¹⁴ *Nous en avons le témoignage de Pothier, вели Bédarride, déclarant qu' un négociant très expérimenté lui a dit que les avals en la forme voulue par l' ordonnance n' étaient plus guère en usage, et qu' il se faisaient par un billet séparé. Пореди De la lettre de change, № 356 t. I.*

Исто то *Dalloz* (види његов *Répertoire, № 503*) тврди овим речма: „Употреба авала на одвојеном акту уобичајена је на много места и у време редакције *Code de Commerce* била је општа; нарочито на пијаци париској, готово су сви авали давани на одвојеном писмену тако, да се није ни мислило сматрати такве обавезе као просте.“ *Ch. Demangeat, Traité, p. 314, note 2.*

тив таке редакције. Многи судови и правници¹⁵ тражаху да просто остане онако како је било у ордонанси, док судови у Rouen, Bruxelles, Angers и Gand предложише да се узме и оно што је предложила комисија и оно што наређује ордонанса. Ово друго мишљење је претегло и тако је постао чл. 142. франц. тргов. законика,¹⁶ који од речи до речи гласи онако исто као и наш § 118.

Карактеристика свију меничних изјашњења јесте нарочита форма у којој се свако од ових изјашњења даје. Међу тим закон, допуштајући да се авал може дати на поменута два начина, није у исто време прописао строгу форму ни за једну врсту авала.

Ну, према ономе, што је у § 116. трг. законика казано, да „сви они, који су меницу потписали,“ одговарају један за другога ономе у чијим се рукама меница налази, утврђено је, да се авал, стављен на менично писмено, може изразити на какав се год хоће начин. Свака форма, ма колико да је кратка, важи, па и прост потпис довољан је за правоважност овог изјашњења. Јер, одиста, каква је намера могла руководити онога, који је, иначе непознат, ставио свој потпис на меницу? Акцептант није, јер се из меничног писмена види да је оно на другог упућено, а није ни издавалац, јер тога већ има, пошто се издавалац потписује у моменту кад меницу издаје, пре свакога другог. Није ни пренос, јер по § 110. трг. зак. бланко пренос може бити само на полеђини менице.

Ако, дакле, потписник нарочито означи да он потписује „као авал“ (*per aval*) „као јемац“ или то означи каквим равнозначећим изразом, онда је ствар сама по

¹⁵ У седници државног савета од 29. јануара 1807. Т. Bigot-Préameneu приметно је да су судови протестовали против пројекта. Услед тога г. Bégonen предложи ову редакцију „*la lettre elle-même ou par acte séparé,*“ што је и усвојено. (*Loché Législation de la France t. XVIII p. 65. и 66.*) — Доцније у Трибунату секција законодавна предложила је да се из комисијског пројекта избрише: „*l' aval par acte séparé,*“ наводећи ове разлоге: „Установљавање авала на одвојеном акту штетна је, јер све што доприноси гарантини меничне обавезе, треба да буде познато, нарочито што закон установљава солидарност и за авала.“ Секција је пропала с овим предлогом, а остала редакција комисијска. (*Loché, op. cit. t. XVIII, p. 126, 135 и 138.*)

¹⁶ Он гласи: *Cette garantie est fournie, par un tiers, sur la lettre même, ou par acte séparé. Le donneur d' aval est tenu solidairement, et par les mêmes voies que les tireur et endosseurs, sauf les conventions différentes des partie.*

себи јасна, али ако он уз свој потпис ништа не каже, онда се *из самог места*, где је потпис стављен,¹⁷ па било то уз или изнад или испод потписа онога за кога се даје јамство,¹⁸ лако може закључити јамствује ли он за акцептанта или издаваоца; а ако је потпис тако неспретно стављен, да се по њему не може закључак извести, онда је његова кривица што није тачно изразио своју намеру, и зато, у сумњи, ваља претпоставити да је авал дат за акцептанта. Није ли овај још потписан, онда је ствар још лакша, јер је тада несумњиво да је авал дат за трасанта.¹⁹

Овде нам ваља још напоменути да о „авалу“ и „авалисти“ може бити речи само онда, ако на меници има најмање два потписа, и ако оба нису потписата као јамци, дакле ако је један од њих представник дотичног изјашњења. Тај потпис, наравно, не сме бити какав несигуран знак, штампбиљ или тако што. Међу тим са свим је свеједно је ли потпис лажан (подметнут) или је потписник менично неспособан, као што на важност авала ништа не утиче ни то, је ли тај први потпис, коме авал припада, од кога непозваног или случајно прецртан.²⁰

¹⁷ Da hiebei in der Regel nicht besonders ausgedrückt wird, für welchen Wechselverbundenen der Avalist mit unterzeichne, so ist die örtliche Stellung seiner Unterschrift auf dem Wechelpapier von Belang. Пореди Dr. Oskar von Wächter, Encyclopädie des Wechselrechts, s. 107. § 2.

¹⁸ Die einfachste Form der Mitunterschrift darstellt, sei es nun, dass sie neben, unter, über die erste Unterschrift gesetzt ist. Пореди Dr. Theodor Theumann, Das Österreichische Wechselrecht, s. 215 note 1. — Von Canstein, Lehrbuch, s. 315 note 33.

On appelle *aval* le cautionnement que subit une personne, soit pour le tireur, en mettant sa signature au bas de la lettre de change, soit pour un endosseur, en mettant sa signature au bas de l'endossement; soit pour l'accepteur, en la mettant au bas de l'acceptation. Пореди Pothier, (Contrat de change) у Demangeat op. cit. p. 312 note (4).

Исто тако Bédarride, op. cit. t. I № 362.

¹⁹ Von Canstein, Lehrbuch, s. 320, note 48. — Auguste Laurin, „la simple signature serait même suffisante,“ op. cit. № 764. — Bédarride, De la Lettre, „La doute et l'ambiguïté que laisserait la rédaction s'interpréterait contre lui.“ t. I № 359.

²⁰ Види von Canstein, Lehrbuch, s. 316., који се позива на Dernburg 763, Rehbein 123 № 2. Lehmann 476 № 4. O. H. G. 15 s. 346. — Goldschmidt, Grundriss, s. 231.

Vrbanić, Mj. Zak., стр. 452 вели: „да ће авалист бити обвезан и онда, ако први потписатељ буде особа мјенбено неспособна, или ако његов потпис буде лажан или кривотворен.“ — Wächter, Encycl., s. 109 (6) Der Aval des Acceptes gilt, auch wenn letztes gefälscht wäre.

Ми смо до сад непрестано замишљали авал стављен на *recto* једне менице, али *quid*, ако се потпис стави на *verso*?

Како је у нашем меничном праву признат бланко пренос, и како је његова форма задовољена, ако се на леђа менице стави само потпис преносиоца, то је са свим равнодушно како ће се дотични потпис узети, и с тога није редак случај да се под преносом авал прикрива.²¹ Међу тим, и ако се чини да је, према овоме, са свим све једно хоће ли авал, стављен на полеђину менице, бити нарочито означен речима „per aval,“ „јамац“ и т. д., ипак није тако. Јер авал сам за себе никад не може постојати; он је увек само пратилац неког другог меничног изјашњења и, према томе, ако би се нашао какав бланко потпис на полеђини менице, која није „по наредби“ и на којој нема никаквих преноса, онда, и ако је он можда дат у намери нарочитог јамства, карактер таког потписа не би се могао одредити. Јасније речено тај потпис није *жиро*, јер први пренос мора проистицати од ремитента; он није ни акцент (или његов авал), јер се овај ставља само на предњу страну менице, а не може се сматрати ни као авал за трасанта, пошто му оскудева сваки месни однос с њим.²²

Наш законодавац ништа није одредио ни за случај, ако менични јамац није ничим дао познати, за кога важи његово јамство. Угарски закон, напротив, расправљајући питање о меничном јамству на особити

²¹ То бива нарочито код меница које се код кредитних завода и штедионица есконтирају. Операција се врши на овај начин: Извесном је лицу потребно новаца, али ако му његови добри пријатељи не могу одмах сами да изборје потребну суму, могу му дати своје јамство, на основу кога ће он лако дићи зајам из каквог новчаног завода. Ну заводи траже меницу са свима њеним формалностима; с тога ако би се дотични потписао на меници као издавалац, па покрај себе поређао потписе својих пријатеља као авале, форма менична не би била задовољена и завод би таку меницу одбио. Шта да се ради? Ништа друго него онај, коме треба новаца, да се потпише као главни дужник (акцептанта), а од пријатеља један да прими на себе улогу издаваоца, трећи ремитента а у исто време и жиранта, који изјављује да меницу пренаша на новчани завод. На тај начин они, прикривајући своје јамство под видом трасанта или жиранта, задовољавају форму и њом постизавају смер.

²² Wächter, Encycl., § 2. s. 108. — Von Canstein, Lehrbuch, s. 521., Das allein Indossament eines Dritten, der nicht als Wechselinhaber legitimiert und als solcher zur Indossament berufen ist; durch ein solches Indossament würde auch eine Lücke in der Indossamentreihe entstehen.

начин,²³ има у чл. 67. оваку одредбу: „Менично јамство, које оснива солидарну меничну обавезу односно плаћања, важи и онда, ако онај, за кога је јамство дато, нема пасивне меничне способности. Ако није јасно назначено за кога је јамство дато, то се сматра, да је јамство дато за акцептанта, а ако меница још није акцептована, онда за издаваоца.“ Овако мишљење постоји и у литератури меничног права других земаља.²⁴

Ако је авал дат на одвојеном писмену, онда се за важност тога писмена не изискује ништа више него оно, што се и по општем праву тражи за писмену обавезу. У њој, дакле, треба да се означи каква се обавеза предузима, за кога од менично обавезаних, за колику суму и по којој меници. Ван спора је да тако писмено, ако није од власти потврђено, треба да је и написано и потписано од самог авалисте, а да ли ће се њему у овом последњем случају дати облик обичног писма или какав други, то је са свим равнодушна ствар.

Као што се види, та је форма са свим обична, а што се такво јамствовање назива авал, и што је, као такво, регулисано нарочитим одредбама, то је због тога што сачињава гаранцију за меницу. У том реду мисли дошло је се на питање: да ли се авал не може дати за будуће менице? Наравно, ово се питање не би могло породити да је законодавац допустио да авал може бити само на меничном писмену; али кад је већ допуштен авал и на одвојеном писмену, и кад је у опште признато да јамство може постати пре него обавеза, или, другим речма, да се оно може дати за сигурност будуће обавезе, онда зашто се и овде не би применило правило: *fidejussor praeceedere obligationem et sequi potest.*²⁵

²³ Vrbanić, op. cit. Naš zakon, polazeć kako se čini s istoga stanovišta, ne spominje nigdje podpisa „per aval“, ali mjesto toga govori na po se o mjenbenom poručanstvu, te se u tom pogledu razlikuje od mnogih drugih mjenbenih zakona.

²⁴ Види Ст. Вељковић, Објашњење тргов. зак., стр. 440.

²⁵ Demangeat, Traité, p. 319 наводи и решење касационог суда од 11. јула 1859. год., у коме се изречно признаје, да се авал може дати за менице које нису још повучене. Упореди даље *Lyon-Caen et Renault*, као и писце које они наводе, Dr. Com. № 1171. — *Auguste Laurin*, op. cit. № 765. — *Bédarride* и т. д.

4. *Дејство авала.* — У другој тачци § 118. трговачког законика исказан је облик обавезе авалиста овим речма: „Овај јемац обвезује се заједнички и оним истим начином, као што су обвезани издатељ и преноситељ, ако дотичне стране нису друкчије уговориле.“ Из овога је јасно да закон не чини, односно обавезе, никакву разлику између авала датог на меници и авала на одвојеном писмену. И у једном и у другом случају обавеза је солидарне природе, а трговачка јурисдикција и све остале строгости, које из меница проистичу, важе за потписнике и једног и другог вида авала.

Једна једина разлика, која би се, изузимајући форму, могла поставити између једне и друге врсте авала, састоји се у томе, што се авалом датим на одвојеном писмену може у исто време јамствовати за неколико меница, док авал на меницу стављен важи само за њу и ни за коју више.²⁶

Сем ове разлике неки писци су чинили још једну разлику и називали авал на меничном писмену — *aval in rem*, а онај други *in personam*. Та је разлика заснивана на томе, што је, вели се, први авал дат у опште, јер он иде с меницом и припада свакоме имаоцу њеном, док је други дат лично ономе имаоцу коме је упућен. Ну ма колико да је ова подела²⁷ сама по себи добра, ипак она у питању одговорности авалисте нема вредности, а покрај тога она се ни из закона не може извести. Законодавац је, у намери да учврсти меницу, увео авалисту у коло осталих дужника меничних,²⁸ и нама се не чини да би се ту могла чинити каква разлика, сем ако то у авалу није нарочито предвиђено.²⁹

А, као што гласе последње речи § 118. — *sem акс дотичне стране нису друкчије уговориле* — таквих на-

²⁶ *Bravard-Demangeat* вели да је то узрок што се у Француској код банака чешће појављују авали на одвојеном писмену, op. cit. p. 318.

²⁷ Њу нарочито заступа *Bravard-Demangeat* op. cit. p. 320 и 321.

²⁸ Види опет § 116., 117. и 118. трг. законика.

²⁹ *Bédarride*, у наведеном делу, односно овога вели: „ма којим начином да је авал дат, било да је потписат на меници или на одвојеном акту, он се увек идентификује са самим писменом меничним и постаје његова нераздвојна аксија. Користи, дакле, које из њега проистичу, припадају по пуној праву имаоцу менице све док је он држи у својим рукама. Стр. 550. № 363. т. I.

рочитих погодаба може бити. Погодбе те могу се односити на строгост, коју менични карактер авала налаже како у погледу недељивости обавезе, тако и у погледу исплате меничне обавезе.³⁰ И тако авалиста може нарочито да уговори како он себи задржава *beneficium divisionis* и *beneficium discussionis vel ordinis*,³¹ те на тај начин својој обавези дати карактер обичног јамства.³²

Остаје нам још упитати се: да ли се ова ограничења могу примењивати како код авала на одвојеном писмену, тако и код авала на самој меници? Одредба § 118. у том погледу не чини савршену никакву разлику, и према томе нема никаква основа постављати разлику онде где то закон не чини. У овом погледу дакле авал на одвојеном писмену и авал на меници потпуно се изједначавају.³³ Само што се то код авала на самом писмену готово никад не практикује.

Пошто смо довољно утврдили да авал као самостална и слободна обавеза може да буде предмет на-

³⁰ По правиду авалиста, као солидарни жамац, не може тражити ни да се дуг претходно тражи од онога за кога је јамствовао, ни да се дуг равномерно подели. Али он може уговорити, ако се против њега предузму мере о року, да се исплата претходно тражи од издаваоца, индосанта или преносача за кога је дао јамство. Што се тиче права на равномерну поделу дуга, ту, ако овај израз узмемо у његовом правом смислу, може бити о њему речи само у случају ако је више њих дало обавезу за једног обавезника; ту се може врло лако закључити да ће поверилац поделити своју тражбину међу ове различне даваоце авала, као међу обичне јамце.

³¹ Видети § 545. грађ. зак. и решење код њега и § 829. грађ. законика.

³² Касациони суд у Француској имао је се изразити једном приликом о значају израза, које авалисти имају обичај стављати кад авал дају на одвојеном писмену. Тај израз гласи да они јамствују *до рока меничног и у случају неисплате до тог времена*. Решењем својим од 10. маја 1858. г. суд је утврдио да такви изрази имају вредности и да се о њима мора водити строг рачун. Упореди *Bravard-Demangeat, Traité*, p. 316, note 1.

³³ Она је доктрина често заборављана. У првој редакцији фр. тргов. зак. чл. 149. био је овако стилизован: „Авал се даје на одвојеном писмену; погодбе које су ту изражене одређују му дејство.“ Државни савет у седници од 29. јануара 1807. године усвоји, на предлог г. Вегочен, следећу редакцију: „Ово се јамство даје од трећег лица на меници самој или на одвојеном писмену. Давалац авала је солидарно одговоран и оним истим начином као издавалац и преносилац, сем ако уговарајуће стране нису друкчије уговориле ако је авал дат на одвојеном писмену.“ И тако, могућност да стране модификују законске последице авала била је ограничена само код авала на одвојеном писмену. *Законодавна и унутрашња секција* су предлагале да се укине авал на одвојеном писмену; према томе отпала би и ова могућност нарочитих погодаба у опште. Али тај предлог није примљен. *Loché, Législ. de la France*, t. XVIII p. 66 и 126 у *Bravard-Demangeat*, p. 317 note 1.

рочитих уговора и погодаба, на реду је да ово начело развијемо потпуно и да покажемо у чему се те погодбе и уговори могу састојати.

Тако:

а) Авал може бити дан само у корист издаваоца, или у корист акцептанта, или у корист једног или више преноситеља.

б) Он се може дати само за један део меничне суме.³⁴ Само у том случају треба нарочито нагласити за коју се суму јамствује.³⁵ Ну ако је, рецимо, акцептант ограничио свој акцепт на један део суме, питање је да ли онда авал, ако хоће, може јамствовати за суму, која би била већа од оне што је акцептована. Хрватски писац г. *Врбанић* налази да тога може бити,³⁶ док *Wächter* тврди, да се авал не може простирати на суму већу него што је она, за коју је се обвезао онај, за кога је авал дао своје јамство.³⁷

в) Он се може дати само у корист једног извесног индосатора.

г) Он може бити дат под погодбом да се последице овог јамствовања простиру само на његово покретно или непокретно имање, и

д) Да ово јамство нема карактер солидарне обавезе.³⁸

Из овога што смо до сад изнели може се већ закључити у чему се састоји дејство авала, ну то дејство

³⁴ На предлог државног савета да то не би требало одобрити, одговорено је да је у интересу трговине оставити односно овога потпуну слободу, јер онај који би, можда, пристао на половину обавезе, не би никад хтео јамствовати за целу, и тако не би дао никакав авал. *Bédarride*, op. cit. t. I № 355.

³⁵ Н. пр. менична сума износи 500 динара, те ако авал хоће да јамствује само, рецимо, за 300, он мора уз потпис казати: „јамчим за 300 динара“ и т. д.

³⁶ *Vrbanić*, нав. дело, стр. 452, вели: „Nu ona može biti i većom od obveze prvoga podpisatelja, ali ne može nikada premašiti svote, na koju glasi mjenica; samo treba da i ova okolnost bude naročito iztaknuta.“

³⁷ Ово долази од акцесорне природе авала. Н. пр. ко супотписне какав ограничени акцепт с додатком да јамчи за већу суму (н. пр. целу меничну суму) јамствује само за онолико колико акцепт гласи, *Wächter*, *Encycl.*, s. 109, note 8.

³⁸ Види *Bédarride*, t. I № 355 и 368. *Bravard-Demangeat, Traité*, „Du reste, cete dérogation aux principes est mitigée par un tempérament, qui en atténue la portée: c' est la faculté, pour doneur d'aval, de stipuler qu' il ne sera pas soumis à toutes les conséquences de la lettre de change, notamment à la contrainte par corps. Види стр. 315.“

ипак се најбоље види из права и дужности, које из њега проистичу.

Дужност његова је јасна: он је солидарни обавезник (претпостављамо да авал није дат под ограничењима), и као такав одговоран је за исплату менице, чим она не буде извршена од стране главног дужника. И ту се неће гледати да ли је исплата тражена судским путем од акцептанта и онога за кога је дат авал, јер у томе се управо и састоји карактер меничних обавеза, што код њих не постоји ни *beneficium divisionis* ни *beneficium discussionis*. *Авалиста је, дакле, дужан да плати меницу, чим се то од њега затражи.*

Извршивши тако своју обавезу, авалиста је дошао у један положај, који му даје извесна права. И заиста, кад авалиста меницу плаћа, он тада чини само оно, што је требао учинити онај за кога је јамствовао; он је, дакле, заузео његов положај и ступио у одношаје, који тај положај доноси. Од тих одношаја он је већ прекинуо оне, који су налагали одговорност према *последницима* његовог супотписника, јер је меницу исплатио. Остали су само одношаји, који су његовом супотписнику давали право накнаде наспрам *претходника*. И сад, шта њему смета да се тим правом користи у пуној мери? Савршено ништа.

Речју, авалиста је солидарни обавезник за кога је дао јамство, а, исплативши меницу за њега, он ступа у сва права, која је овај по дотичној меници имао.

Обим тих права, са свим природно, одговара обиму дотичне обавезе, и према томе *авалиста ће се сматрати као издавалац, као преносилац или пријемник, како је кад дао своје јамство за једног или другог од њих.*³⁹

Према овоме, ако је авалиста јамствовао за *трасанта*, дужност му је не само да се постара за исплату, него и за акцепт менице; а, ако је протест одоцњен, ослободиће се тек кад докаже пресумцију из § 87. трг. зак. И обратно, авалиста стиче против акцептанта сва права која по меници има *трасант*, као што ће и акцептант имати право рекурса против ава-

³⁹ Von Canstein, Lehrbuch, s. 321. — Wächter, Encycl., s. 109. — Theumann, Öster. W. R. s. 215 и 216. — Auguste Laurin, op. cit. № 766 и други.

листе, ако се нађе у положају који предвиђа последња тачка поменутог § 87.

Ако авалиста јамствује за акцептанта његова је обавеза плаћања апсолутна. Једина одбрана, којом би се могао користити, била би застарелост из § 167. трг. зак. Природно је **да се и авалиста за акцептанта може користити против издаваоца оним правом, које § 87. даје акцептанту, у случају ако је плаћање учињено без покрића.**

Најзад, ако је авал дат за индосанта, авалиста постаје и сам прави преносач, изложен свима неповољностима и овлашћен свима оним правима, која му овај положај даје.

Ну овде постоји једно питање, које је било предмет спора. На име: да ли се и авалиста ослобођава исплате ако протест није на време подигнут или накнада није тражена у роковима, који су прописани у § 141. и осталим тргов. законика? Неки, нарочито старији, писци француски заступали су гледиште да за авалисту не важе ове одредбе, јер да је законодавац то хтео он би се у том смислу и изразио, нарочито што је већ у ордонанси изречно стајало да се протест мора изискати и нотификација учинити и у погледу на авал. Ну данас је и у немачком и у француском праву утврђено противно мишљење.⁴⁰

Остаје нам још да видимо какав је правни одношај у којем се налази авалиста, који је меницу исплатио, наспрам онога, за кога је дао јамство?

⁴⁰ Gegen den Avalisten muss der Wechselinhaber, wofern er gegen den ursprünglichen Schuldner, für welchen jener mit eingetreten ist, Protest zu erheben hat, solchen gleichfalls erheben. Namentlich ist der Regress gegen den Avalisten des Trassanten oder eines Indossanten und der Anspruch gegen den Avalisten des Acceptanten einer bestimmt domicilirten Tratte gleichfalls durch Protest bedingt. Wächter, s. 104. § 3. — Von Canstein, Lehrbuch, § 322. веда да поднашање на исплату и подизање протеста нису потребни само за јемце који одговарају за главног дужника и пријемника за част.

Bédarride у № 370. наводи решење касационог суда, које у том смислу гласи: Le silence du Code ne signifie que ceci, a savoir: qu' il subordonne la position du donneur d'aval à la qualité de la personne qu' il a cautionnée; et que, s' il est tenu des mêmes obligations, il doit par une juste reciprocité jouir des mêmes droits. Qu' ainsi, lorsque l'aval a pour objet la garantie de la signature d' un endosseur, le tiers porteur est tenu de remplir envers le donneur les mêmes formalités et d' observer les mêmes délais qu' envers les endosseurs proprement dits.

Као одговор на ово питање имамо рећи само то, да тај однос није менично-правни, већ грађанско-правни, услед чега се он има регулисати према одредби § 833. грађ. законика, у колико то не би било измењено оним узроцима, који су јамствовање изазвали.⁴¹

Ђ. Б. Несторовић

ПОРОТА У СРБИЈИ, ЗА ВЛАДЕ ЦАРА ДУШАНА, НИЈЕ СУДИЛА КРИВИЧНА ДЕЈА¹

ОД

А. А Н Т И Ћ А

АДВОКАТА

Одиста је то велика штета за културну историју словенских народа, што су сви они махом врло сиромашни у писаним правним споменицима из своје прошлости, па било да је тој сиромаштини у тим споменицима узрок то, што се они нису сви, или бар у целости, сачували, или што их много и у већем обиму разрађених није ни било. Ово последње биће вероватније.

Што је број *писаних* правних споменика из средњег века врло мален код свију словенских народа, даје се врло лако објаснити како оновременим културно-економским тако и политичким приликама, у којима су се ови народи налазили. Пружени, од доласка свог у Европу, од тако рећи крајњих граница севера далеко на југ, и од далеког истока доста дубоко на запад, Словени су били изложени, поред међусобне борбе, још и честим нападима и борбама с осталим расама, а највише с монголском и ђерманском, с којима су се сучељавали и додиривали. А како су поред тога били још доста удаљени од некадашњег центра европске цивилизације, онда није никакво чудо, што се ни култура, узета у њеном ширем смислу, није могла код Словена у *свим* правцима да шири и да са живо-

¹ Ову расправу доносимо нарочито због оригиналног мишљења, које је у њој изнесено односно компетенције старе српске пороте. Одмах напомињемо да се с овим мишљењем не слаже г. Авакумовић у својој расправи на основу које је он оглашен за академика. Уредништво.

⁴¹ *Wächter*, Encycl., s. 110., § 4. Vrbanić, Mj. Zak., стр. 453 и др.

том њиховим сразмерно упоредно иде, па да по томе и на правно уређење држава — законодавство — великог утицаја има, јер се ово — законодавство — у систематизираној форми може само у већ *сређеним* државама да развија — усавршава.

Поред већ наведеног, други главни узрок застоју у политичком, па по томе и законодавном уређењу словенских држава и у опште културном напретку њиховом, био је тај, што су сва словенска племена, од искона свога, имала ту особину, да *живе оделито не само једно од другог, већ да се и сама та племена — односно народи — цепају на више самосталних мањих политичких јединица*, са више мање самосталним патријархалним унутрашњим животом и управом, са чега никаквог савршеног писаног правног уређења није могло ни да буде, почем се право — законодавство — само онда и онде може да развије и усавршава, где има довољно терена и услова за то, а ти су: *велике и груписане масе, које се живо и у свима правцима друштвеног живота крећу*.

Трећи узрок застоју у политичком и законодавном развоју словенских народа ми налазимо у томе, што су многа њихова племена и државе *врло рано* губили своју политичку самосталност, па постајале плен разних завојевача, у ком су стању многе од њих дуго биле, а многе се још и данас налазе.

Но и ма да нема много старих писаних правних споменика код Словена, опет је код њих било веома развијено неписано — обичајно — право, исто онако као и њихова народна поезија. Трагови тога старог обичајног права давно су већ ишчезли, али су се понеки остаци код неких — нас Срба — и до данас задржали, као н. пр. *руковање*, као символ свршене погодбе — уговора — при продаји и куповини.

Ми Срби имамо један диван писан споменик из нашег старог законодавства, који се датира из наше најсрећније и најславније прошлости, из доба нашег царовања, а тај је *Законик цара Стефана Душана*, који је издат у Скопљу 1349. године. У извесним наређењима својим Душанов се законик позива или наређује да се ради онако, како је о томе било раније

прописано у закону његовог деде краља Милутина, — по чему се као позитивно може узети и сматрати, да су већ и под Милутином, ако не и раније, постојале неке опште *писане* уредбе — ордонанси, по којима су представници оновремене власти морали да суде. За Душанов Законик може се без претеривања рећи, да је, за оно доба, по својој *садржини* — каквоћи — и *обиму* био оно, што је у почетку овога века био „Code Napoleon“ у Француској.

У њему су, према оновременим приликама, изложена доста опширна наређења, која се односе на *грађанско, кривично, канонско и трговачко право*, а тако исто и норме, које се односе на грађански и кривични поступак. Истина је, да та наређења — прописи — *нису систематички сређени*, т. ј. *нису груписани у поједине оделите сродне целине, већ су без реда измењани једно с другим*, како прописи материјалних и формалних закона, тако и одредбе, које по природи својој састављају *разнородне делове законодавства*. Према оновременом социјалном стању и свима у *опште приликама*, у којима се скоро цела Европа па и Србија налазила, *није могло ништа савршеније ни бити*; али се опет зато, као што већ рекосмо, Душанов Законик и *треба и мора* да призна да је био и *најхуманији* и *најсавршенији* по садржини својој од свију оновремених законика европских.

У новије, или боље да рекнемо у најновије наше доба, неколико наших правника и књижевника објашњавали су поједине прописе Душановог Законика, било посебним чланцима, које су о томе писали, било уз пут, пишући о другоме чему.¹

И ма да су текстови Душановог Законика махом разумљиви, ипак се налазе понеки чланови, чија садржина и стилизација није јасна, те по томе изазивљу сумњу о своме значењу и о стварима о којима говоре. Такав је случај и са члановима: 20., 21., 22. и 130.,

¹ Види: у VI Гласнику Ученог Друштва чланак др. Н. Крстића о Душановом Зак.; „Теорију Доказа,“ од Панте Савића; Тумачење чл. 25. Душановог Зак. и чланак „о Сабору Себара“ од А. С. Јовановића у „Српском Правнику“ I и у 13. и 14. броју „Бранича“ од 1888 год.; издање Душановог Зак. од Стојана Новаковића од 1875. год., и наш чланак „о уреди величанства,“ који је печатан у 3. св. „Правника“ од ове године.

и о њима, а нарочито о чл. 20., намерни смо да проговоримо неколико речи, те да покушамо да докажемо, да смисао овога чл. 20. није онакав, како га махом наши правници и историчари схваћају и тумаче. Чланови, које напред поменусмо, говоре о поротном суду и њихови текстови гласе овако :

Чл. 20.

»Повелѣка царство ми. Штѣ сзда напрѣда да јест порота и за много и за мало. За велико дѣло кѣтъ кд (24) поротници, а за помзны дльгъ вѣ (12) поротникъ, а за мало дѣло с (6). И тызи поротници да несѣ кольны никога оумирити, разкѣ шправити или шкривити. И да кѣтъ вьсака порота оу црѣкве. и попь оу ризахъ да их закълне. И оу поротѣ камо се кѣкы кълнѣ и кога кѣкы шпраке, тызи да сѣ веровани.«¹

Чл. 21.

»Как кѣтъ виль законъ оу дѣда царстка ми оу светаго краля, да сѣ велимъ властелом вели властелѣ, а срѣдним людемъ противѣ дружина ихъ, а себрѣдѣм ихъ дружина да сѣ поротници, и да нѣтъ оу поротѣ родима ни пизмѣника.«

Чл. 22.

»Иновѣрцемъ и трговцемъ поротѣци половина Срель а половина ныхъ дружинѣ, по законѣ светаго краля.«

Чл. 130.

»И вьсаки гостъ и трьговаць и Латининъ да приходи кз првимъ стражамъ, сз вьсем што има и носи, да га стража страже прѣдава сз вьсем. Ако ли се згоди тере што изгуби, да кѣтъ порота вѣровани чловѣци, што рекѣ доушомъ ерь сѣ изгоубили сѣ онемзи поротници, този да имъ плати кѣфалие и страже.«

Ни у једном од ових четири члана, узели их оделито сваки за се или у сравњењу једно с другим, ми не можемо да нађемо никаквог јаког основа, кад их упоредимо с осталим члановима Душановог Законика, да је порота као суд, поред чисто грађанских ствари, судила и кривична дела у старој српској држави.

У чл. 20. вели се да ће велика „дела“ судити 24, а помањи „дльгъ“ 12 поротника. Одмах, дакле, из првог члана, у коме се помиње поротни суд, види се да је реч о дуговима, дакле чисто грађанским споровима, за чију се расправу заводе и као надлежни одређују поротни судови. Број поротника таласа се између 6 и 24, према величини и важности спора, и тај су број, по свој прилици, сами парничари имали право да одреде и да се на њ сложе, према величини и важности саме ствари, око које се спор имао да води, јер се из наведеног текста не види, нити се њиме ни уколико означава, шта је велико „дело,“ а шта помањи „дуг.“ Речи пак, „а ти поротници да не могу никога умирити (наравнати, примирити) разкѣ шправити или шкривити,“ значе, по нашем разумевању њиховог смисла, да су поротници имали право и власт да само у начелу кажу, која је страна у праву и да према томе пресуду изреку, а да нису могли и смели сами парничаре да равнају или да их на то присиљују. Да ову ствар и одредбу овако разумемо, у томе нас утврђује још и то, што ми налазимо, да је порота за време царства, па са свим вероватно и доцније све до 1459. године, судила поглавито спорове између самих трговаца или трговаца и обичних грађана — нетрговаца, кад се ствар тицала послова чисто трговачке природе, као год што то данас чини наш трговачки суд, а поред тога и **сва чисто грађанска** потраживања — дугове — између лица разних класа друштвених. А кад се узме у обзир сталешка подвојеност, која је у оно доба у српском народу постојала и сваку ближу везу између њих искључивала, онда је са свим појамно што се у члану 21. вели и наређује, да *сваки сталеш може само из свога сталеша поротнике да бира.*

Члан 22. наређује, да странцима и трговцима (сигурно Дубровчанима и Млечанима), који поради трговине у српске земље долазе, суди порота састављена пола од њихових људи, а пола од Срба. Ово је било са свим умесно и потребно, кад се узму у обзир оновремене велике трговачке везе између Срба и „Латина“ — Млечана и Дубровчана, као и знатан број насељеника „Саса,“ који су српске руднике обделавали и

¹ Издање Душановог Законика од Ст. Новаковића од 1875. г., стр. 6.

шуме секли.¹ По себи се разуме да су страни трговци, тргујући са Србима, разне погодбе и уговоре склапали, па по томе и спорове око извршења тих уговора имали, а за расправу њихову установљен је био мешовити поротни суд од људи, који су се у тим пословима разумевали; дакле *оцет од трговаца* — пола Срба а пола „Латина,“ и ти поротници морали су и могли су бити само поштени људи „без сродства и пизме“ ма са којом страном.

Да порота у старој српској држави за доба Душанова, па и до процести државног јединства, није судила кривична дела, поред већ наведеног, може да служи као доказ још и ово:

Ако би се реч „ДЛЪГ“ узела и протумачила да значи кривицу или грех и погрешку, као што то сигурно сматрају сви они, који држе да је порота судила и кривична дела, онда ми питамо: *па за шта су онда били надлежни обласни — државни или царски судови, о којима се говори у Душановом Законику*, а имено у члановима: 102., 103., 104., 105., 109. и 196., од којих се у првом наређује, да судије иду по својој области — округу или жупи — провинцији — и да *„исправљаю оубогихъ и ништихъ,“* што по нашем разумевању тога текста значи, да на форму данашњих енглеских судија у рејону своме правду изричу — суде; а другим се — чл. 103. — заповеда становницима области, да *не смеју обилазити свој обласни суд*, па се тужбом обраћати суду друге области или дворском суду. *„Кто несть оу ѡбласти коихъ соудіи, вьсакъ чловѣкъ да несть колын позвати у дворъ царства ми, или камо инамо тзкъмо да гредѣ вьсакъ прѣдъ свога соудію оу чиен вьудѣ ѡбласти и т. д.“*

У чл. 104. вели се: *„Станици (становници) ски царства ми, да гредѣ прѣдъ соудіе што имаю соудъ мегю собомъ за враждѣ, за гоусара,² за тата, за прѣмь людіи, за крѣвь, за землю.“*

¹ Члан 18. Душановог Законика.

² По објашњењу г. Новаковића „гусар“ је означавао разбојника, а „тат“ допова. „Прѣмь людіи“ значао је кад би ко у свој дом примно људе који су од својих *власелина* побегли.

Чл. 105. гласи: *„Лште су отроции, да се соудѣ прѣдъ своими господаріи како лѣвѣ за скоіе длѣгове, а за царевѣ да гредѣт прѣдъ соудіе, за крѣвь, за вражду, за тата, за гоусарѣ, за прѣмь людскіи.“*

Из садржине свију ових чланова, а нарочито 104. и 105., јасно се види, да су све теже кривице, као *разбојништва, крађе, убиства и т. д., извиђали и судили државни — обласни — судови*, које је цар установио, што се најочитије доказује и чланом 109., у коме се, поред осталог, вели и ово: *„А никто да се не позика на дворъ царства ми мимо ѡбласть соудіи, коихъ есть поставило царство ми; токмо да гредѣ вьсакіи прѣдъ свога соудію.“*

Да порота није судила кривична дела, поред већ наведеног, докази су још и чланови 111. и 112. Душановог Законика, у којима се, и то у првом, наређује, да се судови, кад им дође какав заплетен случај, који они не могу да расправе, — обратe за савет и упут дворском суду и да у тој сврси пошљу и парничаре и једног свог члана — судију — у двор царев, где је дворски суд спор извиђао и пресуђивао. Овај дворски суд завео је Душан по примеру римских царева. У члану 112. прописује се, да ће за суђење неверства (сигурно „велеиздаје“), за „КРѢВЬ“ и отмицу — одвођење — племићских жена *увек бити надлежан дворски суд.*

Кад сумирамо све што наведосмо, стоји као утврђени факт: да су по Душановом Законику постојали *судови властеле*, која је судила својим „отроцима“ спорове од мале важности; *обласни или државни судови*, који су извиђали преступе и злочине; за тим чисто *дворски — царски — суд* само за извесна кажњива дела, као и за спорове које не би могли и умели да расправе обласни судови; и најзад *поротни судови*, који су били надлежни за чисто трговачке спорове — *„ДЛЪГОВЕ.“*

Ако су поротни судови под Душаном судили и кривична дела, као што многи мисле, уподобљавајући реч „ДЛЪГ“ *кривици*, онда би ми запитали и затражили да нам се објасни: *шта су онда судили обласни — царски — судови и нарочити дворски суд?*

О овој, по нашу прошлост и историју наше српске цивилизације, важној ствари ми на доста брзу руку написасмо ово неколико речи, ослањајући се у томе *једино* на текстове Душановог Законика, као најмеродавније чињенице за њено објашњење. Споредне наше књижевне изворе — споменике — као и страну литературу о нашем старом законодавству, нисмо узимали у обзир зато, што ни они нису могли имати за полазну и *поузданију тачку* ништа друго до Душанов Законик, на основу кога су аутори њихови своје закључке доносили.

Суд „*добрих људи*,” за који се зна да је после пропасти српске самосталности постојао у српском дамадинском приморју, Херцеговини и Црној Гори, није установа, која се *оснивала и доводила своје* порекло из Душановог Законика, већ је он био народни обичај, који је, *по свој прилици, постојао и пре Душановог Законика*, па се опет појавио *после пропасти* српске државе, кад је народ обезглављен остао и под туђ — турски — јарам дошао. Овај суд „*добрих људи*“ ми са свим уподобљавамо нашим данашњим „*изборним*“ судовима, само што је он судио и чисто грађанске спорове, а и „*крвинику*,” али он то суђење „*крвине*“ за све време *државног јединства и владе Душановог Законика није могао да врши, јер је порота, односно суд „добрих људи,*“ по Душановом Законику била надлежна само за грађанске или боље рећи *грађанско-трговачке спорове.*

Ово наше резонување оснивамо, као што већ рекосмо, на компарацији самих текстова Душановог Законика, као *најмеродавнијих* чињеница.

Ради бисмо били да о ствари овој чујемо и мишљење наших уважених правника, а нарочито *историчара*, који су по дубровачким, млетачким и осталим архивама и дебелим књигама доста времена пробавили око проучавања нашег прошлог и политичког и друштвеног живота, па су тамо, може бити, нашли и таквих ствари, које могу да послуже бољем и сигурнијем осветљењу и решењу овог питања, у шта ми, у осталом, *веома сумњамо.*

О ПРЕДУПРЕЂЕЊУ КРИВИЦЕ¹

од

Dr. Ferdinand-a Tonnies-a

ПРОФЕСОРА ПРАВА НА УНИВЕРСИТЕТУ У КИЛУ

Наука и култура, као неминовна последица њена, у свакој периоди живота, полажу у модерно доба, право на општу важност. То се њихово потраживање осетило нарочито у политици и моралу. На годину дана пре него што је почео излазити „*International Journal of Ethics*,” беше основано Међународно Криминално Удружење. Премда, спољно, није било никакве везе; у суштини, било је између обојих извесне додирне тачке. Морални проблеми тичу се свакога. Посебни морални проблеми исто су онако слични, као што су сличне и погодбе цивилизације у разним пределима. Кривично право мора бити признато као непосредан моралан проблем, или, најзад, морају му се признати прееминентне моралне последице. „Криминалошко Удружење“ створило је за се многобројне приврженике, од прилике у двадесет предела које у Европи које у Америци, а од многобројних предлога на које је Удружење дало свој пристапак, ова три заузимају прво место:

1. *Циљ је кажњивости утамањење кривице као друштвеног феномена.*

2. *Резултати антрополошких и социолошких истраживања морају, према томе, водити рачуна и о науци која говори о кажњивости и о кривичном законодавству.*

¹ Овај је чланак штампан у „*International Journal of Ethics*,” у свесци за октобар 1891. Циљ је овом часопису, чији је редакциони одбор састављен из првих европских и америчких капацитета, ширење етичких принципа. Сматрали смо за добро превести овај чланак, што збиља има неколико напредних идеја, које се могу с основном прихватити. Сем тога циљ нам је био представити нашој читалачкој публици нов правац који се јавља у теорији кривичног законодавства, у погледу на предохрану кривице, циљ казне, и неминовне последице, које отуда проистичу. Прев.

3. *Кажњивост је најаче средство за утамањење кривице. Али она није у исто време и једино средство.* Отуда се она не може усамити од осталих средстава за утамањење, а нарочито од средстава за предупредјење кривице.

У овим предлозима, стара филозофска доктрина — *Pun-
endum esse non quia peccatum est sed ne peccetur* — добија нов и ужи значај. И, онда је са свим природно, да супротна доктрина мора бити подигнута на са свим другим основима. Ова је последња изречно морална доктрина; отуда она и тумачи казну као постулат правичности, и тражи да одговара учињеном кривичном делу, — или, тачније, количини кривичности, која се налази у учињеном делу. Зло, које потиче из казне, треба да поништи добро, које је учинилац кривичног дела хтео неправедно стећи; оно треба да је еквивалентно учињеном кривичном делу. То је, без сумње, примитиван циљ свију кривичних закона, пењући се до освете, где јој налазимо зачедак и њено постепено развиће. Освета тражи *задовољење*, — другим речима жеља је да се врати онолико зла, колико се и претрпело. У најпростијем случају, увређен човек покушаће повратити што му је одузето, или ће учинити другоме оно што је њему учињено. Ма шта човек у љутини чинио или предузео, односно овог или оног, може бити на задовољење његових сопствених осећаја или осећаја гледалаца, и може се звати правично, јер последице нападачевог дела могу превазилазити намишљени циљ, а положај нападнутог не повратити се само применом сличности, која одговара учињеном делу. У свакидашњем животу, као и у међусобним односима држава, освета је, једно за другим, сретана под именом награде или под именом казне; а у иностраном домену грађанског права, она је задржала свој положај у законском тражењу накнаде штете или оштећења. Праведна је награда у опште признати идеал: њено остварење тражи и хвали онај, који жели имати закон у својим шакама, а тражена је и као дужност судије, који дели правду. Идеја о правичности, коју наша савест тражи, не треба да искључи унутрашње емоције: као што су, на пример, праведно гнушање или љутина. Али осуда, правично основана на кривичном делу, не треба да подази ни од какве емоције, већ од прости перцепције права, што се има остварити. Посао је судије проникнути право; а ми Бермани, зовемо сам вердикт „перцепција“ (*Erkenntnis*). Питање је, помоћу чега судија може оценити правичност једног дела? Допустите нам посматрати ово питање с гледишта кри-

вичног права. Кад судија има пред собом писан закон, који прописује извесну казну за извесну категорију кривичних дела, — одговор је доста прост. Судија класифицира дати случај, чија је стварност претпостављена. Његова је „перцепција“ или пресуда силогизам првог облика; и могуће је замислити, да су правила тако специјализирана, да се не може замислити ни један случај, чије опште карактерне црте не могу бити предвиђене, које тако приморавају судију на дефинитиван вердикт. Фридрих II, краљ пруски, мишљаше, да се сваки законик може довести до савршенства. Онда би судија лично на извршног званичника. Његов правни круг рада сличан кругу рада модерних поротника, ограничио би се на оцену факта и кривичности. Међутим, данас је дата судији знатна слобода у досуђењу казне, сходно специјалним околностима датог случаја и кривчевој индивидуалности. У границама те слободе, он је, независно од позитивног права, дужан вршити правосуђе, — т. ј. оцењивати шта је право. Шта га у томе руководи? Као *notio communis*, може се поставити да величина казне мора одговарати ступњу изопачености кривчеве воље (он се постепено пење од кулпе долусу; од неопредељеног долуса опредељеном). Прећутно се изводи, да је то гледиште и самог законодавца, или, другим речима, да судија тумачи законодавчеву намеру суплеманторним путем. Законодавац замишља да је прописао праведну и одговарајућу казну; али, супротност је при свему томе могућа између судијског вердикта и законодавчеве намере. Међутим, судски вердикт важи, па ма и био противан законодавчевој намери. Модерна теорија о држави специјално гледа на *независност* судске власти од законодавне, као и од извршне. Отуда је и појамно, да је само судија, у границама допуштене слободе, способан за правично оцењивање кривичности, и да се законодавчеви погледи у велико разликују од судијских погледа.

Правду, као један факт, законодавац не тражи са истог разлога са кога и судија. Законодавац — или што је равно томе, држава — представник је колективности, и сматра да јој кривица прети и шкоди. Као јаван тужилац, у спору између ње и оптужене личности, држава треба да је пристрасна; али, као судија, држава мора бити непристрасна. Шта држава представља у лицу законодавца? Ја на сигурно држим, да у томе својству држава *историјски* стоји ближе судији но јавном тужиоцу. Држава, према подржаваној концепцији, тежи и сразмерности казне кривчевом делу, и утамањењу кривца, што би била и тежња

јавног тужитеља. Али судија је, сматран као највиша законодавна власт, старији од државе, и, пре него што је држава још и постојала, позитивно га је право сматрало као везу међу члановима заједнице. Још и данас свако позитивно право прпе свој живот и своју важност у обичајима и веровању народа. Држава се само стара о формалној страни овог права, које се, у његовој суштини, сматра за непромењиво. Али кривичном праву није довољно да се само стави написмено и кодифицира, — него да се и свесно мења. Оно је сматрано као *ius publicum*, и као такво, по класичном изразу, *ad statum rei romanoe spectat*. Држава, преко јавног права, управља својим сопственим пословима. Писмена форма, која иначе служи само да се припомогне памћење, постаје обзнана. И овде је неминовно један прелаз, који се врши кроз више фаза. Један је законик, слично славном „Каролина,“ својом садржином у главном примењено право. Ма да је својом формом специфично грађански, циљ му је послужити судовима као ручна књига (његов је наслов „Специјалан судски уцут“), а злочинцима као најстрожа опомена. У модерним законодавствима, идеја о казни застрашења заузима, у већини европских предела, од друге половине деветнаестог века, постепено и систематски, прво место. Први је услов рационалног државног уговора, и, према томе, најважније право грађана, — знати унапред, којој ће се казни подвргнути, ако вољно повреди закон. *Nulla poena sine lege*. Отуда излази, да је законодавчева дужност, у колико је могуће више казном застрашавати. Ово опет може се колизирати с другом дужношћу, која тражи да досуди правичну казну за сваку повреду, — јер, као да је ово двоје нераздвојно. *Quia peccatum* је основна мисао која се подразумева у свакој казни; *ne peccetur* је неминовна концепција казне застрашења. Овим антитезама одговарају антитезе т. зв апсолутних и релативних теорија кривичног законодавства. Оне су се сусреле, у једној лако објашњивој конекцији, у доктрини о слободној вољи и њеној негацији: доктрини о детерминизму. Старија се доктрина јавља и овде као морал у традиционалном смислу; јер општа идеја, која сачињава концепцију о одговорности, зависи од слободне воље. Ко је био присиљен на нешто, тако се резонује, не може се сматрати за одговорног; и, по истој логици, онај је неодговоран који није господар своје воље, у томе што није био свестан кривичности свога дела. Напротив, *слободно учињено* дело, кад

је добро, треба похвалити, а кад је рђаво казнити. Држава се подухваћа друге половине овог моралног потраживања.

Детерминизам може спречити казну двојаким путем. Прво, начином, на који смо увек до сад гласом ударали а то је, објављујући застрашење као карактерну црту. Вредност оног резонувања очигледнија је, ако је поступак индивидуе изведен из њеног телесног састава, и мотива који су на њу дејствовали; јер, онда, зло, коме може бити изложена, служи као контрамотив. Ако застрашење није било довољно у једном случају, његово извршење може послужити као застрашење за у будуће. То је било гледиште детерминиста, које је најасније формулисао Хобес а и Шопенхауер, који је за њиме ишао узастопце. Међу специјалистама, Фајербах и Бентам усавршили су ову доктрину. Казна је застрашења у сваком случају разумна, — и, доиста потребна. У пркос многобројним случајима, у којима је недовољна, она у толико постизава свој циљ, у колико је разумно претпоставити, да би се без ње појавиле кривиче у много већем броју. Спречавање кривиче је крајњи циљ застрашења, а и крајњи циљ казне, као његовог королера. Ваља увек имати на уму славну изреку, — *poenae constituendoe sunt ne peccetur*. Теорија је, без сумње, сама по себи слободна од контрадикције; али не може се порицати, да се, досуђивањем на индивидуу казне испаштања, јавља само као средство за унапређење општег благостања, — она је, (индивидуа) по Бентановим речима, „неопходна жртва.“

Детерминизам може даље предузети да правда казну, чак и што се тиче невољног учиниоца. Он може подржавати, да је важност разликвати људе, који могу и не могу бити одговорни због њиховог умног развића, независна од спорног питања. Нормалан је човек свестан онога што чини, и зна, да је кажњивост, као једна могућа и извесна последица његовог дела, неизбежна последица. Кад се решава да учини кажњиво дело, он узима у рачун опасност од казне, као и добро што се нада отуда извући. Нада се избећи казну, са свим природно као што се сваки нада пожети пријатне, а избећи непријатне резултате природних последица његових дела. Кад је кажњен, не може се жалити на неправичност, као што не може казати да му је новац неправедно одузет, ако ризикује у једној дутрији и претрпи губитак. Ова је граница аргумента појачана рефлексјом, да је сваки члан државе у исто време и њен по-

даник, и да је пренео право кажњивости на државу, оличено у влади. Он је кажњен по своме пристанку; неправда му није учињена.

Из овог резонавања може се извући следећа критика:

а) Истина је, да концепција приоритета мисли и акт воље, као мишљу условљен, има ограничену и релативну вредност. Воља је овде сматрана као потпуно условљена, али невољност мисли није узета у рачун. Она изгледа да се повињава својим властитим законима, и да је сама собом условљена. И ако је допуштено, да основ мисли везује перцепције, које опет остају на инпресијама предмета, опет, по тој концепцији, људи су сматрани есенцијално *слични*, од којих се сваки брине за своју сопствену срећу, и одабирајући у својој сопственој намети средства за њено постигнуће, пошто је сваки подједнако господар своје воље. Премда ова теорија интелекта пориче метафизичку слободу, она подиже емпиричку слободу. Концепција не претпоставља ништа друго осим владе интелекта и подједнакости људи у његовом поштовању. И психологија воље и психологија интелекта допуштају ову концепцију као, у извесним границама, примењену идеју; али у истраживању стварности ове концепције, психологија се сретa са разноврсном неједнакошћу људи у овом поштовању, као и у сваком другом поштовању. Она не налази једну неузрочну вољу; она пре налази да је значај воље, као узрока, био необично претериван. С друге стране, као један нормалан феномен, она се не сретa с једним апстрактним човеком, човеком који рачуна, који се колеба; него с једном конкретном, нелогичном, идиотичном особом, с њој сличним и несличним, страстима, навикама, ђудима, и асоцираним идејама, њеним веровањима и обожавањима, њеним многобројним и нејасним идејама, које се пре приближују лудости него једном логичком реду. Она подиже значај индивидуалности, као важан узрок човечје активности, али само да покаже да је индивидуалност неминовно оно што има да буде. Појави наследства долазе да објасне (а ова је индиција много дубља, тако да по неки долазе у искушење рећи много гресијернија), пре узрочност воље него моћ перцепција и мисли. „*L' hérédité,*“ вели Рибо, „*c'est-à-dire, le déterminisme, nous en vahit de toute part, — par le dehors, par le dedans.*“ Па онда мало даље: „*Nous la retrouvons dans ce germe même qui est en nous ce qu'il y a de plus intime, de plus essentiel, de plus per-*

*sonnel.*¹ Онда је моћ самоуздржања, самоопредељења, као најозбиљнија и најјаснија последица наших одлука, наслеђена особина, условљена у њеном развићу и релативној снази васпитањем, околином, срећним или несрећним случајима, здрављем и болешћу. За несавршеност ових моћи човек не може бити одговоран. Оне *састављају* човека.

б) У колико ова концепција важи и шта се из ње може извести? Наравно само једно — на име, да се кажњивост, у јуристичком смислу, не може назвати неправичном. Философија последњег столећа — сада тако мало позната и цењена — трудила се нарочито, потпуно одвојити сферу природног права од етике. Томазије, Гундлен, Кант и Фајербах, међу Берманима, унели су у дискусију проблема свој проницавајући дух. Теорија је била одбачена, докле је пракса продужила напредовати у том правцу. Сваким даном, ми све јасније разумемо да нешто може са свим испасти из судског круга рада — било то признато али не позитивним правом — па опет зато да се оно указује у нашим моралним осећајима и моралној перцепцији као крајње неправедно и рђаво. И тада морално правдање казне није могло добити своју примену тиме, што се оснивало на природном праву. С погледом на потпуну зависност, у којој се налази човечански створ по својим жељама и страстима, може се поново покренути питање: је ли право казнити мукама и испаштањима кривицу једног човека, који се, рођен можда с рђавим схватањем и тупим осећајима, одрастао у невољи и беди, опкољен пороком, — огрешно о живот и својину својих ближњих? Је ли право тако с њим поступати, када, не оклевајући, признајемо, да је учињено кривично дело било неминовна последица свију његових предака?

У колико онај, који кажњава, иде дубље у истраживању узрока, и у колико је, према томе, узвишенији ниво, са кога он цени факта, која га, као представника целине доводе у опасност и изазивају, у толико ће, као непристрастан посматрач, мање осетити жељу за награду, и у толико ће више бити покренут осећајем сажаљења, и желети потпомоћи каквог заблуделог и лечити га.

Сада теорија поправљења — која полази чак од Платона а прихватио Гроције, Монтескије, Бекарија, и други славни писци, а подударна и с хришћанском и модерном философском

¹ „L'hérédité psychologique“ p. 322.

етиком — одговара таквој тежњи, независно од скученог детерминизма. Једна, међу модерним, од најбољих представница теорије поправљања, изречно одбацује теорију казне застрашења, „јер логички имала би се кажњена индивидуа посматрати више као средство за благостање друштва,“ и иде тако далеко, да поправљење посматра као педагошку теорију казне, пошто „кажњењем држава чини индивиду једно добро.“¹ Ма колико преовлађивале капиталне и телесне казне за све тешке повреде, ова теорија, природно, није могла бити у јеку. Али тежња за поправљање кривца ушла је у наш данашњи систем казне, где лишење слободе заузима прво место, као неминовна последица хуманог правца, који стоји у вези с именом *Бекарије*, и напредовањем затвора, што стоји у вези с именом *Хувар*. „У колико познајем ђерманско кривично право, оно је основано на начелима Криминалошког Удружења... Према тим начелима, казна је акт правде, а суштина је казне награда. С њихове тачке гледишта, задовољење је први циљ казне, а други су циљеви поправљење и застрашење.“² *Синкретизам* је карактерна црта начина мишљења у деветнаестом веку, а на по се карактерна црта европских законика и установа. У двадесетом веку мораћемо одбацити неке саставне делове, да бисмо дошли до јаснијих мисли и чистијих акција.

Понеки могу сада мислити да ће лишење слободе поправити кривца у свима околностима. Факта, међу тим, показују да резултати по кашто зависе од начина извршења казне. Распростраило се мишљење, да обавеза на рад, који готово увек иде са затвором, комбинован с принудом на ред, чистоћу, послушност и пристојност, има поучљив карактер. Старало се да се у затвору подигне запуштено или заборављено школско васпитање. С богослужењем и религијским обредима тежило се да се очисти и узвиси савест затвореникова. Он добија допуст да одржава везе са својом фамилијом и да је потпомаже вишком своје зараде. И, најзад, по ослобођењу покушавало се да се побољша његова судбина, било добрим саветом, било (кашто) и стварном помоћу. Поред пажње ове врсте може довољна брига да се обрати и на његово телесно стање. Кад је све ово казано, треба напоменути и тај факт, да мера човечанског посту-

¹ Höffding, „Ethik, Germ. transl.“ p. 442 and 445.

² Dr. Wirth, governor of the prison of Plotzensee, speaking at the first general assembly of the International Criminological Association in Germany („Report“, p. 27).

пања зависи у великом степену од личности затвореничког особља, а нарочито чувара; јер, између начела и њиховог извршења — између оног што се зове теорија и примена — збиља има често једна невидљива провалија, која се, при повољним околностима, непрестано шири. Важан је фактор високо образовање управника затвора, који може изазвати дубоку реакцију у корист човечанства и правде. Жалостан је факат, а дужност нам је то јавно казати, што владе, час из финансијских разлога, а час опет из неких других побуда, показују врло малу пажњу коју заслужује велика одговорност и достојанство једног таквог положаја.

Очигледно је, да човечанско поступање — што се само може пожелети — и нарочито тежња ка поправљању, иде на то, да олакша казне затвора. И онда је још очигледније, да ће што човечије извршење казне ослабити дејство застрашења. Ако је, према томе, циљ казне и застрашити и поправити, онда се може врло лако десити, да ове две тежње дођу у сукоб. Истина је да су продужени рокови затвора праћени осећајем понижења, — резултат који у велико варира према индивидуама, а које је често потпуно осутно у читавим друштвеним класама. Ово понижење не потиче из намере законодавца, судије или администрације, — оно је пре неминовна последица мишљења разних друштвених слојева, за које је добар глас од неке важности. Ма да овај секундаран резултат може послужити као застрашење, опет лако пишти кривчеву жељу на поправљење. Ако је циљ материјалног и моралног поправљања олакшати законски ток живота и изаћи на сусрет новим покушајима, њему ће бити још врло тешко да се успешно бори против пресије друштвеног понижења, које тежи, с другим околностима, присилити индивидуу да остане верна кривичној каријери.

Поступање у циљу поправљења може бити непосредан узрок да се у затворениковој савести пробуди уверење о недостојности кривице у опште, а његове сопствене кривице на по се, и потпомоћи га да се кајањем морално поправи, док друштвено презирање не може никад побити такве осећаје. И, када се кажњени кривац врати у средињу, где се кривци и казна сматрају пре као нека почасти, а не другојаче, онда само унутрашње поправљење показаше се илузорно. Идеја о поправљењу, чији значај и потребу високо ценимо, биће, као и многе друге идеје, слабо кадра да што учини у актуелном стању, јер

су њени извори тако незначајни, препоне тако велике, а задаћа тако тешка. Велики број законских повреда слабе је природе, услед чега су одговарајуће казне кратког трајања; али, нека би се рокови затвора баш и удвојили, ипак би било неразумно тражити као апсолутни резултат начина поступања да се постигне потпуна промена карактера и ојачање воље на супрот безбројних и несавладљивих животних неприлика. Јер, ако се неки од ових тако кажњених не поврати у затвор, или и врати али врло доцкан, ми не можемо основано држати да они нису вређали закон од времена њиховог ослобођења, јер по неке повреде никако и не долазе власти до знања, из чега се да закључити, да живот извесног човека, који никад није долазио под одговорност, може при свем том бити неминовно врло далеко од моралности. Да наведемо само неке допуштене, према страшне, професије, које су способне да одведу човека на квареж и развратност, нарочито у великим варошима; и, сем тога, то су управо интелектуални проузроковачи кривица, који се умеју вешто измигољити власти из шака. Према садашњим околностима, врло је сумњиво да ли ће прогресивно законодавство, које на кривично дело гледа као на јасно опредељени факт, моћи успети да огласи „одговорним“ ове тајне сејаче зала. Али претпоставимо баш да би једна чисто законска одредба била, по својим дејствима, поправљива, — ово *post* никојим начином не би учинило вероватним једно *propter*. Јер, полазећи, моментано од факта, да је много пристојније зарађивати насушни хлеб као *souteneur*, него долазити до њега крађом, онда је истина да законски процеси одговарајуће осуде, и ако мало указују (што је страшно), опет се могу још довољно критиковати; и може се доста поуздано тврдити, да највештија особа, која те опасности савлада, треба за то да благодари пре учитељима и проповедницима у затвореничким заводима, па чак ако би они, што је често случај, били много мање ревносни, но што то њихова дужност изискује. Најзад, баш и у најповољнијем случају, кад некажњено владање није баш тако неморално, кад можда и покуша вратити се честитом животу, — опет онај затвореник, који дуже времена у затвору пробави, са захвалношћу се сећа оног добротинца, који га је у несрећи тешко, па жали за њим, а то се не догађа ретко. Психологиста, међу тим, биће склон приписати највећи део једног таквог резултата другим спољним и унутрашњим факторима; па и онда, неке необичне инстанције, у којима се хуманитет и енергија једног

обичног човека, кад дође до рока ослобођења, нају, — дају одлучан ток у целом животу једног „блудног сина.“

Кад би ови необични случаји били врло чести, или што је још и горе, нормални, — казна застрашења изметнула би се у позив на казну. Законодавац би имао само да каже: „ви, који станујете у јадним улицама, који зарађујете ваш новац, било то поштено или непоштено, само зато да га у лудо распатете; ви, у чијем је вулгарном животу угинуо сваки нежнији осећај, можете слободно и красти и варати, — а ја, држава, имаћу прилике казном вас поправити и отворити нову еру у вашем животу.“

Међу тим, ствар ова пре стоји овако: истина је, да се велики број оних, који су кажњени за лаке повреде, не понавља, па опет зато ни један специјалиста не држи да је то последница поправљења. Међу тим, на једној тачци сви су сагласни, — кратки рокови затвора су стварно *дегенеритивни*. Најугледнији представник поправљења криминалне класе у Берманији, један од оснивача Међународног Удружења, Франц фон Лист, скупио је добар број доказа од специјалиста из разних предела, — број, који се може лако повећати, и који може обухватити цео наш век.¹ — Сви ти докази као резиме дају одлуку: да је последњи и најзрелији плод осветне правде *казна која охрабрава кривицу*.² — „Затвор квари,“ вели Лакасањ, професор медицинског права. По неки мисле, да је прави узрок овог страшног резултата, што влада није потпомогла да се „вештина затворског поступања“ пренесе на затворе и друге сличне установе, где су кривци послати на врло кратко заточење. Изоловање, које је нарочито тако потребно за младе кривце и прве преступнике, као што рекосмо, врло је далеко од савршенства свог, јер изискује велике издатке. Али у Белгији, где се никакав издатак не жали, и где су затвори модел-установе, народ је друкчијег мишљења. У овој је земљи народ први помислио на законско укидање кратког рока затвора! Па чак и они, који верују у релативну корист таквог затворског поправљења — уз које и ми отворено пристајемо — мисле само на уништење већ осуђене теорије застрашења. Сваки тешко верује у поправљење

¹ Истина, докази, који се на више пењу, могу се лако оборити, јер употреба затвора беше у прошлом веку врло ограничена. Читам у Хамелу (In his translation of Bessaria, p. 510), једном од најватренијих бранилаца теорије поправљења у то доба: затвор никог не поправља.

² Zeitschrift für die gesammte Strafrechtswissenschaft IX, p. p. 743—754.

за време од неколико недељног или месечног останка у једном модел-затвору.

Како сада поступити с тешким радом и дугим роковима затвора? Тежње затворског поправљања често су у извесној мери и постигнуте, ма да методи, у разним пределима, још отворено варирају. Општи је план: суровом дисциплином, тешким радом и крајњим понижењем, створити затворски систем, који би заменио раније телесне и капиталне казне. Зликовац мора да испашта, јер је проузроковао испаштање. Праведно се може рећи да је тежња поправљењу *теоријски* помірљива с таквим поступањем. Споредан циљ, хуманитет, не модифицира оно што је главно, а то је досуђивање испаштања. Што се пак тиче успеха ове методе поступања, д-р Пол Обреј¹ вели нам да је и овде „поправљање једна фикција.“ Ако су дужи рокови затвора и друге сличне повољне околности згодне за поправљење, опет за то материја, на коју се она има да примени, много је неспособнија. Свако посматрање обитаваоца једног поправног затвора говори томе у прилог: тако, узмимо да је велика већина била често кажњавана; они дакле припадају криминалној класи; крали су, варали и по професији прикривали крађена добра. И они не могу и неће да се измене, јер у колико су више на затвор свикнути, у толико су и индиферентнији шта се у њему догађа. Али опет зато не треба сувише ни очајавати. Неке индивидуе, које као распуштени младићи падну у рђаво друштво, и које су склоне ту остати, јер не могу да нађу занимања ради задовољења својих првих потреба, примиће спасоносни удар продуженог затвора, који може бити још и благотворнији, ако му се дода материјална и морална помоћ. Ако су околности повољне и ако их *squalor carceris* не убије, они могу још постати и честити људи и добри радници; неки се после користе занатом што су га у затвору научили. Велика већина ове бројне класе криваца пропала је због немаштине, и ми готово свуда налазимо, да узрок потиче или од њихових предака или из њихове природе, али најчешће и од једног и од другог. Сама се морална природа манифестира у знацима, који се могу спољашње показивати, па чак и мерити; то је задатак сваке криминалне антропологије, која много тражи критичку финоћу, и, правилно схваћена, од велике је важности. Али, исто тако, „рођени“ или „инстинктивни“ кривци нађени су у свима

¹ „La Contagion du Meurtre, quoted by Ellis.“ The Criminal p. 250.

другим класама, — међу злочинцима и убицама, међу паликућама и кривоклетницима, а нарочито међу преступницима приватног морала. Али што је врло интересно, чак и међу овима, понеки не падају поново у кривицу. Разлог је често тај, што су, после дуге казне, оставили затвор телесно изнурени, зашли у године, те им ослабила енергија за чињење нових кривица; често, прилика се измакла, као у случају кривоклества, јер нису понова позвани пред суд као сведоци; или им нове кривице нису откривене. Ако, у случајима крајње кривичности, казна као средство за поправљање може промаштити свој смер, она, у извесним приликама, може дејствовати и као једна опасност. На пример: недостојност или бешчасће, као и саму казну, а нарочито исту дужину казне, разне индивидуе разво осећају. Што може дејствовати као физичка храна за једну вагабунду, фатално је за човека, који живи поштеним животом. Ово се нарочито огледа на квалитету хране, али се види добро и на целом затворском животу.

Али лопов или фалсификатор по професији, гледа на непријатност затвора од само неколико година као на опасност, која је са свим природна последица његовог омиљеног заната. Он, после две године луксузног живота, врло радо пристаје на две године затвора, — њему годи та форма егзистенце, која боље одговара његовом занату, но монотонија тешке и поштене каријере у слободном свету. Ну, што се тиче дугогодишњег затвора, не само да су дејства свију дугогодишњих затвора врло различита, према здрављу, темпераменту и спољашњем положају индивидуе, него је и непобитан факт да се строгост, која казну прати, увећава у колико је дужи рок. Сходно закону осетљивости, пресија, која је у први мах готово увек неосетна, постепено постаје несносна, и најзад се не може сносити; управо, као што се тиче и физичког дејства, енергија и виталитет повратиће се после једногодишњег, двогодишњег, а можда и после петогодишњег или шестогодишњег затвора, али скрхаће се после девето- или десетогодишњег таквог живота. Затвор, који прелази десет година, збиља је еквивалентан не само спором моралном, него и спором физичком декадансу. Да је човечније овако уништавање човека него раније одсецање руку, носа или уха, нико се не усуђује тврдити. А те последнице нису често боље ни с естетичког гледишта.

Ако повеко тврди да је то, према околностима, праведна казна за човеково рђаво владање, онда ће се готово увек по-

неко наћи, који ће устати против крајњег циља закона и поретка, који чине потребним таква жалосна и гнусна средства. Ако је казна застрашења кадра одвратити извесне индивидуе од понављања кривице, — она, међу тим, њеним последицама дејствује у толико више на друге, у колико је дугогодишњи рок скопчан с тежим мукама, и у колико нам у памети изгледа страшнији. Она штити живот, својину и част свију против свију, и предохранује многе кривице. Пошто је крајњи смер казне застрашења прост и јасан, то је свако средство допуштено и мора изгледати добро; и, следствено могу се применити и строже, па чак и свирепије казне, а одговарајуће извршење појавиће се у оним случајима, где се само застрашење показало недовољно. Правда је ограничена њеним формалним поступком; према томе форма поступка служи сумњивој особи, па према томе и кривцу, као заштита од неправедне казне. Модерни кривични законици показују *de facto* врло јасно своју превентивну тежњу, што се огледа у врло строгим казнама, којима се застрашава понављање кривице. Општа је претпоставка да су сви подједнако склопи на чињење кривице, и да треба на исти начин обуздати њихове страсти, — али ипак што се тиче оних, који су већ били кажњени, строже је импулзија сматрана за основану. Јер, очевидно, зло, за које ће се испаштати, само по себи не може бити веће или мање кад га учини особа, која је већ била кажњена. Међу тим репресивна теорија потврђује већу кривичну одговорност, зато што ослобођена личност, која је искусила законске последице свог дела, треба да буде у толико пажљивија, — као да би од ње требало очекивати да мање греша него ко други. И ово је *гледниште* потпуно оправдано, под условом ако се само савест онога, који треба да буде кажњен, сматра као специјалан основ кривичности, и ако су све друге околности, које га могу застрашивати од кривице, непознате. Али основ овог гледишта показује се апсурдан. Јер, *de facto*, понављање исте кривице *много је вероватније* међу онима који су казну већ испаштали, него међу кривцима као класом; (неки опет аргументишу: само по себи то је *мање вероватно*, јер такав кривац много боље познаје одговорност пошто је већ кажњен; па ипак, у индивидуалним случајима, кривица је опет учињена, што доказује необично рђав карактер, који, при свем том што добро зна шта ће га снаћи, неће да се уздржи). Један варијетет узрок приморава управо ове бед-

нике на кривицу, тако да искуство, што су раније кажњени, у најбољем случају врши само врло слаб контра-отпор. Последица застрашења помоћу самог страха, показала се још јаче и ефектније у најбољим кривичним законцима — војеним —, који, за неке никако невероватне и при неким морално оправданим околностима, као повреде послушности, тако сурове казне прописују, да оне готово никад и немају потребе бити примењене. Блажа се аналогија налази у специјалним казнама за кривице, којима су застрашени јавни званичници. Ну овде нема некакве посебне казне (пузимајући случаја *delicta mixta*, где је се огрешно и о право и о своју дужност) за опште повреде.

Сада, кад говоримо о *сузбијању* кривице као друштвеног феномена, треба да одредимо његов прави циљ. Ми на кривицу мислимо као на феномен који се појављује у маси народа, као природа активитета на коју су карактери извесних група људи или индивидуа вечито упућени, али с извесном тежњом, која се често појављује. Ово је изражено нарочито у другом параграфу програма Криминалошког Удружења: „Резултати антрополошког и социолошког истраживања морају се према томе... узети у рачун.“ Не мисли се, да је кривични законик дат односно свију или односно јавних званичника; на против, кривични је законик донет односно људи, *познатих* као преступници. Они без сумње и другим знацима издају своју кривичну природу антрополошком и социолошком испитивачу. Законодавац и судија припознао их је за такве услед понављања кривице. У осталом, у колико су више ови „резултати антрополошког и социолошког истраживања узети у рачун,“ у толико ће и обична кривица бити лакше упозната. Само због ове присиљене рестрикције следовао је четврти параграф у програму „Међународног Удружења,“ који гласи: „Разликовање случајних преступника од преступника по навици од основне је важности у теоријским и практичким односима; оно, према томе, треба да служи као базис за фиксирање кривичног законодавства.“ Казна, као једно од најсигурнијих средстава за „сузбијање“ кривице, изречно се примењује на преступнике по навици. Исто тако девети и последњи параграф враћа се с једном квалификацијом на исти сиже. Он гласи: „Кривично законодавство, чак и онда, кад се тиче честог понављања омањих преступа, треба преступнике по навици *непоправне* класе учинити безопасним за што више времена.“ Ово је очигледно једна врло ваљана новина. Овде први пут избија на видик мисао да преступник више

не налази на „казну“ по сразмери своје кривице, него сразмерно својој умној способности. Кривично се дело више не сматра као узрок, који треба казну да повуче, као своју последицу, — него само као средство да се позна кривац. Понеки веле да се самим тим појам о казни треба да трансформише у концепцију вишу него што је *судско доказивање кривица*. Чак капитална казна, којом су стара права (као Каролина) застрашавала *fur famosus*, који је као такав познат помоћу *furtum tertium*, јесте један случај да се кривац учини безопасним, — а тако треба и да буде. Али она је још свуда сматрана само као казна. Кад ми данас говоримо о непоправљивим кривцима по навици, нико више и не мисли на неку неразумљиву и арбиторну перверзност, као прост узрок понављања кривице. Питање је већ постало предмет дискусије на другом конгресу Криминалошког Удружења (Берн 1890.), из чега је, међу тим, врло мало резултовало. Повод те дискусије био је извесан рапорт марбуршког професора Дилента (*„Reports“* 11. р. 64), у чијем се одељку првом налази оваква дефиниција: „Ми треба да посматрамо као непоправљиве оне особе, које понова скриве, и чија се кривица појављује, на првом месту, као резултат наслеђене или стечене дегенерације; а по томе као последице професионалног кривичног живота. (Овде дегенерација означава атрополошки, а професијални крив. живот показује социолошки узрок кривице, али су оба нераздвајана). Кад би други одељак овог рапорта почињао речма: „Против непоправних преступника треба само то урадити: да се дотична особа учини безопасном за навек, и то да се узме као средство казне, кроз коју би судија говорио и поступио би с уобичајеним концепцијама. У место тога, било би много више философски и било би довољно кад би се рекло: „Претходна претпоставка судског доказивања против непоправних требала би да се састоји у томе, што ће се такви учинити стално безопасним.“ Казна би била очигледно досуђена не због једног већ догодившег се и можда „пренебрегнутог преступа,“ (1) него због дегенерације; али у колико се ово последње (а) оснива на наслеђу, апсурдно је, у правничком смислу, чинити личност за то одговорном; док кад је оно (б) стечено сопственом кривицом може се на сигурно рећи да лежи у његовој рођеној погрешци. С тога се, у моралном смислу, може рећи да је „урачунљиво“; али оно је, у правничком смислу, исто тако неразумљиво као младићска разузда-

ност, која собом доноси дугоживотну болест; сем тога, ово је (б) врло често последица (а); међу тим, (2) професионална кривична каријера се казни. Ово извесно има правнички значај, пошто закони већ застрашују много строже обичну кривицу, кад је професионална. Али, *de facto*, баш овде, с недовршеном конекцијом с (1) (дегенерацијом) опресивна је вредност околности тако јасна и очигледна, да, као једно социолошко наслеђе, оно стоји на истој нози са психолошким наслеђем, не само као наслеђе сиромаштине, него и отежавајућих услова за живот у опште, којима придолазе казне као рђава и фатална тековина.

Горе цитиран предлог за поступање с непоправним кривцима дошуна је теорије поправљења. Али, док последња гледа на *казну као зло*, које би она хтела претворити у добро, предлог о досуђивању казне са свим је неесенцијалан са ранијом теоријом. Тако, као правило, он тражи да бојазан може остати; он замењује застрашење. Овде, где се застрашење може применити само на врло ограничени круг индивидуа, он губи своју вредност; дегенерисана личност неће се моћи застрашити; или ако он указује на једно велико зло као последицу како мале тако и велике кривице, онда је опасност да се изазивају веће кривице; он треба све то да избегне или да учини мање плодним. А једна кривична каријера не почиње свесном одлуком; пошто се при повољним околностима породи, она плете за свој подмет један сплет, који он (подмет, индивидуа) не може раскинути. Али у циљу, да се кривци учине безопасним, не само да намера досудити казну није нешто есенцијално, већ је шта више и једна препона. Кад смо склонили дати појам о казни као еквиваленту кривичности или поторног акта, не може да се разуме зашто треба допустити да једна особа, кривичне природе *par excellence*, пати више него једна особа с природном тежњом ка умној болести; зашто пре казнити човека који врши кривичну каријеру, него човека који води блудан живот. Сви су они шкодљиви или опасни; ми желимо учинити их безопасним. То је позив државе само с погледом на кривца. Психофизичар вели, према потреби ставити умно болесног под одговарајућу негу, — али, по правилу, то је само обичан апел на фамилију болесника. Судија треба да нареди према потреби бринути се о кривцу; али, желети је, да упоредо с оваком одлуком иде и једна основана петиција на житеље општине, којој кривац припада. Ми се усуђујемо додати, да онда треба ство-

рити могућност да се да ауторитетна одлука, која би се односила на сходно неговање блудног човека, што би било функција моралности, која би имала као ранију претпоставку молбу оних, који су највише у томе заинтересовани, на име морално-религијског удружења.¹ У свима овим случајима имамо посла с људма, које не смемо оставити њима самим, него који морају бити стављени под бригу, старање и контролу других. Ну, ова специјална контрола треба да наступи само онда, кад су сва друга средства недовољна; неприморавајући систем за умноболесне мора се у опште признати као најбољи. По несрећи, чак и у најцивилизованијим земљама, поступање с умноболесним није довољно регулисано и прихваћено. Међу тим принцип је добар болесне држати у заводу до излечења, а неизлечиве на свагда задржати. По аналогiji, мислио се, да је желети, да задржање кривца зависи од „резултата извршења казне.“ Збиља, Криминалошко Удружење је то прихватило као један принцип (§ 8.). Мисао је оправдана, ма да престају такво поступање сматрати као казну. Само не треба сматрати да је „поправљење“ еквивалентно „лечењу.“ На против, било би могуће довести неке индивидуе у везу са слободним друштвом, у коме се они могу надати наћи њихову природу боље развијену. Али било би и неопходно дати им у руке и какву моралну снагу за њихове материјалне интересе. Нико, који није абитуелни кривац, не треба да буде ослобођен пре него што заради знатнију суму, која ће остати под контролом завода. Чим довољно основане тужбе против њега достигну извесан степен, или поново скриви, треба га лишити својине. Постојеће заводе за поправку и друге сличне установе треба пре свега (Кривично ће Удружење најенергичније тражити) очистити од свију умноболесних, који су свуда многобројни. Социјална места за затварање умноболесних криваца, таква као што овде-онде већ постоје, могу се свуда подићи. Опасности, да ће се у том погледу (одвајања једних криваца од других) заблуде чинити, могу се, у осталом, избећи брижљивом пажњом. Али, пре свега, *измена у раду како се он врши*, мора се тражити, — од како је у Енглеској већ бољи

¹ Ми се у овом погледу никако не слажемо с писцем овог чланка. Ма да се, у извесном степену, могу поставити нека начела морала, ипак морал је нешто субјективно; што један сматра за морал, други не. Још мање бисмо пристајали ставити питања од морала под контролу религијског удружења; бојати се, да се не повратимо у старо доба инквизиције. Прев.

систем примењен. Што се тиче постојећих казна, оне имају најзад једну добру страну, што су кривци за то време „безопасни,“ т. ј. неспособни да чине нове кривице, — било да се то треба сматрати као циљ казне или не. Али, на супрот ових користи, може се навести и знатан број незгода економне природе. Њихове су радне снаге експлоатисане; мануфактуристе се користе, јер добијају јевтинију надницу, и тако конкуришу онима, који плаћају веће наднице; публици се износе артикли који су гори но и обични — што је са свим појамно — и који задовољавају исто тако мало произвођаче као и потрошаче. Али јевтиноћа мами купце. И овим начином држава придиже извесан део на штету заједнице, што јој ни мало не служи на част, него илуструје њено ноторно фискално лакомство, које је, од свију виших политичких тачака гледишта, најдуђе. Јер економско добро заједнице, па по томе најзад и државе, сигурно би било корисније, кад би се сви кривци употребили непродуктивним начином. Али, то никако није потребно. Задовољићемо се принципом да се корист не може извући из оваквих радних снага. Јер неке природе рада потребне су за његово само устављење, и може се знатно умножити.

Најзад, индустријски артикли могу се наручити по цени одређеној од стране државе у циљу да се потпомогне сиротиња. Нико се неће на жао учинити, ако се сиротне удовице, које не могу купити артикле по пијачној цени, потпомогну у њиховим домаћим потребама и хаљинама за њу и њену децу, и тако их спасти од крајње беде. И у ком би се другом циљу могао боље применити принудан рад? Али нарочито је пољопривредан рад у овим установама згодан за ширу примену. Има неких врста обделавања, која трговачки нису много корисна, али су у исто време од велике важности. Вагабунде су често с великим успехом употребљене на такав рад у више округа у Ђерманији. Велики део криваца може се без опасности истим начином употребити. Овакви радници били би под војним надзором. Покушај бегства био би изложен моменталној смрти, или оковима или жигосању. Можда би се, као правило, могло препоручити, да сваки треба извесно време да ради у оковима, с циљем, да му се осетније представи благодет слободног кретања. Са разумним избором индивидуа, и хигијенско дејство, заједно с постигнутом коришћу, може бити врло велико. И с једном таквом реформом судије могу без опасности увећати цифру кратких рокова казне за 4% и 5%, чиме ће се јавна

безбедност постићи. Још би рок казне требало тако удесити, да се нико, који је осуђен на заједнички рад, не ослободи у оно доба године, кад се такав рад, чак и за слободне раднике, или никако и не постизава или бар с великим тешкоћама. Ова је тачка гледишта много важнија за правично мерење, но покушан и предложен план учинити рок затвора раван кривичности. Што брже реформе строгих и других рокова затвора сматрам као неопходан услов да се отпочне проблем: учинити стално безопасним извесне класе, т. зв. непоправних криваца. Јер без тога судски ће поступак задржати извесно колорисање административне правде, од које сама идеја треба да се потпуно ослободи. Циљ не треба да је ништење правде, већ ресторација узвишеније правде. Ми желимо да будемо правични према природи и околностима несрећних и опасних људи, и радњих самих и зарад друштва издвојити их, слично болесно-зразним људима, из околине, где би само дубље у бласто тонули, а собом и друге повукли.

До сада смо се занимали лакшим облицима преступништва; или, по речима седмог параграфа криминалошког програма: „супституцијом кратких рокова затвора.“ Највећа је пажња била обраћена на тежњу да се остави на вољу судији суспензија једне пресуде, — која може имати као последицу поништене казне: т. зв. условна осуда (*condamnation conditionelle*), која је у Белгији постала закон. Ја ту идеју сматрам, ма да су је прихватили највећи ауторитети, као очајничко средство против опасности, која, по општем мишљењу, потиче у већем степену из кратког рока затвора, но из дужег и строжег. И, онда држим, да су опасности од заразе путем затвора прецењиване. Ми не треба да их поредимо с дејствима, које једно поштено друштво може имати на исту индивидуу. Једна индивидуа такве природе је увек, чак и слободна, изложена највећим опасностима. У највише случаја само је кривично дело доказ да се особа већ свикла на кривично друштво, и да јој није потреба стицати га у затвору. Ко је рођен у чистој сфери и њој се врати, тај ће очистити са својих ногу чак и затворску прашину. Па опет зато казна постоји као страшна истина. Условна осуда нуди извесну протекцију. Па опет, и ако га оштар полицијски надзор не прати (што је горе но казна), награда, за поштено владање за време отпуста, пала би при свима примедбама, које би се ставиле против презумтивног поправљења. Ми треба да гледамо на интересантан експеримент с највећом

пажњом, и ако јасно познавање актуелног резултата може породити велике тешкоће.

И овде би се породила једна сумња, као и при оној другој супституцији обичних казни. Док ја о овоме пишем, Ђерманска Конвенција Међународног Удружења у Хаалу третира ово питање. Тежња, да се казне поопштравају, према већој озбиљности кривичног дела, и да се неке телесне казне ваставе, наишла је, на наше задовољство, на живу опозицију. С друге стране, у томе се предлогу налази и добра мисао, која би имала ширу и рационалну примену система *оштећења*. Он би био сразмеран својини и спољним околностима кривца. У исто време ту је пројектовано да се у кривичном законодавству много више води рачуна о *интересима увређене стране*. Ја мислим, да је овде, много више но ма где, могућа додирна тачка. Све сличне крађе, проневерења, преваре и друге кривице против својине, које долазе судији до знања, треба да имају као последицу једну *дужност* за кривце, — дужност компензације и оштећења. Рационалан циљ једног таквог правила баца директну светлост на сам сиже. Рационалан циљ казне је да човек страда о општем трошку.

Приметиће се да то води на приватно поступање кривице, што је тако строго преовлађивало међу Римљанима и у свима старим законцима. Шта онда, ако овај корак у назад беше да докаже повратак на здравију и паметнију оцену? Шта онда, ако цело кривично право у својој садашњој форми треба да представља (а историјски је оправдано) амалгамацију права и морала? Шта онда, ако морал доспе до строже и независније важности? Што се тога тиче, кривично је право у свима земљама на ивици колапсуса. С погледом на делање као опасност, казне нису довољно велике, ако се упореди с атракцијом омањих преступа; осим тога њихова моћ застрашења исто тако много варира према свима индивидуалним односима. Без сумње њихова зла немају дејство. Готово нико не верује дуго у њихову правду. Ми треба одлучно да поништимо тежњу инфликтирања зла, а она је есенција казне. Правда ће тражити, да сваки врати компензацију, можда и већу, за учињено зло. Одузимање слободе биће, ако не поука, а оно отресање ових дужности. Тим се путем може, у пракси, доћи да се кривци по природи и кривци по професији ставе у вечити затвор, као њима одговарајуће место. Ко се сам у тај положај стави, очи-

гледно показује да му је социјално и морално стање болесно. Али све ове реформе тежље у исто време истраживању других средстава за предупредњење кривице, него што се она могу наћи у застрашењу или у стварним последицама оног што има исти смер.

Париз, октобра 1893.

С ЕНГЛЕСКОГ :

Милош Н. Христић

СОЦИОЛОГИЈА

У

ПРАВНИМ ФАКУЛТЕТИМА У ФРАНЦУСКОЈ

ОД

Ф. ФОРА

ПРОФЕСОРА ПАРИСКОГ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

Нико се данас, у Правним Факултетима, не усуђује порицати постојање социологије. Они, који мисле да им је дужност тврдити то изречно, не налазе противника. Из тога је допуштено закључити, да сваки, бар прећутно, пристаје да су социјални феномени, као и сви остали, потчињени природним законима, и да, према томе, образују предмет науке у тачном и буквалном смислу те речи.

Било би неправедно не гледати у томе значајан напредак.

Зна се, шта су били Правни Факултети пре двадесет пет или тридесет година. Просте стручне школе, чији позив, у осталом потребан, не превазилазаше спрему будућих судија, адвоката и осталих званичника. Њихова настава, строго сзедена на тумачење текстова, у многим погледу није се никако разликовала од средњевековне наставе. Она није имала, а није ни могла имати никакав карактер, никакву научну вредност. Што су сујетно звали *философијом права*, састојало се из низа баналних општих одредаба или апсолутних појмова формулисаних *à priori*. Тако зване *моралне и политичке науке*, за које се заузимаху неколико ретких умова, жељних уздићи се изнад тесног коментарисања текстова, наслањале су се, најчешће, на нејасну и неосновану метафизику, и нису имале ничег заједничког с правном науком, основаном на посматрању факата. У место да су потражили природан и потребан поредак у самим фактима и њиховим стрпељивим посматрањем, у чију егзистенцу нису веровали, покушавали су прилагодити их теоријама више

или мање својевољно постављеним. Тада, било би дрско изговорити име социологија у нашим Правним Факултетима; ну, по срећи, данас није више тако.

Може ли се рећи да је друштвена наука уживала велико поверење и да је била искрено прихваћена од стране наставничког особља Правних Факултета? Морамо одговорити — не. Многи су, међу нашим поштованим и одличним колегама, били потпуно равнодушни према социјалне науке. Понеки опет, згодном приликом, поздраве је крајњим скептицизмом. Од стране опет трећих, она је предмет неповерења, које по кашто иде до отвореног непријатељства. Најзад, што се тиче оних, који мисле да социјална наука неминовно влада, и да треба да провејава кроз сву наставу, подељену по нашим факултетима, те да, према томе, интерес првог реда покушаје створити јој у сваком од њих бар један час, ако не и засебну катедру, — њихов је број врло незнатан.

Ту недавно имали смо прилике на делу видети ово чудновато и жалосно стање ствари.

Један од наших знатнијих Правних Факултета, не сматрамо за потребно баш га именовати, био је позван изјаснити се, у осталом чисто приватно, о једном предлогу, што га је био поднео један његов члан, у циљу да се установи катедра друштвене науке у Правним Факултетима. Предлагач је остао усамљен. Његове су колеге готово једногласно сматрале за дужност удаљити сваку помисао на отварање катедре или установљење нарочитог часа друштвене науке.

И ево шта је главни мотив противника ове установе. Друштвена наука, рекоше они, није још доста развијена; она је, судећи по изазватој литератури, још у сувише ембрионом стању, она није још довољно сазрела, да би се могла корисно изучавати у Правним Факултетима.

Који је, слободни смо запитати оне који то исповедају, ступањ развића или потребна зрелост, па да се једна наука може „корисно изучавати“ у нашим факултетима у опште, а у нашим Правним Факултетима посебице? То нико никад није рекао, и сваки се добро чува чак и покушати да каже.

Ну, драговољно признајемо да је социологија на путу образовања и да је још рђаво срећена. Датума је релативно скорашњег, а оглашена је за врло тешку, услед крајње разноврсности њеног предмета, што је са свим појамно. Постоје велике несугласице између њених приврженика о природи методе,

која јој одговара. Круг јој још није тачно одређен; границе су јој по кашто неизвесне. Закључци су јој ограничени; они не образују никакво доктринално тело — они су усамљени и разбацани.

Шта отуда излази? Да социологија не може бити предмет наставе? Никако. Настава, нарочито виша настава, не треба само да служи распрострањању постојећих наука; она треба да служи стварању и распрострањању нових наука. Но, где се предаје виша настава у Француској? Готово искључиво у факултетима. Самим тим, што је социологија наука у зачетку, допуштено је захтевати да јој се да једно место у наставном програму наших факултета.

Али, може ли се социологија предавати? Зар још и о томе може данас бити говора? Не постоји ли од пет година у философском факултету у Бордоу један час социологије, што га је увео наш чувени колега Диркен? Не постоји ли у Лиону, од прошле године, благодарећи иницијативи општинског одбора те вароши, популарно предавање из социологије, поверено одличном професору тог факултета г. Бертрану? Што је могуће у философском факултету, зашто би било немогуће у правном? Збиља, то се не види. Ми идемо и даље: кажемо, неоспорављиви социологију философском факултету, кажемо да је ова наука много потребнија Правном Факултету, и да јој је према томе боље место ту но у философском факултету.

Доиста, не само да се може пребацити погрешно схватање позива наше наставе оним нашим колегама који не верују у могућност корисне наставе друштвене науке, него им се може, и то поглавито, пребацити и погрешно схватање улоге коју данас требају вршити у Француској Правни Факултети. Може им се пребацити да нису водили рачуна ни о изменама, извршеним у програмима ових факултета од једно двадесет година, ни о тако важној реформи, уведеној у програму о конкурс, министарским претписом од 6. јануара 1891. Ове су измене и ова реформа у неколико и мере, које су приправиле и које позивају наставу друштвене науке у Правним Факултетима. Без сумње биће интересантно проговорити и о томе неколико речи.

Две измене, врло тесно везане једна за другу, од којих се једна односи на број часова, а друга на карактер наставе, извршене су пре две године у нашим Правним Факултетима.

Број часова осетно је нарастао. Поред оних, сматраних некада и као потребних и као довољних, поред часова римскога права, грађанскога права, грађанског поступка, кривичног, трговачког и административног права, видимо како се поступно отвара место часовима историје права, политичке економије, државног права, међународног јавног права, финансије, индустријског законодавства, упоредног трговачког права, статистике и општег јавног права. Није се хтело цепањем и проширивањем старих часова увести у наставу Правних Факултета потпуно изучавање целине правних феномена у правом смислу те речи, него се, стварањем потпуно нових часова увело изучавање извесних категорија социјалних феномена, које је могуће одвојити једно од других, и за које је потребно створити предмет засебне науке. Часом политичке економије увело се изучавање економних феномена, а часом државног и општег јавног права изучавање политичких феномена. Тиме се успело да предмет наставе у Правним Факултетима буде готово¹ скуп друштвених феномена. И многи, по нашем мишљењу, не без разлога мисле, да би данас боље било променити име Факултета Права, ако се хоће дати тачан појам о обиму њихове наставе. Према томе, не би требало рећи Правни Факултети, него факултети друштвених наука.

Али домен Правних Факултета није се могао увећати, а да се једна дубока измена не унесе у саму природу њихове наставе.

Обим њихове наставе, напоменусмо у почетку, беше, некада, што се тиче самога права, чисто егзегетичан и стручан. Готово му је искључиви циљ био научити будуће практичаре разумевању смисла извесног броја законског прописа и спремати их у руковању правила или поступака при тумачењу текстова. Што се тиче објашњења установа, опредељењем њиховог постанка, његовог *raison d'être*-а, њиховог одношаја с друштвеном и политичком средином, то није требало од њих тражити. Још мање тражити критику постојећих закона и измене које би се у њих могле унети. Сва теоријска студија факата, како с гледишта вештине тако и с гледишта науке била му је потпуно страна.

¹ Рекавши *готово*, ми тиме не решавамо двојако питање: да ли и морални феномени образују четврту категорију социјалних феномена, који могу бити предмет не само вештине него и науке, и да ли је њиховом изучавању место баш у Правним Факултетима.

Еле, баш је ово теоријско изучавање постало предмет и циљ наставе данашњих Правних Факултета. То се и хтело новим часовима политичке економије и политичке науке, коју означају под именом часова државнога или општег јавног права. Али преображај се желео и срећно се извршио у самим часовима права, старих као и нових, ма да се није ни мислило на укидање оног дела науке, који је неопходно потребан стручној спреми оних, који се посвећују извесним судским и административним каријерама. Отуда је историја права готово исто што и наука права. Њен се циљ много мање састоји у описивању установа и излагању старог законодавства у појединостима, но у пропраћању ових кроз сва времена и откривању закона о њиховој промени. Ето тако су велики део часова римског права, силом околности, постали у самој ствари часови историје права. Најзад, чак и у оним часовима, где егзегетизам треба да одржи превагу, коментарисање текстова је, у опште, у колико је то могуће, доста попуњено и замењено излагањем научних теорија или теорија вештина.¹

У таквом се стању данас налази настава у Правним Факултетима. Не може се одрицати ни огромни значај извршених прогреса, ни велика заслуга оних, који су их изазвали и остварили. Али не поричући оно, што је урађено, допустиће нам се да је остало још много да се ради. Многобројне празнине појављују се у листи наших часова. Није овде место њиховом побрајању. Нагласићемо само највећу, барем по нама, ону, коју би требало без оклевања попуњити, ону, која се тиче друштвене науке.

Изгледа нам тешко оспоравати незгоде које искрсавају услед недостатка овога часа у програму Правних Факултета. Није ли очевидно, да су различне науке, којима је предмет изучавање одвојених категорија друштвених феномена, у исто време и посебне науке, које су и саме по себи недовољне? Потребан им је наслов на извесан број основних појмова, који су им заједнички, а које ни једна од њих не може непосредно створити. Њихови закључци, неминовно делимични и условни, требају се зближити и један другим попуњавати. Ту је читав

¹ Ми не можемо на овом месту обележити капиталну разлику као што би то требало између науке и вештине у студији друштвених феномена. Ми смо слободни упутити наше читаоце на наш чланак *Наука и Вештина*, који је изашао у *Новом речнику политичке економије*, кога је публиковао Леон Сеј.

посао обијања и координисања, који је силом околности узвишенији позив опште науке. Ова је општа наука Социологија. Она је стабло; а друге, ма како оне биле важне, само су њени огранци.

Било да је реч о изучавању политичких, економских или правних феномена, или да је реч о изучавању ових с гледишта статике или динамике, с научног или уметничког гледишта, то опет зар у сваком случају није потребно претходно одредити друштво и друштвени феномен; није ли потребно познати најопштије законе постанка, склопа и развитка друштва; није ли потребно бити начисто с методом, која одговара изучавању свију друштвених феномена без разлике?

А за све то зар се не треба Социологији обратити?

Може нам се, истина, рећи, да професор ма које гране посебних наука, на које се дели студија друштвених феномена, може увек, својевољно, дати својим слушаоцима основне појмове из Социологије? Ми знамо, на пример, како је професор политичке економије приморан посветити Социологији читав низ предавања, као увод у свој предмет. Знамо, да је исти случај и с професором државног права. Знамо још и то, да је професору статистике немогуће обележити круг и окарактерисати многобројне функције статистике, а да у исто време не дефинише друштво, не разликује Социологију од Биологије, да не определи социјалне феномене и не означи њихове различне чињенице, које се могу побројати. Али ми из доста великог личног искуства знамо и то, да социолошки појмови, који се тако узгред и споредно дају, имају тек неку осредњу вредност и не могу да се изједначе с оним, који би се дали нарочитим предавањем саме Социологије. Треба рећи отворено: ако се хоће крунисати дело предузетог преображаја Правних Факултета, ако се хоће да они донесу све плодове, треба ставити на врх или у средину наставе, који они данас дају, и један час друштвене науке.

Оне, који сумњају и који мисле да требају одбацити стварање овога часа, могли бисмо, по потреби, опоменути, да, по члану 3. министарског расписа од 6. јануара 1891., међу условима за агрегацију у Правним Факултетима стоји: 1° „писмени састав о једном предмету узетом из општих теорија законодавства.“

Као што се види, ту је реч о једној новој врсти кушања, па зато је важно да се разуме његов карактер и значај. Цир-

кулар од 31. јануара 1891. казује нам врло јасно шта он не треба да буде. Он треба потпуно да се удаљи од метафизичке дисертације и анализе или коментарисања постојећег законодавства.

Али тај циркулар није тако тачан и јасан, кад пређе на објашњавање какво треба да буде то испитивање. Само што се та нејасност више огледа у форми него у смислу, те нам се чини да га је лако исправити. Довољно је само мало тачније одредити шта значи то: општа теорија законодавства. Ево врло простог одговора, који нам се чини да је изван сваке озбиљне замерке. Ко каже: општа теорија неминовно каже: научна теорија. Ко каже: општа теорија законодавства, каже: научна теорија, чији предмети могу бити према данашњем стању друштвене науке, како друштвени појави, које је законодавство обухватило, тако и само законодавство. И, ако би сад требало дефинисати ове научне теорије, рекли бисмо да се оне састоје у објашњењу појава и законодавства тиме, што ће се определити скупа одношаји коегзистенце или сукцесије, у којима се узајамно налазе.

Остаје нам да дознамо којим се начином могу добити теорије ове врсте. Да ли посебним наукама, које одвојено изучавају различне категорије друштвених факата? Очеvidно не. Овде се баш потпуно огледа и недовољност делимичних и ограничених закључака посебних наука, као и потреба груписати их и координисати их у одговарајућу доктрину, коју је у стању дати једино Социологија.

У потврду нашега гледишта ми налазимо један пресудан аргуменат у самом предмету новог писменог састава, који је усвојио испитни одбор при конкурс за агрегацију од 1892.: „о праву наслеђа *ab intestat*, посматрано с политичког, друштвеног и економског гледишта.“ Бољи се предмет није могао изабрати да би се показало шта управо треба разумети под предметом друштвене науке. Наследно право *ab intestat* је без сумње изучавано у више наших данашњих предавања. Али, у сваком, оно је изучавано са разних тачака гледишта. Но једино би се с часом друштвене науке могло изучавати у свој страности која одговара мало час прочитаном тексту.

Према томе шта би било, ако се не би решило да се у наше факултете уведе настава друштвене науке? — Често се пребацивало нашем конкурс за агрегацију, — и пребацивање биће основано, при свом распису од 6. јануара 1891., докле год не

будемо успели на специјализирање агрегације, — да се од кандидата никако не захтева да докажу своју наклоност ка извесној науци, која им доцније може бити поверена као професорима. Са свим друго пребацивање, али не мање озбиљно, моћиће им се у будуће чинити. Нов писмени састав, о коме говорасмо, обвезан је за све кандидате. Сви се кандидати дакле налазе приморани да оправдају извесно познавање друштвене науке. Ово им знаће сигурно неће бити и некорисно, ма каква била грана наставе, на коју ће их случај њихове каријере одвести на специјализирање.

Али, услед чудновате аномалије, ако они ово знаће истина нису добили као ђаци, али га, благодарећи природној тежњи свог ума и свог личног рада, добију доцније, они само због тога, што не постоје нарочити часови из социјалне науке, неће имати прилике да директно и потпуно користе као професори тога предмета.

Надамо се, да Правни Факултети неће и даље остати неповерљиви према изучавању социјалне науке, и да се неће противити њеном увођењу у измењене и проширене програме Правних Факултета. Зар то избегавати? Зар се не решити допустити или чак и тражити установу, која ће још више увећати важност њихове улоге, подижући домаћај и важност њихове наставе?

Париз, априла 1893. год.

С ФРАНЦУСКОГ
Милам Н. Христић
СВРШ. ПРАВНИК

П Р А В О С У Д Е

V Да ли исправа која нема нумере важи као исправа?

(према одауци опште седнице касационог суда)

Сава М. оптужио је суду Спасоја Г., што је овај под 4. мајом 1885. год. направио лажну квиту, која је под тим даном и код општинске власти потврђена, па се њоме код општин. суда послужио и ослободио дуга, што је дуговао тужиоцу Сави.

Првостепени суд је по свршеном извиђају нашао:

1. да оптуж. Спасоје признаје, да је поменути квиту употребио, да би се обвезе према тужиоцу ослободио, али није знао, нити сада зна, да је иста квита лажна, а њему је, вели, тужилац исту квиту дао, кад му је дуг исплатио;

2. да овде постоји дело употребе лажне исправе;

3. да је оптужени главни кривац и да саучесника нема, што се утврђује његовим признањем — § 225. крив. пост. — и свима осталим ислеђеним околностима: да је он исправу ову употребио, да би се дуга ослободио.

Првостепени суд је дело ово подвео под II одељак §-а 149. крив. зак. према коме се пропису законском има оптуженоме и казна одмерити. Па је с погледом на признату му олакшавну околност из тач. 4. § 59. крив. зак. — добро владање и поменутог прописа законског, суд и пресудио: „да се оптужени Спасоје за ово дело употребе лажне исправе казни са две године робије у лакој окову, која ће му се казна рачунати од данас — пошто је одмах и притворен и т. д.“

Решењем својим од 9. децембра 1892. год. № 3348. апелациони суд је горњу пресуду првостепенога суда преиначио из ових разлога:

„Исправа, коју је оптужени Спасоје поднео у намери да се ослободи дуга нема законске важности, јер не одговара про-

пису §-а 187. грађ. суд. пост. у томе, што у потврди исте *нема нумере* ни потписа писара општинског — чл. 48. зак. о устр. општ. и општинских власти од 24. марта 1866. год. — поред потписа председника, те према томе у радњи оптуженога нема дела кажњивог по § 111. крив. зак. и зато се оптужени на основу § 250. тач. а. крив. пост. има пустити испод суђења с тим, да је по § 326. пом. пост. одговоран браниоцу за награду.

С ових разлога, а на основу § 265. 326. и 327. крив. пост., апелациони суд је решио:

„да се оптужени Спасоје *отпусти испод суђења* и т. д.“

Ну по жалби државног тужиоца касациони суд је, примедбама свога I одељења од 10. јануара 1894. год. бр. 5976. поништио горње решење апелационог суда из ових разлога:

„Кад је утврђено то, да је квита лажна и као таква употребљена од стране оптуженог, — онда само то, што квита нема нумере, не може њену лажност уништити прво по томе, што је она иначе у потпуној форми начињена да би дејство своје могла произвести, а друго и по томе, што се баш тиме, што нумере нема, овде и доказује њена лажност.

Према овоме и што је исправа и своје дејство имала — апелациони суд је погрешно, кад узима да у радњи оптуженог нема кажњивог дела.“

Ну апелациони суд је 20. јануара 1894. год. бр. 159. на ове примедбе касационог суда дао ове противразлоге:

„Да примедбе касационог суда од 10. јануара 1894. год. бр. 5976. не може да усвоји како са разлога у својој решењу од 9. децембра 1893. год. бр. 3348., тако и с тога: што у потврди квите нема нумере ни потписа писара општинског, те према томе не може се узети да је квита лажна по самом томе, *што она не вреди као исправа*, кад није у законуј форми начињена.

Касациони суд у општој седници својој од 26. јануара 1894. год. бр. 705. одржао је у сили примедбе свога I одељења, јер су саобразне закону, те су према овоме противразлози апелационог суда отпали.

Према оваквој одлуци опште седнице касационог суда:

Исправа, која нема нумере, важи ипак као исправа.

САОПШТИО

Ђ. Карајовановић

VI Састав поротног суда

Решењем књажевачког првостепеног суда од 28. децембра 1893. год. бр. 9391 стављен је под поротни суд и у притвор Марко Н. земљ. из Звездана, среза зајечарског, за крађу волова, извршену у Скробници, срезу заглавском, окр. тимочком, прив. тужиоцима: Петру Милошевићу и Вучку Миљковићу онд.

На одређени претрес позвати су поротници по чл. 9. и 17. зак. о пороти, и то: двојица из општине скробничке, у којој је дело учињено, а шесторица из општине књажевачке, као столице суда, с тога што је оптужени из другог округа, и од овако узетих поротника на претресу извршен избор по чл. 17. пом. закона и дело пресуђено. По жалби осуђеног касациони суд примедбама својим од 26. марта 1894. год. бр. 1756 поништио је пресуду и сву радњу суда из ових разлога:

„По чл. 17. зак. о пороти суд је дужан био да за поротнике означи лица прво из општине одакле је оптужени, друго где је дело учињено, и треће из места — вароши — где је првостепени суд, и на дану претреса из све три групе — општине — коцком одреди, који ће поротници бити при суђењу кривице оптуженог. У овом делу суд није избор поротника по овом закону учинио, јер се види да су сва четири поротника из вароши Књажевца, а нема ни једнога из места учињеног дела, са чега и сва радња по овој кривици невредећа је.“

Ове примедбе суд није усвојио, већ је дао следеће противразлоге:

„Окривљени је Марко из Звездана, а село Звездан је у црноречком округу, дакле ван опсега овог суда. У таквом случају, по чл. 9. зак. о пороти, одређује се број поротника из општине, у којој је столица суда и места у коме је дело учињено. По гласу наредбе на акту бр. 608 и 1644 суд је по томе закону и поступио и одредио четири поротника из места где је суд, два поротника из истог места, који ће представљати општину која је ван опсега суда, и два поротника из места у ком је дело учињено.

Ови поротници тако одређени по гласу записника вукли су тако и коцку, и случај је донео да су коцку за суђење извукла два из вароши, и то баш она два, који су представљали село Звездан, а то потпуно одговара пропису чл. 9., а није противно ни чл. 17. зак. о пороти.“

Општа седница касационог суда нашла је: да су примедбе одељења саобразне закону, „јер је суд требао да сваку групу

поротника за себе стави и извлачи имена њихова за суђење, а не да све групе саставља уједно и коцком одређује поротнике, са чега противразлоге суда одбацује.“

По овим примедбама суд је поступио и на претрес позвао четири поротника из вароши, а четири из места учињеног дела, и дело пресудио, извршивши избор по чл. 17. зак. о пороти по наособ из сваке групе. Из општине оптуженог нису звати поротници из узрока који је наведен.

На овом месту не можемо да пропустимо прилику, а да не прикажемо сву нејасноћу и празнину законских одредаба из закона о пороти, које говоре о саставу поротног суда, позивању и одређивању поротника за суђење, празнину, која задаје доста муке суду, а који је опет узрок што је касациони суд поништио поротну пресуду и сву радњу нижег суда огласио за невредују у случају, који смо изнели. Законске одредбе о томе, изложене су у чл. 9. и 17. закона о пороти. Но, оне су, нејасне и непотпуне.

Члан 9. поставља опште правило о саставу поротног суда, и наређује: да исти, или државни судија, састављају четири поротника: један из општине одакле је оптужени, један из општине у којој је кривица учињена, а два из места првостепеног суда, т. ј. вароши. Узрок, за што је законодавац унео наређење да двојица од поротника морају бити из места првостепеног суда, познат је. Пракса је показала да ће правда у томе наћи већу гаранцију, па с тога је то и узаконено, а у томе и лежи принципијална разлика између старог и новог закона о пороти. Изузетке од општег правила, т. ј. случаје немогућности састава поротног суда по општем правилу, предвиђа трећа алинеја истог члана, и то: а) кад има више оптужених, а сви нису из једне општине; б) кад дотичне општине не долазе у опсег суда, и в) кад су кривице учињене у разним општинама. Њоме је наређено и то: да кад наступи који од ових случаја, да се број поротника попуњава из општине првостепеног суда.

Како пак бива одређивање поротника за претрес, прописано је у чл. 17. — и у њему је та непотпуност и аномалија о којој говоримо. Овим се чланом наређује: да од осморце позватих поротника за претрес четворица морају бити из вароши, а по двојица из места учињеног дела и места оптуженог, а ако је кривица учињена у општини оптуженог, онда сва четири из те општине. Ну, питање је како ће се поступати кад наступи који од случаја, које смо навели под а, б и в, или случај који

смо саопштили? Члан 9. истина каже да се број поротника попуњава из листе општине првостеп. суда, — али је питање докле сме ићи то попуњавање; како ће се оно извршити онда, кад је кривац из другог судског округа, а дело учињено у судском округу? Хоће ли се у том случају узети сва четири поротника из места учињеног дела, или ће се одатле узети само два, а остатак до броја осам попунити из општине првостепеног суда, или ће се на послетку узети сви из општине суда? Законодавац у чл. 17. о томе не говори ништа, — он предвиђа у овом члану само један случај: кад је оптужени учинио кривицу у својој општини. О одређивању поротника за суђење кад наступи који од случаја у чл. 9. или овај који смо саопштили, а који није ни у чл. 9. предвиђен, — законодавац у члану 17. ћути. Шта више и не упућује на чл. 9., у коме се помиње попуњавање из листе столице суда, а камо ли да одређује начин и број додавања поротника из вароши, и ово је узрок што се у таквим случајима може различно поступати, што је у случају, који смо саопштили, и учињено, а држимо да ово законодавац није хтео, па с тога би ваљало ово што пре објаснити.

М. М. Стамојевић

СЕКРЕТАР СУДА

VII Поступак кад осуђени тражи поновно суђење

(одлука касационог суда)

А. Ж. из К. тражио је да суд одобри поновно суђење по кривици његовој због утаје новаца, по којој је пресудом књажевачког првостепеног суда од 9. септембра 1888. г. бр. 5933, коју су оснажили апелациони и касациони суд, осуђен на два месеца затвора, представљајући да се новим доказима, које је у молби поднео, са свим оправдава и доказује његова невиност.

По овом тражењу књажевачки првостепени суд решио је: да се молилац одбије од тражења поновног суђења из разлога: „што поднети докази — уверења — не могу служити за доказ поновљења овог предмета, јер им се не може вера поклонити, поред извршне пресуде од већег суда.“

По жалби осуђеног касациони суд поништио је ово решење првостепеног суда с тога „што је суд требао да, пре него што ово дело реши, саопшти тужбу државном тужиоцу, па пошто се то учини да одреди претрес и на истом оцени доказе сада

поднете са доказима пређашњим, према § 344. крив. суд. пост., па по том да донесе своје решење.“

По овим примедбама суд је поступио и за извиђање овог тражења одредно претрес, пошто је претходно саопштио државном тужиоцу молбу осуђеног. —

Примедбе касационог суда за овакав поступак, т. ј. да се молба осуђеног претходно саопшти државном тужиоцу, па по том одреди претрес, умесне су за праведније решење овог тражења. Али законског прописа у кривичном поступку за овакво поступање нема. § 344. крив. суд. пост., на коме касациони суд оснива своју одлуку, не односи се на овај случај. Он поставља наређење о поступању, кад се поновно суђење тражи над лицем, које је пресудом ослобођено, а не осуђено, — и у таквом случају §§ 342. и 344. крив. пост. наређују да се околности морају иследити и у тужби навести, онако „као кад би се оптужени први пут суду на суђење предавао,“ али нема наређења у крив. поступку, да се у случају, који саопштавамо, поступа онако као што касациони суд наређује, и према томе држимо, да овакав поступак, т. ј. да се молба осуђеног, којом тражи поновно суђење, не мора саопштавати државном тужиоцу и одређивати претрес.

М. М. Станојевић

СЕКРЕТАР СУДА

VIII О примени тачке 4. § 65. крив. закона

М. и К. из Н. оптужени су што су заједнички отишли код куће П., пришли докату где је спавао, па га секиром убили, коношцем везали за гушу и у Мораву бацили, одакле су га људи сутра дан мртва извадили.

Оптужени су дело признали пред истражном влашћу, а пред судом само га је К. порекао.

Од олакшавних околности узето је оптуженима добро владање тач. 4. § 59. крив. зак., а самом оптуженом М. и признање тач. 7. § 59. крив. зак. — Оптуженом К. није узето признање као олакшавна околност с тога, што је исто на претресу без узрока порекао, и по томе није остало онако како је предвиђено у тач. 7. § 59. крив. зак.

Оптужени М. има као отежавну околност то, што је овим поступком погазио више дужности, — тач. 4. § 65. крив. зак.,

јер је убио свога таста код кога је у кући живео, док је међу тим дужан био да га и од других брани.

С обзиром на све то првостепени суд је обојицу осудио на смрт пресудом својом од 23. септембра 1893. г. бр. 13.925.

По службеној дужности и по незадовољству оптужених апелациони суд размотрио је акта и пресуду првостеп. суда и нашао, да је пресуда првостепеног суда у осталом на закону основана, само што апелац. суд налази: да оптужени К. поред признате му олакшавне околности из тач. 4. § 59. крив. зак. има још у олакшицу кривице и признање тач. 7. § 59. крив. зак., јер је на испиту код истражне власти признао да је дело ово извршио. А да оптужени М. нема отежавну околност из тач. 4. § 65. крив. зак. као што је то првостепени суд узео, јер тиме што је убио свога таста није погазио више дужности *пошто никојим законом није стављено у дужност зету да свога таста мора поштовати и поазити*, као што је то у дужности жени према мужу и обратно и деци према оцу §§ 108. и 120. грађ. законика.

Осим тога апелациони суд налази да су оптужени строго кажњени и за то им је смртну казну ублажио са двадесет година робије у тешком окуву. (Пресуда апелационог суда од 8. октобра 1893. г. бр. 2095).

Но по жалби државног тужиоца касациони суд примедбама својим од 9. новембра 1893. г. бр. 7995 поништио је пресуду апелационог суда из ових разлога:

1. што је оптуженом К. узео за олакшавну околност из тач. 7. § 59. крив. зак. признање кривице, кад је он учињено признање код иследне власти на претресу под бр. 13.925 пред судом порекао;

2. што није против оптуженога М. узео у оцену то: да је он код убијенога П. као свога таста седео и живео на овога имању, према чему он има отежавну околност из тач. 4. § 65. крив. зак., кад у овој тачци пом. закона и није казано према коме се именушно односи повреда више дужности извршеним кажњивим делом;

3. што оптуженима није узео отежавну околност из тач. 1. § 65. крив. зак., јер се види, да су се за исто спремали и о њему размишљали;

4. што оптуженом М. није узео за отежавну околност и ону из тач. 3. § 65. крив. зак., пошто је он код убијенога као свога таста седео и свагда слободан приступ имао, па је се

убијени могао мање надати да ће М. то дело учинити, и није се могао бранити ни сачувати да га М. не убије; и најзад

5. апелациони суд требао је да цени и то, да ли се оптуженима и њихово добро владање пре учињенога дела може узети за олакшавну околност из тач. 4. § 59. крив. зак., кад су они по убиству везали убијенога за гушу, однели и у Мораву га бадили, из чега се даје извести да су они са свим покварени и неваљали људи.

С тога, а на основу § 274. крив. пост., касациони суд ништи наведену пресуду тога суда и т. д.

Ове примедбе касационог суда апелац. суд није усвојио, већ је дао следеће противразлоге:

1-ву тач. зато:

Кад је признање оптуженог К. пред истражном влашћу узето као доказ о кривици његовој, а доцније порицање тога признања на претресу пред судом узето као невредеће, јер ничим није доказао да му је исто силом изнуђено, — онда му то признање има служити и у олакшицу његове кривице, па зато је и узето као олакшавна околност из тач. 7. § 59. крив. законика.

2-гу тач. зато:

Тиме, што је оптужени М. убио свога таста, код кога је седео и живео на његовome — убијенога — имању, није погазио више дужности, јер кад *законом* није стављено у дужност зету да свога таста мора поштовати и пазити, дакле, кад такве дужности према њему нису *законом предвиђене* нити их је он имао, следствено је да их убиством није могао ни погазити, те да би му се то могло узети у отежање кривице из § 65. тач. 4. крив. зак., нарочито зато, што је §§ 108. и 120. грађ. зак. прописано, која су то лица према којима се ова дужност има вршити.

3-ћу тач. зато:

Што се спремање и размишљање оптужених налази у самој квалifikацији дела, пошто је исто извршено хотично и с предумишљајем, те се исто према оптуженима не може узети и као отежавна околност из тач. 1. § 65. крив. зак.

4-ту тач. зато:

Што се живљење оптуженог М. код убијенога не односи на случај предвиђен у тач. 3. § 65. крив. зак., те да би му то у отежање кривице ишло, пошто он није морао код убијенога седети, јер није његов син, него му је згодније било да тако

живи, и то се не може узети као да је се убијени могао мање надати да ће оптужени ово дело учинити; и

5-у тачку зато:

Што се из радње оптужених, што су по убиству П. везали и у Мораву бадили, не може извести, да су они са свим неваљали и покварени људи, јер су то учинили из бојазни, што су тиме хтели себе да сачувају од казне, те према томе и пошто су пре учињенога дела били доброга владања исто им има и служити у олакшицу кривице по § 59. тач. 4. крив. зак. (2. децембра 1893. год. бр. 2533).

Касациони суд у *општој седници* 16. децембра 1893. год. бр. 8964 одржао је у свази примедбе свога I одељења.

Из овога решења опште седнице касационог суда излази, да је законодавац у тач. 4. § 65. крив. зак. поставио један општи принцип, начело, правило, и да није законом предвиђено према коме ће се лицу повреда више дужности сматрати као отежавна околност из тач. 4. § 65. као што то апелациони суд узима, већ је остављено судији да у конкретном случају према сродству лица, целокупним одношајима њиховим и животу реши, има ли места примени тач. 4. § 65. крив. зак. или не.

Н. М. Р.

ПИСМЕНИ ЗАДАЦИ

РЕШЕНИ НА АДВОКАТСКИМ ИСПИТИМА

1. **Марка Стојановића**, писара судског (21. марта 1870. године).

Питање (ставио Јеврем Барлов, судија касац. суда):

Јован Павловић, трговац, дуговао је Стевану Петровићу, трговцу, 300 дук. цес. с интересом 10% по облигацији од 31. марта 1869. године.

Поверитељ Стеван предао је ову облигацију Петру Поповићу, трговцу с оваквим на истој облигацији назначењем: „Господине Јоване, изволите платити ову облигацију у место мене госп. Петру Поповићу, трговцу по нашем споразумљењу.“

Дужник Јован видећи с оваквим назначењем облигацију у рукама Петровим, исплати о року плаћања исту облигацију Петру на захтевање овога, давши му у име исплате једну своју ливаду, која је у 315 дук. цес., дакле колико и дуг, процењена, и издавши тапију на име Петрово, коју и суд потврди, а облигацију своју од Петра прими на уништење.

Поверитељ Стеван одмах је дознао да је Јован и којим начином платио свој дуг по облигацији Петру, и не изјасни се, да ли он то одобрава или не одобрава, па при томе ћутању наскоро и умре.

Тутор масе Стеванове нађе у књигама овога, да Јован Павловић дугује Стевану 300 дук. цес. с интересом 10% по облигацији од 31. марта 1869. године, па поште од Јована наплату дуга; но Јован му покаже, да је, и како је тај дуг платио Петру, коме је Јованову облигацију Стеван уступио.

Тутор масе Стеванове поште наплату од Петра, наводећи да дужник Јован није у књигама Стевановим одужен, и због тога да се има сматрати, да је Стеван облигацију Петру предао само да је наплати, па да наплаћену суму Стевану преда, за који би му труд Стеван сразмерну накнаду дао, пристајући

да и он Петру даде накнаду што буде право, пошто овај даде маси Стевановој или оно што је у име исплате дуга добио, т. ј. ливаду, или 300 дук. цес. с интересом. Но Петар се изјасни, да је њему Стеван поклатио облигацију Јованову и да он није дужан ништа маси Стевановој давати, а што Јован није исписан из тевтера Стевановог, да то ништа не значи, почем се дуг не оснива на тевтеру, нити се истим доказује, него облигацијом.

Ни једна страна нема никаквих других доказа, нити која обећава да ће их поднети.

Има се приметити, да тевтер Стеванов још није застарео, ако би се он за доказ употребити могао.

Питање је сада:

1. Је ли дужан Јован платити своју облигацију маси пок. Стевана или није, и зашто?

2. Хоће ли важити оно поравњење, које је Петар учинио с Јованом?

3. Је ли дужан Петар уступити ливаду маси Стевановој, или треба да масу готовим новцем намири, или неће бити дужан ништа одговарати маси Стевановој? и

4. Ако је дужан одговарати маси Стевановој, то хоће ли моћи он и какву награду за свој труд добити?

Одговор: Јован није дужан платити маси Стевановој облигацију, јер је платио ономе коме је Стеван наредио, а то је Петру (§ 894. грађ. зак.). И по томе поравњење Петрово с Јованом вредиће.

Петар је дужан масу намирити, и то уступљењем ливаде, јер он је ту радио као пуномоћник Стеванов у име Стеваново.

Не могу да узмем да му је облигација поклатиена, јер нема ни с које стране доказа о томе; предата му је, истина, али му се морала и као пуномоћнику предати (§ 564. грађ. зак.).

Награда му се не може дати, јер се не види, да је уговорена (§ 609. грађ. зак.). Него, ако је какви трошак око тога посла имао, и то трошак, који се морао учинити, онда ће му се накнадити (§ 618. грађ. закона).

2. **Светозара Теофиловића**, пређашњег истражног судије (3. јануара 1893. године).

Питање (ставио Милут. Ј. Марковић, судија касационог суда):

Маринко Петровић узајми Павлу Јовановићу 10.000 дин. и ово своје примање осигура интабулацијом на Павлово непокретно имање. Рок исплати дуга био је одређен од две године дана, а уговореном интересу 10% на годину по истеку сваких 6 месеци. На годину дана по закључењу овог уговора Маринко купи извесно имање од Јована Петровића за 12.000 дин. и у готовом да му 2.000 динара, а за остатак уступи облигационо примање од Павла у 10.000 дин.

По истеку рока за плаћање овог дуга Јован подигне тужбу против Павла, и суд га осуди на плаћање. По овој осуди извршна власт наплати само 5000 динара и то после 9 година, а за остатак поверилац Јован добије извешће: да се од дужника не може наплатити, пошто му није остало више имовине, која се по закону може отуђити.

Како беше дужник Павле дао повериоцу Маринку поред интабулације на своје имање и јемца Милорада Јанковића, то се Јован, као пријемник права Маринкова, обрати за наплату остатка примања на наследнике Милорадове, јер је он — Милорад — пре 7 година умро.

Наследници не признају тражење Јованово из разлога: што је оно застарело према § 840. грађ. законика; и судови уваже њихову одбрану те Јована одбију.

После овога Јован се обрати с тражењем на уступиоца Маринка, но и овај не хтедне платити зато, што Јован није све извршио, што је био дужан да учини: да се што пре дође до извршења досуђене тражбине од дужника Павла, јер је се од њега, као имућног, могла сва тражбина наплатити, да је ова наплата на време тражена и извршена, и с тога, што Јован није ову тражбину осигурао у своје време јемчевом имовином, кад је видео да је јемац умро, а не да чека да протече 7 година по смрти његовој, те да уговор о јемству престане.

Кандидат има да изложи своје мишљење о томе: да ли Јован има право да се за остатак неизмирене тражбине наплати из имања уступиоца Маринка, или нема. Своје мишљење треба да образложи и оснује на законским прописима.

Одговор: Кад је тужилац Јован примио од Маринка за исплату продатог имања 2000 дин. у готовом, а за ресто његово облигационо примање од Павла у суми од 10.000 дин., које је примање било осигурано јемством и интабулацијом на непокретно имање Павлово, па је се само тиме задовољио, не став-

љајући услов: да на случај, ако се облигацијом Павловом не би могао за остатак потпуно наплатити, да му овај — Маринко — доплати; и кад се могао из књига судских уверити да ли му задложено имање Павлово може потпуно залећи за дуг, па поврх свега тога и пропустио те је и Милорад као јемац из обвезе испао, — то онда тужени Маринко по § 871. грађ. законика није одговоран тужиоцу за неизмирење ненаплаћене тражбине, с тога се има тужилац од свога тражења, као неумесног, одбити.

3. Илије Ст. Драгутиновића, пређашњег окружног начелника (9. октобра 1893. год.)

Питање (ставно Ђорђе Гинић, апелац, судија):

Марко Марковић закључи уговор с Петром Петровићем, по коме му прода своју кућу за 6000 дин. на овај начин:

да купац Петар плати у року од 5 година Управи Фондова дуг продавца Марка, који је интабулисан на продатој кући и износи 4000 дин. главни и 500 дин. неплаћеног интереса до 1. јула тек. год., као дана закључене продаје; свега дакле 4500 дин.: а остатак куповне цене у 1500 дин. да одмах положи Марку;

да буде дужан платити Управи Фондова како поменути главницу с неплаћеним интересом до 1. јула тек. год. као што је напред речено, тако и на даље 6% год. интереса, заједно с отплатом, све до коначне исплате дуга;

да продавац Марко одмах уступи кућу Петру, а тапију му изда онда, кад он буде исплатио дуг Управи и ова скине интабулацију.

За тим уговорачи услове: ако купац Петар у остављеном року од 5 година не плати цео дуг Управи, да се закључени уговор продаје и куповине раскине, а купац Петар да плати продавцу Марку накнаду за неуживање куће по 200 динара годишње.

Купац Петар одмах је положио продавцу Марку уговорених 1500 дин. у готовом, а овај му је кућу уступио.

Даље купац Петар у уговореном року од 5 година положи Управи Фондова свега 5000 дин., које у име интереса, а које у име отплате, и остане још неисплаћено 500 дин., због чега Управа не скине интабулацију с продате куће; зато продавац Марко тужи суду Петра наводећи: да он није испунио уговор, јер за одређено време није потпуно исплатио дуг Управи, и пошто је условљено да се у оваквом случају уговор раскида, тражио је, да суд пресуди: да се уговор куповине и продаје

раскине и тужени Петар осуди, да му у име напред одређене накнаде за неуживање куће за протеклих 5 год. плати 1000 дин.

Кандидат има у виду пресуде судске да реши и разлогима, с позивом на дотичне законске прописе, поткрепи: је ли умесно тражење тужиоца Марка или није?

Одговор: По § 553. грађ. законика ако једна страна уговор испуни, али не са свим онако, као што уговор гласи, или не у одређено време, или не на свом месту и уреченим начином, онда друга страна нема права за то одустати од уговора, но има захтевати, да се уговор тачно испуни и за оштећење накнада учини.

У даном случају тражи се раскинуће и накнада штете по том основу, што уговорач Петар није испунио уговор потпуно, јер за уговорено време није исплатио цео дуг Управи Фондова, и што је уговорено у оваквом случају да се уговор раскида.

Купац Петар испунио је уговор како исти гласи, јер је одмах положио продавцу Марку 1500 дин. и у одређено време платио Управи Фондова 4500 дин. главног дуга и интереса, који припада до дана закључене продаје, као и 500 дин. од дана продаје; само није уговор испунио у томе што није платио и осталих 500 дин. у одређено време.

То, дакле, што и тих 500 дин. није платио у одређено време, не даје право уговорачу Марку да раскине уговор, јер, као што је поменуто у § 553. грађ. законика: *кад се уговор не испуни у одређено време, друга страна нема права да тражи раскид уговора, но само тачно испуњење и за оштећење накнаду.*

Услов: ако купац Петар у року од 5 година не исплати цео дуг Управи, уговор се раскида и он плаћа продавцу за неуживање 200 дин. годишње, има се по § 546. истог законика „разумно у призрење узети“ тако, ако Петар не би у опште — никако — исплатио дуг Управи, а не потпуно.

Ово још и по томе, што је Петар платио главни дуг, па чак и интерес, само није платио потпун интерес — 500 дин., и такав начин „не са свим онако, као што уговор гласи, или не у одређено време“ — не даје право на раскид.

С ових разлога тужилац се од свога тражења раскида уговора има да одбије, а тражењу његовом да му се плати накнада има места, јер је оно поменутих § 553. одобрено и за овај случај, кад уговор није у одређено време испуњен. У том се смислу има овај спор и пресудити.

4. **Властимира Ст. Максимовића**, пређашњег истражног судије (18. новембра 1893. год.).

Питање (ставно Сретен Делић, судија касац. суда):

Неки Петар Николић из Жаркова задужио је се по облигацији Јовану Тодоровићу из Београда 2000 дин. Облигација је потврђена надлежном влашћу.

За Петра су јамчили Јовану: Тодор и Никола браћа Обрадовићи.

Петар као главни дужник падне под стечај, и тим поводом Јован затражи прибелешку и забрану на имање јемаца, што му суд и одобри.

Пошто је ово осигурање одобрено, поверилац Јован дигне тужбу за правдање прибелешке и забране, и суд, не чекајући да се стечајна маса Петрова коначно расправи, те да се на тај начин утврди: хоће ли дуг Јованов моћи из масе са свим или од чести исплатити, — пресуди да се Јован одбије од тражења зато, што није поднео доказа, да је стечајна маса Петрова расправљена и да се из ње није могао наплатити за своје примање

Јемци, браћа Обрадовићи, добивши овакву пресуду, затраже да се прибелешка и забрана с њиховог имања скине.

Кандидат има да реши: да ли се ова забрана и прибелешка Јованова, према онаквој пресуди, може скинути с имања јемца или не може; решење треба да образложи законским прописима.

Одговор: По § 837. грађ. законика јемство је везано за обвезу главног дужника, и према томе траје докле и обвеза дужникова.

Пошто је поверилац доказао опасност наплате свога потраживања, а међу тим ни дужник ни јемци нису се ослободили обвезе према повериоцу у смислу § 882. грађ. законика, то одговорност јемаца постоји и ако стечајна маса дужникова није још расправљена; с тога решавам: да забрана и прибелешка и даље остану на имању јемаца Тодора и Николе за рачун повериоца Јована, без обзира на то, што стечајна маса Петрова није расправљена; а извршење обвезе јемаца према повериоцу да се одложи до расправе стечајне масе дужникове.

РАД КАСАЦИОНОГ СУДА У 1893. ГОДИНИ

Касациони суд поднео је г. министру правде свој извештај о раду за прошлу годину. По томе извештају, који је састављен по службеним статистичким белешкама, и у „Српским Новинама“ већ предат јавности, и по својим записима, које сам, налазећи се са службом од половине прошле године у суду касационом, извео из дотичних акта и књига касац. суда, намеран сам да изнесем овде пред читаоце „Правника“ што је могуће потпунији преглед о раду суда касационог у прошлој 1893. години. Нарочито сам се трудио да овај преглед буде што је могуће потпунији по делима кривичним, јер држим да ће такав преглед бити занимљив за све оне, који се радо статистиком занимају и који би могли да и из оваквих прегледа уоче оно, што би било потребно и корисно да се уради на поправци у законодавству, те да криминалитета буде у нас мање, и, на поправци у самом садашњем уређењу за судство по тим делима, те да би се ова, ради јаче заштите личне и имовне безбедности, могла брже на суду свршавати.

Да би овај преглед био за читаоце лакши и јаснији подељен је у два одељка. У првоме је одељку обележен *укупан рад* касац. суда у прошлој години по свима предметима, које је имао на разматрању. У другоме су одељку обележене *поједине врсте* предмета — кривичне, грађанске и друге природе — с врстама одлука судских и с изводима: колико је и каквих је кривичних дела (кривица) било из појединих судских округа пред судом касационим и с колико тужених, осуђених и ослобођених лица разног занимања; а тако исто и каквих је и колико других предмета, сем кривичних дела, касац. суд имао на разматрању и решавању.

I

О укупном раду касационог суда

Касациони суд је у прошлој 1893. години примио по деловодном протоколу свега 9.506 предмета, а од 1892. године остало му је несвршених 2.736, те тако је имао пред собом на расправи свега 12.242 предмета.

У ових 12.242 предмета било је:

1. За расправу судску у колегији 11.259 и то:

кривичних	8.224
грађанских	2.965
о одговорности судија	46
о тумачењу законских прописа	16
о избору кандидата за судије виших судова и председнике првостеп. судова	6
о пензионисању судија	2
2. За администрацију, рачуноводство и испите правозаступничких кандидата 983

Од свију предмета, које је касац. суд имао на расправи у 12.242, расправљено је у току прошле године свега 9.897, а остало је нерасправљених за расправу у 1894. години 2.345 предмета.

У броју расправљених предмета било је:

кривичних	6.371
грађанских	2.477
друге природе (судиј. кривица, тумачења и т. д.)	66
у администрацији, рачуноводству и правозаст.
испитима	983
	9.897

што са заосталих несвршених 2.345
износи целокупан број 12.242
примљених предмета за расправу.

Ну кад се од броја свршених предмета у 9.897 изузму 983 што су путем администрације, рачуноводства и испитних комисија расправљени, видеће се да је у *седницама суда касационог* расправљено у прошлој години 8.914 предмета и то у редовним седницама I, II и III одељења и за време одмора судског у дежурном одељењу расправљено је 8.666, а у општим седницама 248 предмета.

У оних пак 2345 предмета, што су остали *несвршени* за расправу у 1894. години, има их:

кривичних	1.853
грађанских	488
и о одговорности судија	4

предмета, и то 12 за расправу у општој седници, а остатак 2333 за расправу у обичним редовним седницама одељења.

Да би се видело колико је и у коме месецу прошле године примио касациони суд кривичних и грађанских предмета за расправу судску, износи се следећи извод из деловодног протокола, по коме је примљено:

у јануару	572 кривичних и	236 грађ. предмета
„ фебруару	342	169
„ марту	461	245
„ априлу	453	223
„ мају	486	228
„ јуну	494	206
„ јулу	389	187
„ августу	504	221
„ септембру	528	218
„ октобру	554	212
„ новембру	560	208
„ децембру	552	205

свега 5.895 кривичних и 2.558 грађ. предмета.

А кад се овим предметима што су примљени за судску расправу у прошлој години, дода 2.329 кривичних и 407 грађанских предмета, колико је ових остало несвршених од год. 1892.,¹ онда ће се добити укупан број кривичних дела у 8.224 и грађанских у 2.965, колико је ових за расправу показано и у почетку овога прегледа.

Говорећи овде о укупном раду касац. суда за прошлу годину, неће бити сувишно да се покаже и број седница у појединим месецима, у којим је седницама суд касациони расправио све напред означене предмете и да се помену узроци и препреке са којих касациони суд није био у могућности да више седница има и да све предмете, које је у прошлој години имао за расправу, у истој години и расправи.

Тако, касациони суд је у прошлој години радио:

¹ Види извештај о раду касационог суда за 1892. год. у „Правнику“ од прошле године књ. III стр. 182.

	У I ОДЕЉ.	У II ОДЕЉ.	У III ОДЕЉ.	У ОПШТОЈ СЕДН.
у јануару	13 пута	14 пута	13 пута	3 пута
„ фебруару	5	13	13	1
„ марту	6	14	10	3
„ априлу	14	18	18	2
„ мају	15	16	14	1
„ јуну	9	8	10	2
„ августу	18	15	14	3
„ септембру	19	17	18	2
„ октобру	16	11	11	5
„ новембру	22	17	17	—
„ децембру	10	11	4	1

За време одмора судског од 16. јуна до 1. августа касациони суд је радио у дежурном одељењу сваког радног дана, дакле 37 пута.

Према томе, изузимајући време судског одмора и дане празничне и оне у које је радила општа седница, касациони суд је у прошлој години имао у својим одељењима свега 421 редовну седницу и кад се овим бројем подели број свршених предмета у одељењима излази да је просечно решавано по 20 предмета у једној седници.

Кад би дакле касациони суд могао радити сваког радног дана у сва три своја одељења, онда не би имао у прошлој години ни једнога несвршеног предмета. Али како је у прошлој години касациони суд могао да ради у сва три одељења само у 58 пута, а 363 пута имао је седнице само у једном или два одељења, то је напред казани број предмета морао остати несвршен за ову годину.

Касациони суд није могао радити у сва три одељења своја у месецима јануару, фебруару, марту и до 19. априла прошле године зато: што је било празно једно место судије, што је један судија боловао и што су неке судије биле употребљене на друге послове државне ван суда, нарочито приликом избора народних посланика у месецу фебруару, а тако исто и у месецу мају, када од 19. до 28. нису могла радити сва три одељења, јер је већина судија касационих морала ићи у бирачке одборе. У месецима: августу, септембру, октобру, новембру и децембру прошле године касациони суд није могао радити у сва три одељења због седница државног суда, у којима су скоро све судије касационог суда биле, тако, да често није могло бити састављено ни једно једино одељење за решавање најхитнијих

предмета и ако касациони суд има секретара, који по закону може да заступа судију и који је на то заступање често употребљаван.

Ну и поред свега овога касациони суд не би имао оволики број нерешених предмета да је учињена измена у закону о истражним судијама, по којој би отпало из круга рада касационог суда разматрање и решавање дела по којима је прекинута крив. истрага, као што је таква измена од стране г. председника касационог суда већ предлагана била, пошто, при разматрању тих предмета, касациони суд већином нема шта да ради, јер се у већини тих дела не расправљају правна питања, већ се цене докази, што долази у круг рада судећих судова а не касационог, и за шта би било довољно гаранције кад би се разматрање тих дела, по којима се прекида кривична истрага, предало првостепеним судовима, који и у случајима § 131. крив. пост., кад је питање о истрази и притвору тужених за дела кривична, раде као последња инстанција. Оваква пак измена закона била би велика олакшица за остале важније послове што долазе пред касациони суд, јер дела о прекиду кривичних истрага долази сада највише касационом суду и само таквих предмета остало је несвршених у прошлој години 1.135, дакле скоро половина од оних по којима касациони суд има да ради.

Завршујући овим преглед о укупном раду касационог суда за прошлу годину и прелазећи на део, у коме ће бити обележене поједине врсте предмета и одлука истог суда, може се још рећи, да ће, ако се не учини поменута измена у закону, редовно увећавање послова што долазе у круг рада касационог суда, изазвати и потребу увећања броја судија у истом суду, ако се хоће да се послови брзо свршавају, као што заиста треба да буде. —

II

Пошто је у првом одељку овога прегледа показан укупан број примљених на рад и свршених предмета остаје још да се покаже рад касац. суда у прошлој години по појединим врстама предмета, које је расправдио, и с врстама и бројем донесених одлука по тим предметима, и то:

А. О раду по кривичним делима

Као што је напред казано касациони суд је имао пред собом у прошлој години свега 8.224 крив. предмета на расправи.

Од ових предмета расправдио је касациони суд у прошлој години:

1. У редовним седницама свога I одељења, и, за време одмора судског у дежурном одељењу, свега 6.248 предмета. Расправу тих 6.248 предмета извршио је овим врстама одлука.

а) *Оснажио је:*

решења истражних власти	1.988
решења нижих судова	1.116
пресуда првостеп. држав. судова	454
пресуда поротних судова	386
пресуда апелационог суда	420

б) *Попуштио је:*

решења истражних власти	475
решења нижих судова	368
пресуда првостеп. држав. судова	159
пресуда поротних судова	70
пресуда апелационог суда	194

в) *Неразмотрених* вратио је што не подлеже разматрању или су амнестиранп

317

г) *Уиуга* дао је судовима и истражним властима

208

д) *Сукоба, изузећа и сиречености* судова и истражних власти решио је

93

2. У општим седницама својим касациони суд расправдио је у 1893. години свега 123 кривична предмета овим врстама одлука:

а) *Одржао је примедбе* својих одељења у 114

б) *Уважио противразлоге* нижих судова у 7

в) *Неразмотрена* вратио 2 предмета.

Према томе у редовним, дежурним и општим седницама својим касациони суд свршио је у 1893. год. свега 6.371 крив. предмет, а остало му је несвршених 1.853 предмета (од којих је 7 за општу седницу а 1.846 за редовне седнице). И тако свршених 6.371 и несвршених 1.853 чине 8.224, колико је свега крив. предмета касациони суд и добио за расправу своју у прошлој години.

Како простор овога листа не допушта нити би иначе било zgodно због штампања да се на овоме месту изнесу у целости табеларни прегледи, који су по пропису састављени и уз извештај поднесени г. министру правде, те да се из истих може видети не само број кривичних дела (кривица) и број свију врста од-

дука по истим делима од стране нижих судова, истражних власти и касационог суда донесених, него и број тужених, осуђених и ослобођених лица, врсте осуда и ослобођења, њихова занимања и друга лична својства и то из сваког округа посебно — то ћу извести овде само општи преглед о томе за *свршене* кривичне предмете.

Тако односно врста и броја кривичних дела — кривица — касациони суд је размотрио и решио у 1893. години

Злочина и преступа :

противу отачаства, владаоца и устава	22
противу закона, власти и јав. поретка	382
противу чиновника и званичника у дужности	234
противу свештеника односно венчања и књига	15
о лажном новцу	14
о лажној исправи	184
о покушају убиства	326
о нехатном убиству	19
о хотичном убиству	383
о парцидному	11
о убиству ванбрачне деце	63
о побацивању деце	21
о одбацивању деце и слабомоћних	7
о злостави са смрћу	31
о злостави обичној	62
о тешкој повреди тела	207
о лакој повреди тела	193
о тровању без смртних последица	18
о недопуштеном лечењу	1
о одвођењу девојака	49
о силовању	95
о лишењу слободе	87
о самовлашћу	74
о блуду	15
о подвођењу	1
о двоженству	1
о родооскврњењу	13
о педерастичији и скотолоштву	16
о богохуљењу	3
о увреди свештеника у дужности	6
о лажном оптужењу	11

о клевети	68
о јавној увреди	234
о простој крађи	229
о крађи из § 222. казн. зак.	202
о опасној крађи	658
о крађи стоке	254
о утаји	239
о разбојништву	173
о насилној изнуди	38
о хајдуковању	18
о јатаковању	17
о превари	148
о лажном банкроству	7
о простом банкроству	17
о кривоклеству	66
о лажном сведочењу	2
о злоупотреби поверења	1
о користољубљу кажњ. по § 286. казн. зак.	1
о повреди туђих ствари	273
о паљевни	194
о поплави	3
о кривицама по изборном закону	258
о кривицама по закону о штампи	78
о кривицама по закону о шумама	252
о самоубиству и случајној смрти	36

За сва ова кривична дела, која су размотрена и решена, било је тужених свега 8.940 лица, и то:

тежака	6.167
општинских часника	865
трговаца и дућанџија	340
занатлија и фабричара	192
чиновника и званичника	196
уредника новина и књижевника	75
учитеља	59
свештеника и калуђера	58
адвоката и пискарача	32
официра и војника	18
лекара и апотекара	12
јавних служитеља	64
касапа	34
механџија и кафеџија	94

надничара и слугу	235
скитница и коцкара	37
Цигана	103
осуђеника	17
странаца	18
женских лица	330

Показавши број тужених лица, треба да се покаже сада и број осуђених и ослобођених с врстама осуда и ослобођења њихова.

Од тужених 8.940 осуђено је свега 1.555 лица, и то:

на смртну казну осуђено је	23	лица
„ робију	587	„
„ заточење	14	„
„ затвор	767	„
„ новчану казну	161	„
„ лишење звања	3	„

а ослобођено је судски свега 1.272 лица, и то:

испод суђења по § 250. крив. пост.	303	лица
као невина и некрива по § 241. крив. пост.	597	„
из недостатка доказа по § 242. крив. пост.	372	„

Свега дакле судски осуђених и ослобођених лица било је 2.827, а остатак до укупног броја тужених, који износи 6.113 лица, или нису ни стављана била под крив. истрагу, већ је ова по § 29. крив. пост. над њима прекинута, или су ослобођена од суђења на основу § 162. крив. пост., јер је таквих решења касациони суд размотрио у прошлој години свега 3.099 и то 2.463 о прекиду крив. истрага и 636 по којима тужени нису стављени под суд. Ну ипак овај број не би био толики, да ту нису урачуната и она лица, која су у току прошле године амнестијом владалачком ослобођена казне и даљег суђења, а таквих је лица било повећи број.

Да би се прегледније видети могло колико је кривичних предмета а с колико кривичних дела (кривица) разних врста из појединих округа судских размотрено у касационом суду у прошлој години и с колико тужених лица као и то колико је било осуђених а колико ослобођених и неосуђених или амнестираних — прилаже се следећи извод о томе:

Било је у размотрених 6.371 крив. предмета

ИЗ КРУГА СУДА	КРИВ. ПРЕДМ.	КРИВ. ДЕЛА	ТУЖЕНИХ	ОСУЂЕНИХ	ОСЛОБОЂЕНИХ	НЕОСУЂЕНИХ И АМНЕСТИРАНИХ
алексиначког	194	188	226	36	19	171
Београда	406	380	366	117	61	188
беогр. подунав.	337	313	524	110	87	327
ваљевског	452	443	552	99	104	349
врањског	161	156	276	52	27	197
зајечарског	154	149	298	66	66	166
јагодинског	208	198	271	72	81	118
крагујевачког	362	345	553	86	53	414
крушевачког	234	229	433	49	44	340
књажевачког	190	185	194	35	17	142
лесковачког	257	248	323	32	42	249
лозничког	232	222	366	48	30	288
милановачког	156	141	199	42	31	126
неготинског	198	189	293	58	41	194
нишког	202	180	230	43	17	170
пожаревачког	697	681	1.044	158	116	770
пиротског	106	94	111	23	15	73
прокупачког	180	164	272	52	55	165
смедеревског	258	251	432	54	51	327
ђупријског	332	292	362	90	59	213
ужичког	529	513	870	104	122	644
чачанског	245	228	304	64	42	198
шабачког	281	241	441	65	92	284
	6.371	6.030 ¹	8.940	1.555	1.272	6.113

¹ На овоме месту има да се напомене да су поједини једни и исти предмети кривични у току године долазили пред касациони суд на разматрање и по два и три пута, н. пр. приликом решења о стављању под суд, приликом суђења, противзлога и т. д. — али је број дела кривичних и број тужених лица по тим предметима само по један пут у рачун узет, те с тога у размотрених и решених 6.371 крив. предмет није било више крив. дела (кривица) од показаних 6.030 ни тужених лица више од 8.940, ма да често у једном крив. предмету има више крив. дела и више тужених лица; а већи број крив. предмета од броја крив. дела (кривица) отуда је: што су поједини предмети свагда и кад су се поново враћали касационом суду на разматрање, узети у рачун пошто су свагда и били предметом засебног разматрања и решавања.

Б. О раду по грађанским предметима

Предмета грађанских спорова и тражбина имао је касац. суд на расправи у прошлој години свега 2.965.

Од ових предмета расправно је касациони суд у прошлој години:

1. У редовним седницама II и III одељења свога и у дежурноме одељењу за време одмора судског расправно је суд касациони 2.418 предмета овим врстама одлука својих:

а) *Оснажио је:*

решења нижих судова	714
пресуда првостеп. судова	252
пресуда апелационог суда	199

б) *Поништио је:*

решења нижих судова	630
пресуда првостеп. судова	176
пресуда апелационог суда	94

в) *Неразмотрених* вратио је 16

г) *Упута* дао је судовима 305

д) *Изузећа и спречености судова* решио је 29

ђ) *Сукоба* решио је 3

2. У општим седницама својим касациони суд је расправно у прошлој години 59 предмета грађ. спорова овим врстама одлука својих:

а) *Одржао је примедбе* одељења својих у 48 предмета

б) *Уважио противразлоге* нижих судова у 10

в) *Вратио неразмотрен* 1 предмет.

Према томе у редовним, дежурним и општим седницама касациони суд *свршио је у прошлој години свега 2.477 предмета грађ. спорова* и потраживања, а остало му је таквих невршених за расправу у 1894. год. 488 предмета, међу којима је 1 био за општу седницу. И тако свршених 2.477 и невршених 488 чине број 2.965 колико је, као што је напред казано, ове врсте предмета касациони суд и добио за расправу.

В. О раду по предметима друге природе

Осим показаног рада по кривичним и грађанским предметима, касациони суд је у прошлој години донео у својим општим седницама још 66 закључака својих и по другим предметима, за које је био по закону надлежан. На име:

а) решио је питања о *одговорности тужених судија* и председника судова у 42 случаја;

б) решавао је о *пензионисању* једног председника првостепеног суда у 2 пута;

в) извршио је *изборе кандидата* за судије виших судова и председнике првостеп. судова у 6 случајева; и

г) дао је *мишљења о разумевању* извесних законских прописа у 16 случајева.

Свега дакле расправно је 66 предмета ове природе, а остала су му од истих невршена 4 предмета о одговорности судија, јер је ових имао за расправу свега 46. —

На завршетку овог прегледа о раду касационог суда мора се напоменути да је у прошлој години касациони суд примио на рад мање 1.973 предмета но што их је примио у 1892. години; али ипак се не може по томе закључити са сигурношћу да ће се послови касац. суду и у будуће умањивати, пошто је вероватно да многи предмети у прошлој години нису могли бити свршени и упућени суду касационом од стране нижих судова и власти и због тога, што су у прошлој години вршена два избора народних посланика, када су, као што се зна, и судови и истражне власти за више дана у својим редовним радovima били спречени.

Ради упоређења о томе како рад касац. суда од прошле године стоји према радovima његовим из ранијих година, нека послужи овај извод, по коме је дошло пред касациони суд:

У ГОДИНИ	КРИВ. ПРЕДМЕТА	ГРАЂ. ПРЕДМЕТА	ДРУГИХ	СВЕГА
1887.	1.892	2.281	523	4.696
1888.	2.126	2.030	552	4.698
1889.	2.228	2.156	549	4.933
1890.	2.850	2.120	789	5.759
1891.	6.441	2.913	646	10.000
1892.	8.025	2.910	544	11.479
1893.	5.895	2.558	1.053	9.506

предмета; али како му је од 1892. године заостало невршених 2.736 предмета, то је касациони суд у 1893. години свршио свега 9.897 предмета, а остало му је невршених 2.345, као што је напред у овом прегледу показано.

Лаза Поповић

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД

I. *Lehrbuch des Wechselrechts*, von Raban Freiherr von Canstein, Doctor der Rechte, k. k. ord. Professor der Rechte an der Karl-Franzens-Universität im Grac. Berlin. 1890.

Велики део богате европске правне литературе представљају радови на меничном праву. Али ако се расклопи ма која књига, у којој се теоријски расправљају поједине менично правне установе, свугде се види један исти систем, систем који ни за плаку не одступа од оног права у коме је изложен менични законик. *Locré* на прилику, који долази у ред најстаријих коментара француског *Code de Commerce*, и даље *Bédarride*, *Nouguier* и други, у главном имају исти систем излагања као и најновији писци *Lyon Caent & Renault*, *Boistel*, *Auguste Laurin* и т. д. Тако је у немачкој па тако и у менично-правној литератури осталих европских народа. Овај досадањи систем излагања, истина, лако је прегледан, али он има једну битну ману, која се састоји у томе што он није систем излагања правних установа, на којима базира менично право, него се по њему чисто излажу менично правне институције, које састављају менични законик. Међу тим у материји меничног права има одношаја који су заједнички за више институција меничних, има карактерних црта, које заједнички одликују разна менично-правна изјашњења. Према томе досадањем систему излагања може се с пуно права пребацити да то није систем јуристичког излагања.

Са свим противно досадањем правцу, поменути писац *von Canstein*, у своме „Науку о меничном праву“ који смо горе наведи, третира менично право на базису система општег права; наводећи да досадањи систем „*hindert die juristische Entwicklung des Wechselrechts und die gehörige Beurtheilung der einzelnen Wechselrechtsinstitute: den erst wenn jedes Rechtsinstitut in Rechts Systeme seine entsprechende Stelle findet, ist die juristische Ausgestaltung desselben gesichert.*“ Излагање менично-

правних институција по јуристичком систему има и ту корист, што се тада боље и очевидније износи њихов правни значај, и изводе консеквенце из постављених начела, јер, вели, писац, „*Mancher Satz, der im System der Wechselinstitute ganz nebensächlich erscheint, gewint im System der (Wechsel) Rechtsinstitute an Bedeutung und führt zur Entwicklung von Folgesätzen, die sonst vielleicht gar nicht an das Tageslicht getreten wären.*“

Из овога што је доведе казано може се већ мислити колико много интереса има ово дело за оне који се баве изучавањем меничног права, и да би наше читаоце упознали са овом новином у правној литератури, упознаћемо их са распоредом самог материјала.

Пре свега писац дели менично право на *објективно* и *субјективно*.

У објективно менично право он уноси: изворе; принципе меничног права, као што су: менична способност, формализмус код меничних послова; јединство меничног права и писменост п т. д.; по том карактер менично-правних норма и литературу. Овамо долази и интернационално менично право са свима својим одликама.

Субјективно менично право дели се у VI одељака: ту долазе: 1. субјекти менично-правних односа, 2. меница, камо долази: појам, биће и врсте меница; битни захтеви и њихова интерпретација; састојци меничне исправе, као што су текст, датум, потпис, адреса, место плаћања; материјал на коме се пишу менице, језик, садржина, веровање у истинитост меничних изјашњења и т. д; најзад менични сурогати; 3. *менично стварно право* које је подељено опет у два дела. У првом се говори: — о општим принципима; притежању и сопствености и начинима којима се до ње долази (по меничном и грађанском праву); о губитку меница, о заштити и менично-правној као и грађанско-правној виндикацији. У другом делу реч је о заложном праву и праву ретенције; 4. *Менично облигационо право*, где долазе: теорије о меници; постанак меничне обавезе, и њено усавршење; нарочите особине меничне обавезе (основ обавезе је форма); врсте меничних обавеза: а) главна обавеза: издавање сопствене менице и акцепт; б) регресна обавеза: издавање трате и пренос; в) акцесорне обавезе: пријемник за част и авал (јамство); дужност (*Dilignzpflicht*) меничног повериоца; обим меничне обавезе и испуњење њено; продонгација и мораторијум; престанак меничне обавезе, нарочито застарелост; меничне тужбе и барање

истих; остале тужбе из менично-правних односа, 5. *менично стечајно право*.

У уводу писац нам излаже историју меница и меничног права, па почињући од првих почетака меничног саобраћаја, од командита, кампсора, гилда, он прелази на средње европске вашаре, излаже нам ту постанак разних акцесорних обавеза меничних, као и утврђење појединих меничних клаузула. После меница са средње-вековних вашара писац се, у нарочитом одељку, бави трговачким меницама „по наредби“ и најзад прелази на модерну меницу, у коме одељку он нас упознаје са значајем Einert-а за теорију данашњег меничног права, с лајпцишком конференцијом, бирнбершким новелама, с меничним групама представљеним у Немачкој, Француској и Енглеској, с бременским правилима и најзад с институтом међународног права.

Све ове одељке писац израђује немачким збијеним стилем, али у исто време врло прегледно, с највећом тачношћу и великим трудом. Као што се види, из напред изнетог наслова, књига се зове „Наук меничног права“ и она то име одиста праведно заслужује, али, што се мора признати, овај наук врло је тежак за почетнике, док је за оне, који су изучили менично право по досадањем систему, право задовољство читати га.

За сад смо само оводило односно ове књиге, а ускоро ћемо се још једном вратити на њу, како би показали и мане оваког излагања.

2. Православно Црквено Право. — По општим црквено-правним изворима и посебним законским наредбама, које важе у појединим самоуправним црквама. Написао д-р *Никодим Милаш*, архимандрит. Задар 1890. године. На великој осмини, стр. 1—655.

До скоро у области православне цркве није било ни једне књиге, у којој би систематски изложени били како закони, који важе за сву православну цркву, тако и они, који важе у појединим самоуправним црквама што данас постоје у православљу. Тај тежак али и благодаран посао предузео је на се д-р *Никодим Милаш*, некадашњи архимандрит и ректор Богословије наше, а сада епископ у Задру. Плод његовог труда јесте књига која је горе наведена. Она се дели у приступ и *ист дела*, а сваки део на неколико глава. За нас као правнике важне су нарочито извесне партије, и како до сад у српској литератури није било ни једне оваке књиге, а међу тим је катедра канонског права

на Великој Школи од свог постанка била вакантна, ми ћемо се на тим партијама мало дуже задржати.

1. *Црква у области права и црквено право у општој системи права.* — Црква је заједница људи на земљи са извесним одређеним смером и пошто је она, према томе, организам друштвени, она мора имати своје тачно одређене законе који нормирају одношаје међу члановима те задруге. Основне законе прописао је Исус Христос, а друге је, на основу истих, издала сама црква по оној власти коју је од њега добила. Ти закони скупа састављају *црквено право*, које се још назива и *канонско право*¹.

Као и свако друго, тако и црквено право може да се посматра у *објективном* и *субјективном смислу*. И кад се црквено право посматра као скуп оних законских опредељаја, који регулишу цркву као један друштвени организам, онда је то цркв. право у објективном смислу; а кад се посматра као скуп законских особина, које припадају члановима цркве према положају што они заузимају у цркви, као друштвеном организму или јуридичким особама, које могу постојати у цркви, онда је то црквено право у *субјективном смислу*.

Из историје црквеног права видимо да је уређење цркве установљено по оном начрту, који је изнесен у еванђељу, и даље, да су установљене потребне службе у њој, одређена јој управа, начин живота и све остало што, према наведеном, спада у црквено право. Али ни само то уређење ни одредбе о њему нису постале садејством државе, јер за пуна три прва столећа хришћанства, држава не само да није цркву потпомагала него је није ни признавала. Црквено право, дакле, савршено се самостално развијало, а кад је најзад држава ступила у везу с црквом, оно не само да ништа није изгубило од своје самосталности, већ, настављајући и даље своје развијање, оно је утицало да се преобрази и једно и друго, онако исто као што се под утицајем хришћанства преобразио и сав друштвени живот тадашњег света.

Ну као што је црквено право самостално наспрам јавног и приватног права према свом постанку, тако је исто самостално

¹ У грчким школама оно се тако у опште назива: *κανονικὸν δίκαιον*. Овај назив долази од старе речи: *κανὼν* којом су Грци означавали све прописе што се тичу цркве и вере. Данас се канонима називају они црквени закони, који се, за православну цркву, садрже у каноничком зборнику, закљученом у последњој четврти IX века, а за римокатоличку цркву оне, који се садрже у *Corpus iuris canonici*. Према овоме појам црквеног права шири је од канонског, јер су у прво ушле и наредбе од IX века.

и по односима који се њиме регулишу. Јер, док се у приватном праву говори о опредељајима, који нормирају односе између људи као приватних лица, а у јавном опет односи сваког појединог члана државе наспрам државе као заједничке целине, дотле у црквеном праву нису заступљени ни једни ни други од поменутих одношаја. Ту се појављује друга једна страна човецијег бића, која тежи вишим идеалима или, да се изразимо црквеним језиком, која тежи к вечности, која осећа потребу уздигнути се од земаљског к небесном и с Богом се сјединити.

2. *Наука о црквеном праву и начин излагања исте.* Ну да би се то постигло, потребна је заједница људи који ће тој узвишеној цели тежити, развијајући се по извесним одређеним законима. Закони ти разноврсне су природе и с тога кад је реч о *црквеном праву* онда се увек мисли само на оне установе црквене, које се тичу односа црквених чланова као друштвеног организма, које, дакле, имају правни значај, а не оне који се односе чисто на веру и морал. Као потврду оваквом схватању, писац наводи како између седам тајана, које броји догматично богословље, постоји и *јелеосвећење*. Она је божанске установе и корисна је за спасење људи; али њоме се ипак наука црквеног права нема посебно да бави, пошто не постоји никакав правни пропис, за примање те тајне. Покрај тога има и других тајана, као што је крштење, које има и верски и правни карактер, али црквено право, кад говори о тој тајни, оно гледа само на то да ли су, у погледу примања те тајне, очувани законски прописи, и да ли је човек кроз њу постао пуноправни члан цркве.

Научно излагање црквеног права може да буде на разне начине. Познати су нам методи: емпирички, историјски, филозофски, историјско-филозофски и историјско-догматички. Писац је узео овај последњи метод као најпоузданији.

3. *Систем црквеног права.* Једно од најтежих питања без сумње је изложити сав материјал цркв. права према захтевима науке. А тај посао у толико је тежи што се канонисти-теоретичари у том питању баш ни мало не слажу. Прва врста неке системе јавља се у XII веку на западу, кад *Бернард Павијански* издаде свој канонски зборник, који је поделио на: судије, суд, клдр, брак и преступ. Покрај ове системе истакла се на западу у XVI веку и система *Павла Ланцелота*. Наш је век пошао новим путем, али ни један од изнесених система није добио ауторитативне вредности. Управо колико има писаца толико и система. Па и наш писац, г. Никодим, има свој нарочити систем

у излагању, који је заснован на организму саме цркве, а који опет састављају црквено уређење, црквена управа и црквени живот. Према томе он је поделио православно црквено право у пет делова и то: I. Извори црквеног права и зборници у којима се ти извори садрже, II. уређење цркве, III. управа цркве, IV. живот цркве и V. одношај цркве према држави и према онима, који цркви не припадају.

4. *Обавезна сила црквених закона.* — Сви црквени закони немају исти предмет, јер док се једни тичу вере, други се тичу црквене дисциплине. Први се називају *догмати* и они су *непоменљиви*, јер се у њима откривене истине излажу, а осуђују заблуде верске; док други закони су *дисциплинарни*, који се са животом народа и сами мењају. Сем ове поделе има још једне, која је основана *по кругу свог дејства*, и тако имамо *опште законе*, који важе за сву цркву а односе се на основну управу црквеноу, и *посебне законе*, који важе само за једну или другу област црквеноу и т. д.

Ну, црквено право не састављају само они закони, које је црква прописала, него и они, које је црква примила од државне власти, али се тичу цркве. Ово се начело оснива на томе, што је у канонским зборницама изречно казано да имају важити државни закони у сваком питању у погледу кога црквена власт није издала своје посебне законе.

Црквени закони важе за свакога без разлике који цркви припада. Незнање закона никог не извињава, наравно ако су прописним начином објављени. Истина, ово формално проглашење закона није нарочито прописано црквеним законодавством, али се је оно увек сматрало као неопходно. У осталом у св. писму има неких места (види књ. I. Мојсијевоу 2. 16. 17; Мат. 5. 17. и др.) из којих се може закључити ова обавезност у проглашавању црквених наредаба.

5. *Црквене законодавне власти.* — А., Највиша законодавна власт у цркви јесу *васељенски сабори*, под чиме се подразумева скуп пастира и учитеља цркве, сабраних по могућности са свију крајева хришћанског света, да заједнички одлуче о питањима, која се тичу све цркве. Радови ових сабора, према ономе што је до сад чињено, односе се: 1. на опредељавање догмата вере и да их излажу у облику симбола, 2. да испитују и утврђују предање вере; 3. да просуђују о сваком учењу, које се истакне у цркви; 4. да прегледају каноне пређашњих сабора; 5. да опредељују начин управе црквене у опште, као и посебних

црква и њихов међусобни однос; 6. да одређују степене и права црквене хијерархије; 7. да врше највишу судску власт над предстојницима црква, па и над самим помесним црквама; и 8. да издају за сву цркву наредбе у погледу уређења, управе и живота.

Васељенски сабори јављају се у историји као ванредни догађаји, који имају значаја не само за цркву него и за државу.

Осим васељенских сабора, црква се може и у обичном свом стању истакнути као општа законодавна власт, ако то потреба захтева. То бива на тај начин, што се какво питање, које има важности за сву цркву, истакне у извесној области; јерарси дотичне области расправе га на свом помесном сабору и одлуку своју саопште осталим помесним црквама, које то примају и усвајају за своје управљање, и тако даље бива док све автокефалне цркве не усвоје исту одлуку као одлуку васцеле (васељенске) цркве.

Тако би се данас могла решити два врло важна питања: *о усвајању новог календара и жењења удових попова.*

Б. *Посебно црквено законодавство* неопходно је потребно уз ово, које смо као опште (васељенско) мало час изложили. Јер, онако исто као што данас у свима цивилизованим државама постоје општи принципи државне управе, па опет за то свака за себе има своје нарочито законодавство, тако и свака помесна црква, као део општег организма, развијајући се под засебним околностима, које често пута никакве везе немају са осталим, — може имати своје нарочито законодавство, не крпећи тиме оно, што је као опште за све прописано. Као законодавни фактори овамо, покрај државе, долазе: а) обласни сабори; б) законодавна власт епископа (познате су нам пастирске посланице) и в) задружни устав.

6. *Црквено судство.* — Кад је већ признато да може бити самосталног црквеног права, онда је неминовна последица да му се мора признати и неповредљивост његова, јер право, које не би било обавезно за сваког, и на вршење којег не би се могао нико нагонити, било би илузорно. На основу овога постоји *црквено судство*, које је самостално у вршењу законске санкције онако исто као што је и црква самостална. Право вршења судства у цркви припада епископима, јер Христос је предао власт апостолима, а наследници њихови су епископи. Тога ради канони и говоре само о епископима, као о судијама у сваком спорном послу међу члановима цркве.

У § 119. свога дела писац нас упознаје с „црквено-судском надлежношћу у својим разним менама“. Нас би далеко одвело кад бисмо, на свом месту, изложили какве је мене црквено судство претрпело у толико векова, па с тога овде напомињемо само надлежност тих судова у данашње време, јер за нас та надлежност у главном и има практичног значаја, пошто је она призната и у нашем закону о црквеним властима. У главном, данас су црквени судови надлежни за суђење свештеничких криваца, које су више дисциплинске природе, као и за суђење парница због уживања црквеног или манастирског имања и парохиских прихода. За злочине и преступе, које се казне по општем казненом законнику надлежни су грађански судови, али ако се свештеник за така дела огласи за крива од стране грађанских судова, он има да се осуди на лишење чина или на какву другу казну мањег реда и по црквеном закону. У погледу световњака црквени је суд надлежан за *брачне ствари*, и то: 1. о незаконито извршеним браковима; 2. о уништају и разводу брака; и 3. о правилности брака.

Најнижа инстанца црквеног или духовног суда саставља *протопрезвитерски суд*. Ово је управно „примирителни суд“, јер ако не успе изравнати спор он га не може одлучити, већ парничаре упућује *епископском суду*, који се иначе назива *духовни суд*, или *епархијска консисторија*. Ови судови у првом степену извиђају и суде све оне предмете које смо односно свештеника и световњака мало час побројали. Има и тако званих митрополијских и патријаршијских судова; ну ти судови постоје према уређењима разних автокефалних црква. За то ћемо ми овде напоменути онај суд који тим судовима одговара. То је *Велики Духовни Суд* у коме председава митрополит или епископ, кога архијерејски сабор за годину дана избере. Овај суд у последњој инстанцији решава по свима предметима, који су прошли кроз епархијске консисторије.

7. *Црквене казне.* — Напред смо навели да чим постоји каква засебна законодавна власт којој је признато право да може у извесном смеру издавати законе, онда се одмах мора признати и право на власт да се казни сваки чин, који вређа одношаје што су законом зајамчени. Отуда и у црквеном праву има казна, којима се иде на то, да се приволи на поправку сваки члан, који је згрешно, како би опет задобило изгубљено добро, које само у заједници с црквом може имати. Тек у крајњем случају црква га лишава те заједнице. Казна црквених има за све-

товњаке као и за свештена лица. За прве постоји казна одлучења, која се у ранија времена, према степену кривице, делила на четири степена кајања. Ну, ово се поступно укинуло и сад имамо само *лишење причешћа за дуже или краће време*; али при смрти ма колики био грех, ако се само грешник покаје, црква га удостојава причешћа, опела и погребом по обредима својим. Уз ово постоји као казна још и *анатема* или коначно исклучење неког лица из цркве. Основ ове казне је у св. писму. За свештена лица постоје ове казне: *опомена*; *укор*; *премештај кривица са оног места које му припада по времену рукоположења на последње место међу равнима му по сану*; *одлучење од места службе на извесно време*; *забрана свештенодејства на време*; *забрана вршења неких свештенодејстава*; *одлучење од места службе на свагда*; *лишење права од сваког свештенодејствовања на свагда, али да може носити свештеничко име*; *свргнуће или лишење права свештенодејства на свагда а уједно и лишење чина*; *свргнуће а уједно и одлучење и најзад анатема*.¹

8. *Имовно право црквено*. — Црквену имовину састављају све оне црквене ствари, које су цркви потребне за њен спољашњи живот и вршење њене задаће. Те црквене ствари деле се на а) *свете ствари*, које се тичу искључиво богослужења и б) *ствари освећене*, на име црквена добра, која служе као извор да се покрију трошкови, како за набављање онога, што треба за богослужење, тако и за издржавање клира и свега осталог што стоји у непосредној вези с општом задаћом цркве.

Писац расправља ову интересну партију свестрано и темељно, и, у засебним одељцима, он нас, и као правник и као црквени човек, упознаје с: „правом цркве на посед“; с „влаштинном црквене имовине“; субјектима црквене влаштине; с тецењем црквене имовине, с повластицама црквене имовине, с управом и употребом њеном. Простор места не допушта нам да о овој партији опширније говоримо, али је срдачно препоручујемо читаоцима „Правника“, јер најзад, ми, и ако нисмо свештеници, ипак смо чланови црквених општина, а као такви позвани смо сви да се старамо о црквеној имовини.

9. *Одношај цркве према држави*. — Хришћанска наука учи да је цркву Бог основао, али тако исто учи, да и држава има свој почетак у нацрту божјег промисла. Услед тога Исус

¹ По нашем закону о цркв. властима не постоје све од ових овде побројаних казна.

Христос и св. Павле и Петар проповедају и налажу потпуну покорност државној власти и осуђују сваку и најмању непослушност према истој без обзира на веровање, које исповеда носилац те власти. Казали смо да је црква независна и самостална у своме кругу, а већ нам је иначе познато да је и држава независна и самостална у своме кругу. Ну да би та самосталност била потпуна и да се не би послови и црквене и државне власти мешале, те на тај начин црква изгубила свој духовни карактер, она је особитим законодавним наређењима забранила својим служитељима да улазе у ма какве биле световне послове, јер Апостол 81. канон каже: „*нико не може два господара да служи*“. На ипак између и једне и друге постоји узајаман одношај, који је тачно нормиран како правом тако и црквеном практиком старијег доба. Та веза је кашто прекидана што носиоци једне или друге власти нису били увек проникнути чистом идејом високог позива цркве.

Из историје источне цркве познати су нам сукоби за владе Лава VI., у почетку десетог века, и Михаила Палеолога у другој половини тринаестог века. Да ли овде да напоменемо и сукобе који су се дешавали у нашој држави, и који су се свршили с поразом црквених великодостојника? Мислимо да не треба, јер су нам свима довољно познати. Међу тим ти сукоби и ранији и скорији и ако су уносили пометњу у односима државе и цркве, ипак они нису били таки да би могли створити неку нову теорију о односима ова два фактора.

У новије време да би се ти сукоби избегли одређује се тачно круг рада и једне и друге установе. Тако, опште је утврђено да:

1. Црква је самостално надлежна да пресуђује све послове духовне природе, као што су: а) вера и хришћански морал; б) црквено богослужење; в) тајне; г) унутрашња управа; д) примање верних и неверних; њ) примање у клир; е) примање калуђера; ж) управљање црквеном имовином; з) духовни суд; и.) законодавство, које се односи на унутрашњи живот црквени.

2. Држава је самостално надлежна да пресуђује: а) грађански и политички положај поданика оба реда; б) послове приватног права; в) послове, кад се тиче повреде државних закона; г) грађански и политички значај службених списа цркв. власти; и д) значај који могу имати за државу чини, који су црквом извршени, а посебно тајне.

3. И црквена и државна власт надлежне су у свима оним пословима, који се непосредно тичу и цркве и државе, као:

одређивање граница црквених области; оснивање епископија, парохија и др; установљење празника; подизање цркава, гробља, завода и др; оснивање манастира, црквених школа; постављања на епископска, парохиска и слична места; вођење црквених књига, и т. д.

Ми нарочито овако подробно износимо круг рада државне и црквене власти, што је се у последње време био породило ужасан сукоб између нашег министарства за црквене послове и митрополије о надлежности. Оспоравано је то право и с једне и друге стране и у томе се дотле дотерало да једна страна није хтела признати првенство ни у ком питању, а кад погледамо на делокруг, што је у овој књизи изнесен, онда видимо да је и једна и друга страна грешила!

Овде је место да напоменемо и то, како је учење о одношају међу црквом и државом друкчије по црквеном праву римокатоличке цркве, а друкчије у протестанском и православном праву. Јер, у римокатоличкој цркви *papa* је представник црквене власти и сматра се за суверена, од кога су зависни сви римокатолици ма у којој држави били. С тога, ради одређивања верског положаја њиховог у појединим државама, установљавају се *конкордати*. Први такав конкордат је склопљен 1122 године, међу папом *Каликетом II* и царем *Хенриком V*.

Код *протестаната* глава је цркве владалац земље, који има власт не само у спољашњим него и у унутрашњим пословима цркве, дакле веровања. Тако исто и *Англиканци*. Данашњи црквено-државни одношај у православним државама уређен је према положају, који заузима православна вера, као државна вера, а где тога није зависи од помесних уредаба, које се често мењају.

10. *Црквена и државна толеранција*. — У самој ствари толеранција значи одношај између разних хришћанских вероисповеди и одношај државе према њима. Према томе израз „толерианција“, није баш најпогоднији. Верска толерианција дели се на: а) догматичку, б) црквену; и в) државну. Кад је реч о државној толерианцији, онда се ту гледа у каквом положају стоје поједине вере према дотичној државној власти, а тај положај зависи све од тога, да ли у држави има тако зване „веледајуће вере“ (*religio dominans*) или не. У нас је православна вера „државна вера“, а све остале се налазе у односу толерираних, и од државне власти зависи колика ће им права признати. Спрам овога све оптужбе, које су и ђаковачки бискуп *Штросмајер* и папска столица, преко бечког нунција и дипломатског представ-

ника аустријског у Београду, чинили против наредаба нашег министарства просвете и црквених послова, а које су издате у погледу католичке вере, за време док је приказивач ове књиге био шеф црквеног одељења, нису биле ни мало основане. Са свим је друга ствар, ако у држави не постоји државна вера; ту влада начело равноправности (*paritatis*) и с тога поданици свију вероисповести уживају подједнака права.

Изложивши на овом месту бар оне партије „православног црквеног права“, које су за нас правнике од непосредне вредности, ми смо, на тај начин, надамо се, упознали наше читаоце и са садржином црквеног права и са вредношћу саме књиге, којом је г. Милаш обогатио нашу стручну књижевност. И, кад узмемо у обзир силан материјал који је ту прикупљен, кад признамо да у литератури целокупног православног црквеног права, до сада још није било оваке књиге, па кад то доведемо у везу са оним систематским распоредом материјала и научном обрадом истога и у погледу црквених и правничких захтева, онда морамо признати да је г. Милаш овим својим радом учинио праву задужбину, која ће му оставити трајан спомен у реду српских најодличнијих аутора. Али, кад ову похвалу изречемо, ми не скидамо с ума ни ону истину по којој ништа на свету није апсолутно савршено. За то ћемо овде и то признати, да у комесалном материјалу, који је ту прибран и у гомили изнетих начела и теорија о појединим верским стварима, може какав стручњак и пронаћи нешто су чим се не би могао сложити; али ко познаје каква је борба постојала у ранијим вековима о разним верским питањима, тај ће бити задовољан потпуно, што је нашао место где су она историјски проучена и дато мишљење о ономе, што данас као важеће постоји. Него да оставимо верску страну стручницима да они то оцене, а ми да кажемо: како се нама нарочито допада темељно и врло јасно излагање правних принципа. И тако кад резумирамо све што би се имало и добро и зло рећи о овој великој књизи, можемо казати: да је све добро само није добро често враћање на ствари које су једном већ разложене.

3. Трговински Уговор између Србије и Аустро-Угарске. — Прва књига. Службено издање министарства финансија. Цена 3 динара. Београд 1893.

Трговачки уговори у опште се деле на праве трговачке уговоре, на уговоре о трговини и пловидби, на уговоре о при-

јатељству, трговини и пловидби и т. д. Ну поред ове поделе има и других. Тако н. пр. зна се да су у свима трговачким уговорима најзначајније стипуле тачка о праву најповлашћеније земље и врста тарифа. С тога се то и узима за критеријум поделе трговачких уговора, и тако имамо: 1. *уговоре који садрже само тарифске стипуле*; 2. *уговоре који садрже клаузулу о праву најповлашћеније земље*; и 3. *уговоре у којима се обе ове стипуле налазе*. У данашње време прва категорија уговора није више у обичају; других се још налази, али су најважнији и најчешћи уговори треће врсте.

У ту категорију долази и наш тргов. уговор с Аустро-Угарском.

Тај уговор је ратификован 19. јуна односно 1. јула по римском 1893. год.; према томе и његова важност почиње тога дана, а пошто је закључен на десет година, то ће се његова важност простирати све до 1931. децембра 1903. године. Карактеристично је да у уговору савршено ништа није казано односно дана кад уговор има ступити у живот, јер све што је односно тога казано у чл. XVII гласи: „Овај ће се уговор ратификовати и ратификације ће се изменити у Бечу што се пре може.“ Међу тим кад се узме на ум да Устав наш наређује да „трговачки уговори вреде тек пошто их одобри Народна Скупштина,“ и да никакав уговор не може имати вредности пре него што се испуне све потребне погодбе, онда је јасно и није потребно то нарочито наглашавати, да ће трговачки уговор важити пре него што се у парламенту изгласа и ратификације буду измењене.

Уговор овај има 17 глава, а садржина његова може се овако поделити:

1. У члану I уговора предвиђена је клаузула да ће између земаља уговорница бити потпуна слобода трговине и бродарства. Ова клаузула последица је државног суверенитета, по коме свака држава може стављати странцима и њиховој трговини какве хоће погодбе. Али у данашње време народи су дошли до уверења, како је узајамна трговина неопходно потребна, како би се на тај начин могли користити напредцима и природним богатством других народа, тако да свака држава допушта слободну трговину у границама своје територије. Само што се то не може разумети тако, да су странци ослобођени свију царина и осталих дажбина. За то је у другом одељку чл. I нашег уговора изречно казано, да ће се то право слободне трговине

састојати у томе, што ће: „поданици сваке стране уговорнице уживати на земљишту друге стране иста права, повластице и олакшице у трговини и пловидби, које уживају сада или ће у напредак уживати у тим земљама њихови сопствени грађани и поданици највећма повлашћене државе.“

У чл. II поименце су именована права аустро-угарских поданика у Србији и обратно. Од ових су најважнија: да могу прибављати покретна и непокретна имања, да их могу отуђивати; да могу трговати; обављати своје послове пред судом и т. д. и т. д. Ну по себи се разуме да се аустро-угарски поданици имају у том погледу придржавати закона и уредаба које важе у Србији, као и српски оних што важе у Аустро-Угарској.

Изузетак од овог правила учињен је за задужбине, корпорације, удружења и у опште сва правна лица у Аустро-Угарској, која, осим трговачких друштава и друштава за обезбеђење, не могу никојим начином прибављати непокретна добра у Србији, као што и оваке установе на земљишту српском не могу имати таквих добара у Аустро-Угарској.

Само се по себи разуме да су поданици сваке стране уговорнице, на земљишту друге стране, ослобођени од сваке војне службе, од обавезног службеног посла при судовима, државној администрацији или општини, као и од сваког ратног намета, изузимајући при том терете које повлачи власништво непокретних добара.

2. Стране уговорнице обвезују се да не спречавају узајамну трговину никаквом забраном увоза, извоза или провоза.

Најважније питање у сваком трговачком уговору без сумње је питање о увозу. И зато, кад се две државе споразумеју на овој тачци, онда су остала питања о извозу, провозу и т. д. само ствар стилизације. Овај значај питања о увозу проистиче колико из фискалних толико и економских обзира, јер свака држава гледа при том да двоје постигне: прво извесан приход на царинарницама, а друго да заштити своје продукте од конкуренције страних.

Да не би из ових обзира једна од страна уговорница чинила сметње увозу извесних продуката, чланом V-им уговора предвиђено је да се увоз може забранити само у извесним случајима, и то:

а) за државне монополе, који су сад или који се у напредак могу завести;

б) с обзиром на санитарску и ветеринарску полицију; и

в) у ванредним приликама у погледу ратних набавака.

Наравна је ствар, да је при том уговорено и то, да роба, по пореклу или манифактури, аустријска или угарска, има, при увозу у Србију, плаћати извесну царину, која је за сваки артикал предвиђена у нарочитој тарифи.

У уговору се може фиксирати царинска тарифа, која је дотле постојала, или се може сложити на нову тарифу, којом ће се задобити нови уступци. Први наш трговачки уговор с Аустро-Угарском имао је такође својих тарифа, и с тога се, односно извесних артикала, остало на ономе што је раније утврђено, а у многим погледу учињени су уступци од стране Аустро-Угарске, те се на тај начин може рећи да је нови трговачки уговор учинио неки напредак у погледу наших интереса. У тој тарифи одређен је максимум такса, које се имају наплаћивати за све време трајања уговора, а корист од тога очевидна је, јер је на тај начин избегнуто то, да се чине неповољне измене, које би јако шкодиле сталности трговине. Међу тим ништа не смета да се тај максимум смањи на тај начин што ће се с којом другом државом закључити уговор, у коме би таксе биле ниже, јер је у чл. VIII уговора изречно казано: „да се обе стране уговорнице обавезују, да производима земље и индустрије друге стране, не само у количини царине и узгредних такса, које се наплаћују при увозу и извозу, него и у начину наплате и у обезбеђењу тих царина и узгредних такса, као и у опште у царинском поступку о увозу, провозу и извозу, даду сваку повластицу слободнију или олакшицу која је већ дата или буде у напредак дата којој трећој држави, тако да се таква повластица самим тим и без икакве накнаде одмах простире и на производе земље и индустрије друге стране уговорнице.“

3. У овим речма члана VIII садржи се друга једна клаузула: *о праву најповлашћеније државе*. Та клаузула још је тачније изложена у одељку другом наведеног члана I уговора. О корисности те клаузуле г. Вељковић, у својој књизи „Les traités de commerce,“ каже: „Уношењем тарифе у уговор или трговачку конвенцију, земље се осигуравају у сталности уступака, које су успеле задобити. Права увоза, извоза и провоза, о којима је ту уговорено, не могу бити мењана за све време трајања уговора у неповољном смислу пре него што би то обе стране одобриле. А пошто су на тај начин тако гарантована права, то је, неоспорно, корисно за народ. Јер тиме је створен

сталан основ за трговачке операције, пошто је трговина заштићена од наглих и штетних промена у законодавству, што често бива у земљама које немају никакве обавезе у погледу тарифа. Али није тешко увидети да овај резултат, ма колико да је важан, ипак није довољан кад се погледа на савремену међународну трговину. Овај се недостатак поменути клаузуле састоји у томе, што ту има опасне празнине, а која се састоји у томе, што једна земља, рецимо А., закључивши уговор са земљом Б., доцније закључи уговор и са државом В., па овој учини знатније уступке. Ови уступци могу да умање, а кашто и са свим да униште користи којима се земља Б. надала. Овај последњи резултат увек ће се показивати кад год се држава В. на пијаци државе А. покаже као конкурент земље Б.... Да би се то, дакле, избегло у трговачким уговорима и конвенцијама уноси се клаузула о праву најповлашћеније земље.“

Овој клаузули је смер, да се свакој од страна уговорница, осим оних уступака, који су изречно учињени у самом уговору, признаду и све друге повластице и олакшице, које постоје или могу доцније да постану у корист какве треће државе. Тако н. пр. кад би Аустро-Угарска признала ма којој другој држави право на увоз, рецимо, пшенице под лакшим погодбама, онда би и Србија, на основу чл. I и VIII трговачког уговора, имала права користити се тим новим уступком.

4. По својој географској положају Србија се налази на оном великом путу, који сувим везује Исток са Западом. Железничка пруга, која почиње од Париза, па примајући у себе безброј споредних пруга, пролази кроз Беч, Пешту, Београд и даље иде на Софију и Цариград, неоспорно је најзначајнија веза између трговине најудаљенијих тачака европског континента. Услед тога кроз Србију пролази маса страних еспапа и продуката. По својој суверенитету она би могла да одреди извесну таксу за провоз тих продуката, и, како је за Цариград и обратно то најкраћи суви пут, она се не би имала бојати да ће због тога провозна трговина ударити другим путем, који обилази српску државу. Али заједнички интереси толиких моћних држава с једне стране, а приходи железнички с друге стране, као и то, што је искуством доказано да се у једној земљи стварају живе и велике пијаце, ако је у њој велика провозна трговина, узрок је, што се Србија одрекла овог права и у чл. VI свога трговинског уговора с Аустро-Угарском предвидела оваку одредбу: „Роба сваке врсте, која долази са земљишта једне

стране уговорнице или улази у исто, биће на територији друге стране узајамно ослобођена сваке провозне дажбине и сваке трошаринске таксе, па било да се провозе непосредно или да се за време провоза имају стоварити, сместити у депо или ново стоварити.“

Само што је свакој држави у опште, па и нашој, допуштено обратити потребну пажњу, да се таква роба изнесе ван граница њене територије; јер би се могао десити случај да се роба измени за време преноса, те на тај начин да се избегне плаћање царинских такса. Та пажња састоји се у томе, што се пломбирају колета, која се преносе, а ако се бале не могу пломбирати, онда се та контрола врши нарочитим људма, који робу прате, или иначе. Све ове мере никад се не предвиђају у уговорима, јер су то ствари које припадају земаљском законодавству.

5. Често пута бива да се, после закључења трговачког уговора, у једној или другој држави уговорници уведу извесни порези, акцизи, трошарине државне и општинске на извесне артикле, те се тако повећа сума оних плаћања, која су предвиђена за увоз тих артикала. На тај начин наноси се сметња увозу, и услед тога свака страна уговорница врло би радо настојала на томе, да се у уговор унесе одредба, којом би се забрањивало увођење таквих дажбина после закљученог уговора. Али таким поступком крњио би се суверенитет дотичне државе и она би била доведена у незгодан положај, што не би могла, у случају какве потребе, за све време трајања уговора, повећати своје приходе. Истина, остало би јој једино средство, а то је да установи нове дажбине или повећа старе, али само на оне артикле, који се израђују у земљи, а не и оне, који се доносе из државе с којом је везан трговачки уговор. Наравно да би такав поступак ишао на очигледну пропаст земаљске индустрије, па с тога у историји међународних уговора једва наплазимо на два три уговора, у којима је предвиђена оваква стипула. Тако, у историји тргов. уговора наплазимо да је у уговору, закљученом између Француске и немачког царинског савеза године 1862., изречно предвиђено да се на вино, алкохоле и масти, порекла француског, не може ударати никакав нови намет осим оног што је уговором предвиђен. У члану 9. апендеја 5. француско-швајцарског уговора од 1882. године тако је предвиђено за ракију и ливере француске, а у уговору, закљученом између Шведске и Норвешке од 1883. године, пред-

виђено је да се никакви нови намети не могу установити за шпањолска вина и т. д.

У нашем уговору изречно је предвиђено да се могу и за време трајања уговора установљавати нови намети, али је у исто време утврђено да ти намети морају бити савршено подједнаки како за оне артикле који се израђују у земљи тако и за оне (исте врсте) који се увозе из Аустро-Угарске и обратно. Тај члан X, у коме се ово питање предвиђа, гласи: „унутрашње дажбине на производњу, фабрикацију или потрошњу, које су ударене или које ће се ударити на земаљске производе, било за рачун државе, било за рачун општина или корпорација, неће се моћи ударити ни под којим изговором, ни веће ни теже, на сличне производе пореклом из области друге стране уговорнице.“

У кратким потезима ми смо хтели упознати наше читаоце с клаузулама које су предвиђене у нашем трговачком уговору. Осим овога имало би се још нешто рећи о одредбама чл. XIV, које говоре о заштити проналазака, цртежа и индустријских модела, трговачке фирме и трговачке марке. Партија та интересна је како с гледишта практичног живота, тако и с гледишта права, јер се у новије доба основало читаво право жиговине. Али важност овог права захтева да се што исцрпније обухвати, па како томе овде није место, ми смо слободни упутити читаоце на расправу г. Милана Марковића, адвоката, која је о томе оштампана у свескама ранијих година овог часописа.

4. Закон о устројству царинарница. Службено издање министарства финансија. Књига седма. Цена 1 динар. Београд 1893. године.

Царинарнице су државне установе, које зависе непосредно од министра финансија и којима је задатак да наплаћују царину и друге таксе и дажбине, по нарочитим законима и тарифама, за државу, округ, срез или општину, на робу, која се у земљу уноси, износи или провози.

Царинарнице су по правилу на граничној међи, а ако то економни и финансијски обзир захтевају, могу се установити и у унутрашњости земље. Оне се деле у 4 класе, а карактерна разлика између ових класа састоји се у томе, што царинарнице I класе имају неограничену службу, док је рад осталих класа ограничен.

Закон о царинарницама у Србији постоји од 12. децембра 1863. године, али је он од то доба претрпео важне измене и допуне, и то: први пут 4. јуна 1864. год.; други пут 10. јануара

1879. год. и најзад 10. августа 1893. године. Ну и пре закона од 12. децембра 1863., постојало је „Устројење царинарница“ од 23. маја 1850., као и многе друге уредбе и решења, која су издавана после поменутог „Устројења.“

Цео закон подељен је у 15 глава и 126 параграфа. Њима су обухваћене одредбе о експедирању робе у опште, о увозу, извозу и провозу еспапа, о поступку с еспапима, који се носе на панађур или иначе ван границе, па се опет врате, или који се носе ради прераде; о стоци, која се мршава тера на гојење у страну државу, па се угојена натраг враћа и обратно; о храни, која се на млевење носи ван границе, па се самлевена натраг враћа и обратно; о поступку с еспапима, којима се не зна господар; о поступку с путницима и еспапима на које се царина не наплаћује; о награди званичника и о месном провозу из једног места у друго место Србије.

Ну од свију одељака овог закона за нас је најважнија глава *петнаеста*, која говори: *о казнама за утају и неистиниту пријаву, и о кажњенију оних, који еспап крадом у земљу уносе, износе, и о наградама за оне, који за ово поткажу.*

Ми ћемо све одредбе прегледати по следећем реду.

1. *Врсте кривица.* Према §§ 110. и 111. закона о царинарницама као *царински преступи* казни се:

1) спекулација са стварима, које су ослобођене од плаћања царине зато, што су пренесене под видом за потребу Краља, дипломатског особља, за државне потребе и збирке јавних завода за науку и вештину.

2) изнашање робе из смесничких магацина пре прегледа и плаћених такса.

3) утаја или неистинито пријављивање робе, на коју се царинске дажбине плаћају.

4) тајно уношење или изношење (кријумчарење) еспапа или производа на које се плаћа царина, монополна такса и трошарина.

По § 112. као *царински преступи* сматра се:

а) кад се у пријави, товарном листу и у опште исправи, по којој има да се сврши какав посао о роби, упише више или мање колета него што их има; и

б) кад се колета упишу по облику, марки и нумери друкчије од оних, која се прегледом нађу.

Кривице, под 1) именоване, казне се наплатом *10 пута* веће царине, трошарине, монополне таксе и обртне порезе.

2. *Казне.* — Кривице означене под 2) казне се наплатом *четири* пута царинских дажбина. Ова се казна може заменити затвором, рачунајући у дан затвора 10 динара, на случај да казну не може осуђени платити.

Кривице напред означене под 3) казне се одузимањем свију кријумчарених ствари, као и средстава којима је то извршено. Ну покрај овога кријумчари се казне и десетогубом царином што се може заменити затвором.

Царински преступи казне се са 2 динара од сваког колета које је више или мање пријављено, као и за сваку погрешку по облику колета, марки или нумери.

3. *Застарелост.* — Кривице по закону о царинарницама застаревају за *годину дана* од кад је еспап тајно пренет.

Према § 123. поменутог закона царинска казна, без разлике царинења, изриче се према закону о општој царинској тарифи; а за обртну порезу према закону о непосредној порези; за трошарину према закону о трошарини, а за монополну робу према закону о монополима.

4. *Поступак извиђања.* — Све кривице по закону овом у царинарницама I и II реда решавају пуноважно цариник као управник и још два указна чиновника. Против њихове осуде жалба се подноси министру финансија у року од 15 дана, рачунајући од дана саопштења. Жалба се предаје оном надлештву, које је одлуку изрекло. Последња је инстанција Државни Савет, коме се, на одлуку министра финансија, може поднети жалба у року од 30 дана.

5. *Поређење закона царинског с општим казним законом.* — Овде је вредно напоменути да између закона о царинарницама и општег казног законика има извесног сукоба; јер док се по првом закону утаје царинске казне десетогубом дажбином, која се може претворити у затвор, дотле § 147. опште казног законика наређује да се казни робијом онај, који, у намери да себи какву корист прибави или да другима шкоди, лажну исправу начини или праву преиначи и њом се послужи, да се казни робијом до пет година.

Пред судом вароши Београда био је један случај царинске утаје, која је учињена на основу фалсификоване царинске исправе. Дотични трговац је поднео лажну исправу у намери да плати мању царину, и суд варошки узео је да овде постоји кривица, која се казни по општем казном законнику. Нама нису познати судски разлози, али, према свима приликама, суд

је узео да се у делима оваке природе налазе два независна кажњива дела: једно дело прикривања или утаје еспапа за које ће деликвент бити кажњен, по закону о царини, десет пута већом царином него она што ју је требао платити. То је ствар *sui generis*, која нема никакве везе с другим делом: прављењем лажне исправе, што се, опет, казни по општем казн. закону, онако исто као што је то случај и код осталих специјалних закона. Јер, н. пр. по закону о црквеним властима свештеник, осуђен за дела из главе XII казн. законика, може бити, поводом исте кривице, осуђен и по закону о црквеним властима од стране духовних судова.

Поменути кривични процес још није дефинитивно расправљен, јер се сад налази на решавању код апелационог суда. Ми ћемо пратити ову интересантну парницу и кад буде коначно расправљена код највишег суда, саопштићемо је читаоцима „Правника.“

Ђ. Б. Несторовић

Г Л А С Н И К

Стари и нови Устав. — Његово Величанство Краљ својом прокламацијом од 9. маја 1894. год. обуставио је Устав од 1888. године у свима његовим одредбама и привремено вратио у важност Устав од 29. јуна 1869. године, наглашујући у исто време да ће, у договору с народом, у своје време, на основу стеченог искуства, приступити изради новог земаљског Устава.

У живот повраћени закони. — Наредбом од 9. маја ове год., којој је дата сила закона, Његово Величанство Краљ, на предлог министарског савета, вратио је у важност:

1. Изборни закон скупштински од 10. октобра 1870. године (Зборник 23) с изменама и допунама од 12. октобра 1870. године (Зборник 23) и од 15. јула 1884. год. (Зборник 40);

2. Закон о пословном реду у Народној Скупштини од 1. октобра 1870. год. (Збор. 23);

3. Закон о пословном реду у Државном Савету од 5. октобра 1870. год. (Збор. 23);

4. Закон о штампи од 12. марта 1881. год. (Збор. 36) с изменама и допунама од 12. јула 1882. год. (Зборник 37) и од 11. маја 1884. год. (Збор. 40);

5. Закон о зборовима од 11. јула 1884. год. (Збор. 40);

6. Закон о општинама од 24. марта 1866. год. (Зборник 19) с изменама и допунама од 8. октобра 1875. год. (Збор. 28), од 14. јула 1878. (Збор. 33), од 28. децембра 1879. год. (Збор. 35), од 11. јула 1884. год. (Збор. 40) и од 24. априла 1885. год. (Збор. 41).

Престају важити по истој наредби:

1. Закон о изборима народних посланика од 15. марта 1890. године (Збор. 46) с изменама и допунама од 28. јануара 1891. год. (Збор. 47);

2. Закон о пословном реду у Народној Скупштини од 1. новембра 1889. год. (Збор. 45);

3. Закон о пословном реду у Државном Савету од 2. фебруара 1891. год. (Збор. 47);

4. Закон о штампи од 31. марта 1891. год. (Збор. 47);
5. Закон о јавним зборовима и удружењима од 31. маја 1891. год. (Збор. 47);
6. Закон о општинама од 25. нов. 1889. год. (Збор. 45);
7. Закон о уређењу округа и срезова од 1. јула 1890. године (Збор. 46);
8. Чланови 7—24. закључно у закону о судијама од 9. фебруара 1881. год. (Збор. 36) и његовим изменама и допунама од 5. фебруара 1891. год. (Збор. 47);
9. Чланови 3. и 5. у закону о уређењу Гл. Контроле од 1. маја 1892. год. (Збор. 48);
10. Чланови 4. и 6. закона о административној подели краљевине Србије од 15. марта 1890. год. (Збор. 46);
11. Исто тако престају важити и све остале законске наредбе, које су потекле из ових укинутих закона.

Истражне судије су остале и даље као истражне власти, само што им је највишом наредбом од 15. маја 1894. год. одузето истраживање и суђење по иступним делима из тач. б. и в. чл. 18. и чл. 28., 30 и 31. закона о истражним судијама. Ови послови у будуће прелазе у надлежност општинских и државних полицијских власти по прописима § 4. а. и § 15. и 16. полицијске уредбе.

Окружна начелства. — Највишом наредбом од 13. маја 1894. године повраћено је: 1. устројство окружних начелстава и главне дужности средских начелника од 12. маја 1839. год. (Збор I стр. 78), и 2. настављења, издата као додатак доташњим полицијским уредбама, од 8. јула 1839. године (Збор. I стр. 84). — Уједно је наређено да «надлежност окружних и средских власти за вршење службених послова по појединим законима и наредбама остаје иста, као што и сада постоји,» и да «несвршене и нове послове, који се тичу округа и срезова, а који су до сада спадали у надлежност окружних и средских самоуправних власти, од сада врше за округе окружни начелници, а за срезове средски начелници, у границама по прописима и начинима који су постојали пре закона о уређењу округа и срезова од 1. јула 1890. године.

Размештај судија виших судова. — На место г.г. Димитрија Радовића председника, и судија: Димитрија Ђ. Миловановића, Борђа С. Новаковића, Борђа Симића, Павла Јанковића, Стевана Ј. Петковића и Светозара Јањића, који су пензионисани, и Косте Гребенаровића, Милутина Ј. Марковића и Васе Манојловића, који су отпуштени, постављени су: за председника Атанасије Р. Бабовић, председник апелационог суда, а за судије: Милош М. Прокић и Милош П. Трпезић,

судије касационог суда у пензији; Алекса С. Јовановић, начелник министарства правде; Живко Недић, судија касац. суда у пензији; Сима В. Симић, судија апелационог суда; Антоније С. Пеливановић, правни референт министарства грађевина; Андра Ђ. Грујић, председник првостепеног суда у пензији; Драгутин Ж. Петровић, судија апелац. суда и Владимир Тајсић, председник београдског првостепеног суда округа подунавског.

У апелационом суду, на место судија г.г. Раке Филиповића, коме је уважена оставка, Саве Врачевића и Стеве Вуковића, који су пензионисани и Михаила Бончића, који је отпуштен, и оних, који су премештени у касациони суд, постављени су: за председника Арон Нинчић, начелник министарства унутрашњих дела; за судије: Милан Јоксић, окружни начелник у пензији; Риста Марковић, секретар прве класе у касационом суду; Јездимир Чекић, председник првостепеног суда у пензији; Божидар Мутавић, судија првостепеног алексиначког суда; Јован Аћимовић, судија првостепеног београдског трговачког суда и Никола Петровић, председник ћупријског првостепеног суда.

Размештај председника првостепених судова. — Указима од 11. и 15. маја 1894. године постављени су:

- за председника лозничког првостепеног суда Таса Николајевић, председник смедеревског првостепеног суда;
- за председника смедеревског првостепеног суда Лазар Протић, председник алексиначког првостепеног суда;
- за председника алексиначког првостепеног суда Стеван Јанковић, председник ваљевског првостепеног суда;
- за председника крагујевачког првостепеног суда Димитрије Стојковић, председник ужичког првостепеног суда;
- за председника ужичког првостепеног суда Јоксим Мићић, начелник четврте класе округа ужичког;
- за председника ћупријског првостепеног суда Вељко Ђ. Рајковић, председник првостепеног суда у пензији;
- за председника ваљевског првостепеног суда Радисав Милошевић, судија чачанског првостепеног суда;
- за председника првостепеног суда за варош Београд Милсав Радивојевић, судија истог суда;
- за председника првостепеног београдског суда подунавског округа Алекса Васић, судија истог суда;
- за председника горњо-милановачког првостепеног суда Алекса Павковић, судија истог суда;
- за председника пожаревачког првостепеног суда Љубомир Каменичић, судија истог суда;

за председника пиротског првостепеног суда Живко Д. Ђорђевић, судија врањског првостепеног суда.

Пензионисани. — Стављени су у пензију: Јован Јев. Арсић, председник крагујевачког првостепеног суда и Мијаило Димитријевић, председник лозничког првостепеног суда.

Отпуштени су: Јов. Јеличић, председник пожаревачког првостепеног суда и Велимир Милојковић, председник пиротског првостепеног суда.

Зликовац као проказивач.¹ — За време управништва уредника овог часописа познати зликовац Неша Никитовић учинио је напад на кафану Срете Н. на Дорћолу. Срета је наишао на злочинца и напао га. У узајамној борби Никитовић револвером тешко обрани Срету у врат, али и себе у прса. Једног дана, за време свог боловања у опште државној болници, Никитовић поручи тадашњем управнику вароши да дође к њему у болницу ради врло важног саопштења. Управник му учини по вољи и том приликом Никитовић му на само саопшти како он нешто зна о убиству Змијанића и Тоше Савића, пређ. кафеције код „Балкана.“ али све што је тада у прекидима казао своди се на то: да су га, прошле године у пролеће, по изласку с робије, нашао два човека, које дотле није познавао, и на „Теразијама“ пред кафаном код „Уроша“ питали га: „има ли изгледа за какав ћелепир?“ Један је, вели, омален, плав, у кратком капуту, док је други био већи. Људи се чине као грађани, на које се не би могло посумњати да су убице. И кад им је он одговорио да о томе ништа не зна и да њих не познаје, они су му, као у иронији, одговорили, да их он мора познавати и да треба њима да се повери, јер су они извршиоци поменутих злочина. У своје време (биће на крају априла месеца прошле године) он је тај случај саопштио тадашњем члану квартга савамашког, и могао би, вели, та лица познати, кад би прездравио и био пуштен у варош.

Никитовићева рана тада још није била зарасла. Он је био још у малаксалом стању због изгубљене крви, те се није могло ништа даље предузимати. Међу тим, са свим природно, ствар се није могла оставити без даљег рада, и с тога је овај састанак и разговор с Никитовићем био повод саветовања у министарству унутрашњих дела. И у премишљању шта би све требало учинити ради проналаска правих

¹ Услед извесне погрешке у „Гласнику“ прошлог броја „Правника“ под насловом „Извесне индиције могу да прокажу злочинца,“ оштампани су неки подаци о убиству Змијанића и још неких Београђана, на начин веома неразумљив тако да се управо не зна шта се хтело изношењем тих података. Уредништво није имало намеру да ову ствар износи сад, али кад је већ овако испало, принуђено је да речене податке оштампа онако како је то требало да буде.

криваца у поменутих злочинима, г. Таса Миленковић, тадашњи начелник полицијског одељења, из својих бележака изнео је ове интересантне податке:

1. — — — — —
2. — — — — —
3. — — — — —
4. — — — — —

5. Никитовић тврди да је тај човек још у слободи и скромно али чисто обучен.

Према свему изложеном фотографија злочинца, који је прави извршилац поменутих убиства, била би ова:

Он је плав човек. Тако око 40 година. Прилично цун и развијен. Има снажну мишицу. Поуздану руку. По занимању касацин или тако што Обичен доста лепо. Виђа се у средњем престоничком друштву. Извршио је сва три поменута злочина.

Полицијски агенти добили су налог да на оваког човека обратe пажњу.

У исто време у министарству су између тадашњег начелника и управника чињене подобне комбинације и о другим злочинима, који су извршени у Београду, као: о убиству Боке бакалина на великој пијаци, Игњата Станимировића, члана касационог суда, Александра Николића, чиновника на Врачару, Селинског, инжењера на „Шанцу“ и о још неким тајанственим тровањима.

Из понашања и говора Никитовићевог могло се одмах видети, да ће он праве злочинце проказати само под погодбом да му се каква олакшица учини у његовој кривици. Моменат је већ прошао. Неша је пролетос прездравио, изведен из болнице и предат истражном судији; ну и ту, веран својој разбојничкој традицији, с почетка није хтео ништа опредељено казати. Тек кад је за своју кривицу осуђен на смрт и кад му је требало да се препоручи за помиловање, он је постао говорљивији. Али и тада, од свију криваца именовано је само једног бакалина, по имену, ако се не варамо, Милисава. Имајући овакву полазну тачку, г. Васа Симић, истражни судија, средњом околношћу је дошао до основане сумње да је у ове крваве послове умешан и озлоглашени Гавриловић, који је због других недела у казату београдском. И ту сад настаје права умешност г. Симићева у трагању. Како чујемо он је једнога од својих људи преобуко у сељачко одело и с писмом, запечаћеним (у место воска) тајном, упутио поменутом бакалину. Бакалин се одмах издао да стоји у вези с Гавриловићем, и како је у писму стајало да је Гавриловић намеран да бежи, и да с тога жели да се претходно с њиме састане, овај је обећао да ће то сугра

учинити. Састанак је први пут био одређен код неке напуштене куће на Дорћолу, а пошто је он ометен одређен је други код „Чубуре.“ Бакалин је ишао с преобученим жандармом и писаром све до Чубуре и ту је на једанпут склептан и поведен у полицију. При претресу је код њега нађено и лажног новца од никла. Одмах је пригворен и даља истрага показала је да су ту умешани један винар, један старац (ови су се обесили у затвору), поменути Гавриловић, и неки бивши келнер, који је побегао чим је чуо за судбину својих пријатеља.

Према свему може се закључити да је тај одбегли прави извршилац свију убиства. Јер он је плав човек, снажан и који се морао вежбати у ударцима оваке врсте, који су били увек с лица.

Никитовић је добио своју награду: он је помилован.

Истражни судија је одликован таковским крстом V степена.

Побратимство. — Наше су новине пуне свакодневних доказа особите љубави г. *Филипа Ла Реногјера од Ферари* према његовој новој отаџбини. Али над свима тим добротинствима неоспорно најузвишеније стоји његово побратимство с Луком Стевановићем из Јаковца, среза заглавског, округа тимочког. Вели се да је Лука притекао у помоћ г. од Ферари, кад је овај био у некој опасности, и у знак велике благодарности своје г. Филип је закључио пред судом и црквом побратимство с њиме. Овај чин заслужује да буде забележен у нашем листу и кад не би имао никаквог правног значаја; али је *побратимство* једна уставова, која се нарочито регулише нашим грађ. закоником. Према томе закону има две врсте побратимства: 1. *побратимство* које се равна усвојењу и 2. *побратимство по Богу*. Прво заснива међусобни однос, који може догледати, да се уговорачи сматрају као рођена браћа са свима правима и дужностима, која из овог односа настају (наравно, у колико тиме није повређен закон), а друго оснива само једну везу љубави и благодарности.

Побратимство између г. од Ферари и Луке долази у ред првих.

Овде саопштавамо њихов уговор о побратимству у целини какав је утврђен у цркви и првостепеном суду књажевачком:

«Пошто су срца наша спојена најчистијом братском љубављу, чију је клицу свемогући Бог раније у наше душе усадио, ми смо долепотписани *Филип Ла Реногјер од Ферари из Кладова и Лука Стевановић из Јаковца*, у округу тимочком, у смислу § 148. грађ. законика за краљевину Србију, у потпуној слободи наше воље, закључили следећи **уговор о побратимству:**

I. Ми долепотписани Филип Ла Реногјер од Ферари и Лука Стевановић пред Богом и људма узајамно смо се побратили; што овим уговором потврђујемо.

II. Ми један другоме признајемо и уступамо сва, без икаква изузећа, и морална и законска права, која имају рођена браћа један спрема другог, и један спрема другог примамо све, и моралне и законске обавезе, које рођени брат има спрема свог брата.

III. Овим уговором о побратимству ми тако утврђујемо наш међусобни однос, као да смо од нашег постанка рођена браћа, од једног истог оца и матере.

IV. Нашу братеку заклетву, коју смо одавно положили и која се сада и по законима има признати за пуноважну, стављамо под заштиту свемогућег Бога и у најсрдачнијој благодарности свемогућем творцу, који нас је некада сјединио, призивамо његов милостиви благослов на свету везу, којом нас је спојио.

V. Ово је побратимство учињено са потпуним саизвољењем и драговољним суделовањем на овом уговору потписаних родитеља Луке Стевановића, који с највећом радошћу примаму Филипа, побратима њиховог сина, за члана своје породице и по Богу сина у чл. § 149. грађ. законика, а Филип од своје стране изјављује да му је према § 149. грађ. законика, Стеван, отац његовог побратима Луке, од сада по Богу отац, а Радунка, мајка његовог побратима, по Богу мајка, и да се сматра за срећна, што се придружује породици његовог побратима.

Овај је уговор у свему од обеју страна усвојен, у три равногласна примерка саобразно закону написан, у присуству потписаних сведока својеручно потписат и надлежним судијом по закону потврђен.

7. маја 1894. године

Књажевац.

Филип Ла Реногјер од Ферари с. р.

Лука Стевановић с. р.

+ *Стеван Јовановић*, отац

+ *Радунка Ст. Јовановића*, мати

потписао их санитарски потпоручик

д-р Тодор Драгић

Сведоци:

Јов. Поповић, потпуковник с. р.

Јеремија Терзић, срески начелник с. р.

Ст. Ђурчић, управник држ. дугова с. р.

М. М. Веселиновић, народни посланик с. р.

Пошто смо се уверили да су се горепотписати побратимили према § 148. грађ. зак. и да је г. Филип узео родитеље Лукине за по Богу оца и по Богу мајку по § 149. грађ. зак., а ови њега за по Богу

сина, ради чега је по њиховој молби учињено молебствије Богу за освештање ове њихове везе и ми потписујемо овај уговор по § 145. грађ. законика.

7. маја 1894. године

Књажевац.

Протопресвитер тимочки,

(М. П.) *Никола Вељковић* с. р.

Парох краљево-селски.

(М. П.) *Ж. К. Ташић* с. р.

Оверава

председник општине јаковачке,

(М. П.) *Илија Милошевић* с. р.

У суду овај је уговор потврдио судија за неспорна дела.

Заклетва наше срце. — Кад је у новоослобођеним крајевима настало редовно стање, онда су установљене по неким селима и основне школе. У то време учитељ у Крупцу, по извесном спору код општине сеоске, буђе осуђен да се *закуне*, али *наше срце*. Тога ради одреди се рочиште, али кад учитељ дође он изјави да не може да се *закуне* зато, што је тога јутра пио црну кафу. Наравно да је рочиште одложено и одређен други дан за заклетву; ну сада, учитељ опет изјави да, истина, није јео ништа, али да је попио чашицу ракије. Одредише и треће рочиште, али тада учитељ изјави да се заборадио и попушио цигару дувана! Суд, видећи да се овако заклетва никад неће положити, реши да се господин учитељ уапси у вече, а сутра рано да се изведе на заклетву. Тако је учињено. Учитељ је затворен и стављен под строгу присмотру да не једе, не пије и не пуши. Успех је тако постигнут и *учитељ заклет наше срце!*

Судија, који је у то време био чиновник у пиротском окружном суду, уверава својом чашћу да је ово истинит случај.

Она није сама. — У књажевачком првостепеном суду, кад је приликом извесног претреса, приступљено заклетви сведока, изиђе један од присутних и рече: *моја жена не може да се закуне; она није сама!* Кад је обраћена пажња на тога сведока, те да се види због чега није сама, увидело се да је она у другом стању. Жене у опште неће да се куну кад су тешке.

Празноверица. — У црноречком округу кад се које лице *закуне* код суда било као сведок, било као вештак или иначе, прве вечери по повратку из суда не сме да спава у кући, већ или на пољу или у вајату или стасини. Не знамо да ли тај обичај постоји и у другим окрузима.

Ново правничко друштво. — У Берлину је образовано у фебруару месецу ове године *Међународно друштво за упоредне правне и друштвене науке* (Internationale Vereinigung für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre), које ће у полугодишњим издањима објављивати радове на овом пољу и пратити стручну књижевност. У друштву су заступљене до данас Немачка (Бернхарт, Голдшмит, Фон Лист, Лабан и т. д.), Швајцарска (Бридел), Италија (Полеро), Аустрија (Унгер) и т. д. На једној од својих последњих седница друштво је изабрало за свог дописног члана г. д-ра Миленка Р. Веснића, професора Велике Школе, те је тако сад у њему заступљена и наша отаџбина.

Адвокатски испити. — 10. Петар Јелић, пређашњи истражни судија; полагао испит 6. априла 1894. год. Писмени задатак имао из *казненог суд. поступка (о стављању под суд)*.

11. Војислав Ј. Марковић, секретар првостепенога београдско-трговачког суда; полагао испит 28. априла ове год. Писмени задатак имао из *грађанског законика (о наслеђу)*.

12. Сава М. Шапчанин, правозаступнички писар; полагао испит 21. маја ове год. Писмени задатак из *кривичног законика (о квалификацији разних кривичних дела)*.

13. Сава Обрадовић, пређашњи судски секретар; полагао испит 24. маја ове год. Писмени задатак имао из *закона о стещином судском поступку (о принудном разнању)*.

Правник излази једанпут месечно на најмање четири штампана табака.

Цена му је за Србију:

на годину 12 динара

” ^{1/2} 6

За друштвене чланове:

у пола цене.

За стране земље:

на годину 15 дин. или 7 фор.

Претплату примају све поште у Србији.

Све што се односи на отпраштво листа, нека се упућује г. Душану Димитријевићу, секретару касационог суда.

Свака промена адресе молимо да се јави на време администрацији „Правниковој,“ висока улица број 20. Београд.

Код г. Никодима Ј. Васића, писара министарства народне привреде, могу се добити све свеске „Правника“ за 1892. годину и то књ. I (св. 1—6, јануар—јуни) за 8, а књ. II (св. 7—12, јули—декембар) за 4 динара. Поједине свеске стају, у колико их буде било за попуњавање: из I књ. по 2 а из II по 1 дин.

За 1893. годину има свих свезака.

33974